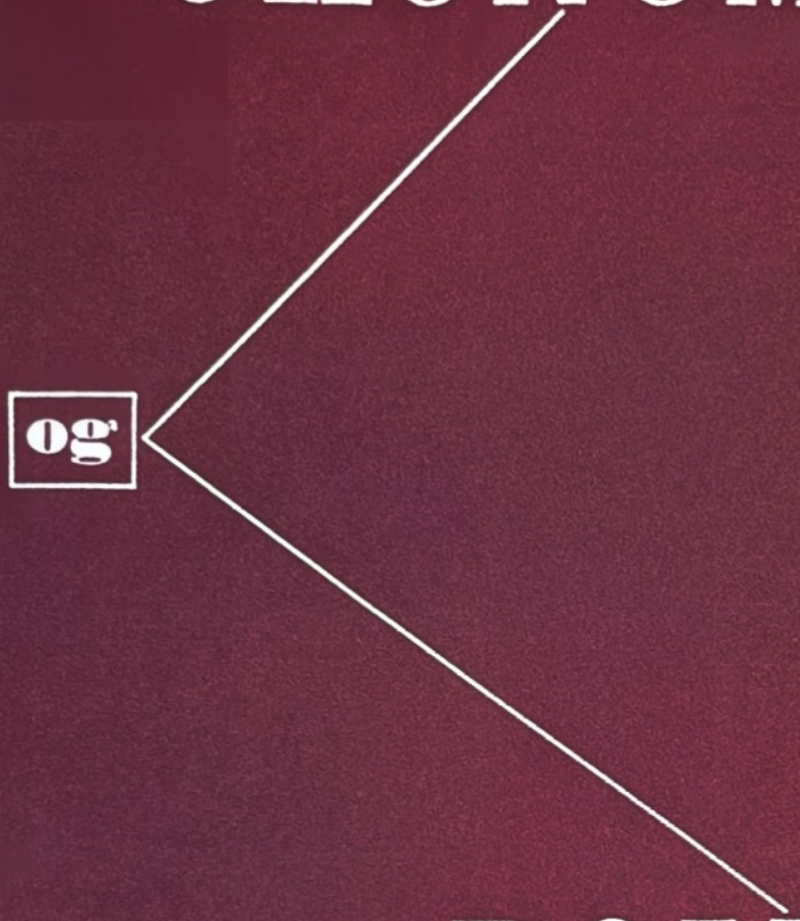
ØKONOMI

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 35. Årgang . Nummer 4 . 1961

København 1962

ØKONOMI OG POLITIK

35. ÅRGANG . NR. 4 . 1961

INDHOLD

HENNING GOTTLIEB: Den europæiske landbrugsordning 251

H. VITTING ANDERSEN: Landbrugets struktur i industrialismens samfund 264

Den internationale økonomiske situation..... 285

Den danske økonomiske situation..... 301

Politisk Kronik..... 310

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1962

FORFATTERNE

HENNING GOTTLIEB: Cand. polit., fuldmægtig i udenrigsministeriet.

H. VITTING ANDERSEN: Kontorchef i Landbrugsrådet, tidligere medarbejder ved Landøkonomisk Driftsbureau, De danske mejeriforeningers Fællesorganisation og Foreningen af jydske Landboforeninger.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OK POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 15 kr. Enkelte hæfter 4 kr. Ansvarshavende redaktør: Sekretær, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. P. NØRREGAARD RASMUSSEN, rektor, professor, dr. polit. POUL WINDING, generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. WENDT og lektor, cand. polit. THORKILD HJORTKJÆR. Redaktør, ekspedition og abonnement: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Sankt Peders Stræde 5, København K., telefon Palæ 5182. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Printed in Denmark. Aarhuus Stiftsbogtrykkerie.

Udsendt i boghandelen 14. marts 1962.

DEN EUROPÆISKE LANDBRUGSORDNING

HENNING GOTTLIEB

De beslutninger om landbrugspolitiken, som efter lange og meget vanskelige forhandlinger blev truffet i Det europæiske økonomiske Fællesskabs Ministerråd i Bruxelles d. 14. januar 1962, vil formentlig betegne indledningen til en ny æra på landbrugsområdet i Europa. Selvom der ikke hermed er skabt enighed om den kommende ordning i alle detailler – og der mangler meget vigtige detailler – må man gå ud fra, at hovedlinierne for det landbrugssystem, der vil være gældende i Europa i overskuelig fremtid, og som det danske landbrug vil blive indpasset i som følge af Danmarks – forhåbentlig snarlige – indtræden i De Seks, er lagt fast og ikke vil blive ændret. I det følgende gives en kort fremstilling af baggrunden for de specielle problemer på landbrugsområdet, der motiverer den særlige ordning for dette erhverv, og af hovedpunkterne i den kommende europæiske landbrugsordning.

UDVIKLINGEN I LANDBRUGSPRODUKTIONEN

Siden den anden verdenskrig har der fundet en stadig vækst sted i verdens landbrugsproduktion, der nu ligger på et væsentligt højere niveau end før krigen. Målt i forhold til udviklingen i folketallet har produktionsstigningen været størst i de udviklede lande, hvor den har oversteget befolkningstilvæksten, medens produktionen i udviklingslandene kun lige netop har holdt takt hermed. I Vesteuropa nåede landbrugsproduktionen, set i forhold til folketallet omkring 1951, op over niveauet fra før krigen, og Vesteuropas samlede landbrugsproduktion er nu omkring 40 % over førkrigsniveauet. Samtidig har den almindelige velstandsudvikling givet sig udslag i, at det samlede fødevareforbrug er blevet forholdsvis uelastisk i de vestlige lande.

Produktionsstigningen er gennemgående udtryk for en stærk forøgelse af landbrugsproduktionens effektivitet, idet den over alt er faldet sammen med en betydelig nedgang i landbrugsbefolkningen. Udviklingen belyses ved nedenstående tabeller I og II, der viser henholdsvis indextal for totalproduktion og produktion pr. indbygger af landbrugsvarer i Europa, Nordamerika og hele verden før og efter krigen, henholdsvis udviklingen i løbet af det

sidste tiår i den aktive landbrugsbefolkning i nogle vesteuropæiske lande og i USA.

Tabel I: Index for landbrugsproduktion.
(gns. 1952/53–1956/57 = 100).

Total landbrugsproduktion:	Førkrigs-gns.	Gns. 1948/49–1952/53	1958/59	1959/60	1960/61 (forel.)
Vesteuropa	82	86	109	113	116
Østeuropa	82	86	129	132	130
Nordamerika	68	93	106	109	111
Verden	77	88	113	116	117
Landbrugsproduktion pr. indbygger:					
Vesteuropa	93	89	106	109	110
Østeuropa	84	92	122	123	120
Nordamerika	88	100	99	100	99
Verden	95	94	107	107	107

Kilde: FAO.

Tabel II: Den samlede aktive befolkning og aktiv befolkning i landbruget (1000 personer).

		1951	1955	1959
Belgien:	i alt	3.647	3.629	3.615
	i landbrug	357	310	264
Tyskland):*	i alt	21.950	23.760	24.940
	i landbrug	4.795	4.250	3.800
Italien:	i alt	18.300	19.887	20.939
	i landbrug	7.400	7.034	6.370
Norge:	i alt	1.439	1.462	1.473
	i landbrug	317	273	260
Storbritannien:	i alt	23.799	24.486	24.714
	i landbrug	1.234	1.154	1.078
USA:	i alt	65.982	68.896	71.946
	i landbrug	7.100	6.700	6.000

*) Forbundsrepublikken.
Kilde: OEEC's 5. rapport om landbrugspolitikken i Vesteuropa og Nordamerika.

Produktionsstigningen har i høj grad været fremkaldt af den landbrugspolitik, der er blevet ført især i de udviklede lande, og som har sigtet på at støtte landbruget ved at opretholde et højt prisniveau for landbrugsvarer. Denne politik har givet stødet til omfattende investeringer (især i mekanik) og rationaliseringer af driftsformerne i landbruget – en udvikling, der endnu langt fra har udtømt sine virkninger. Tabel III viser udviklingen i antallet af traktorer i landbruget i fællesmarkedslandene og i hele Vesteuropa før krigen og fra 1950–1959, der tør tages som et udtryk for udviklingen i denne henseende.

Tabel III: Antal traktorer (mill. stk.)

	Før krigen	1950	1959	Index 1950 = 100 før krigen	1959
EEC	0,11	0,38	1,51	28	395
I alt Vesteuropa ...	0,21	0,89	2,65	24	298

Kilde: FAO/EEC.

Denne udvikling i landbrugsproduktionen er på en gang årsag til og virkning af, at landbruget bestandig har været stedbarn i det internationale økonomiske samarbejde efter krigen for at frigøre handelen og skabe en bedre arbejdsdeling mellem landene. Den omfattende liberalisering, der faktisk har fundet sted siden slutningen af 1940'erne har således næsten udelukkende omfattet industriens frembringelser. Dette gælder ikke mindst i Europa, hvor OEEC's almindelige handelsregler aldrig kom til at omfatte landbrugsvarerne i fuldt omfang, selv om der i løbet af mange år blev gjort mange energiske forsøg derpå og udført et stort arbejde særlig fra dansk side bl. a. i OEEC's landbrugsministerkomité. Også i det verdensomspændende handels- og toldpolitiske samarbejde inden for GATT har landbrugsvarerne været stedbarn. Her skyldes det ikke så meget, at reglerne er anderledes for landbrugsvarerne, som at de enkelte lande ikke efterlever overenskomstens regler på landbrugsområdet eller faktisk omgår dem.

Medens efterkrigsårene således har oplevet en vældig frigørelse og opblomstring af handelen med industrivarer i kraft af liberaliseringen sideløbende med afskaffelse af statslige reguleringer indadtil, er udviklingen på landbrugsområdet gået i modsat retning – mod en forøgelse af handelsskrankerne til skade for de traditionelt landbrugseksporterende lande, både i og uden for Europa. Reguleringerne er i virkeligheden undergået en kraftig udbygning og systematisering og blevet forankret i mere og mere omfattende landbrugsordninger og støttesystemer med det formål at støtte det nationale landbrug, og der er i dag ikke noget land i Europa, som ikke har sin landbrugsordning. – Kun i Storbritannien er udviklingen med hensyn til at liberalisere handelen med landbrugsvarer gået i modsat retning, og i dette land er der med få undtagelser fri import af landbrugsvarer. Men det forhindrer ikke, at også Storbritannien søger at beskytte sit landbrug, og den britiske landbrugssubsidiering står ikke i omfang og kostbarhed tilbage for de kontinentaleuropæiske landes – kun praktiseres den ved direkte tilskud til producenterne og ikke i form af høje forbrugerpriser som i de fleste af de andre europæiske lande. I disse søger man at beskytte bønderne mod konkurrence udefra ved importregulering, høje toldsatser og importafgifter.

Støttepolitiken har meget stor betydning for indkomsterne i de pågældende landes landbrug. For de kontinentale landes vedkommende, hvor

støtten som nævnt overvejende har karakter af opretholdelse af høje markedspriser for landbrugsvarer, er det efter sagens natur vanskeligt at give et talmæssigt udtryk for støttens betydning for landbrugets samlede indkomst – d. v. s. for hvor meget større bøndernes indkomster er, end de formentlig ville være, hvis der var helt frie handelsforhold og ingen støtteforanstaltninger. For Storbritanniens vedkommende, hvor støtten næsten udelukkende består i, at staten betaler producenterne forskellen mellem de faktisk opnåede markedspriser, der bestemmes af importen, og særlige af staten garanterede producentpriser, lader støttens omfang sig forholdsvis let bestemme. Den må være nogenlunde lig med summen af de faktiske garantibetalinger. I 1960–61 androg disse ca. 265 mill. £ eller svarende til tre fjerdedele af det britiske landbrugs nettoindkomst, der for samme år androg knap 360 mill. £. For indeværende år ventes de samlede garantibetalinger at komme op på et meget højt tal – ca. 350 mill. £, ca. 7 milliarder kr.

Et udtryk for støttepolitikens betydning for landbrugets indkomst i de seks fællesmarkedslande kan imidlertid findes i en sammenligning mellem producentpriserne i disse lande med producentpriserne i Storbritannien og i Danmark, hvor disse priser ikke i større omfang er påvirket af statsstøtte og med de gunstigste tilbudspriser på verdensmarkedet. Til belysning heraf indeholder tabel IV nedenfor en sammenligning mellem producentpriserne i EEC-landene, Storbritannien og Danmark og »verdensmarkedet« for en række vigtige landbrugsvarer.

Tabel IV: Gennemsnitlige producentpriser juli 1959/juni 1960, U.S. cents pr. kg.

	Belgien	Frankrig	Tyskland	Italien	Holland	Gns. for EEC	Storbritannien	Danmark	»Verdensmarkedet«
Hvede	9,4	7,7	10,1	10,5	8,0	9,1	7,4	7,2	6,6
Rug	7,2	5,8	9,2	8,0	8,0	7,6	6,0	6,9	4,6
Byg	7,6	6,3	10,1	7,9	7,8	7,9	7,6	6,7	5,7
Havre	7,7	5,9	8,1	8,1	8,6	7,7	7,3	7,2	5,5
Kartofler .	–	4,1	4,1	3,2	3,9	3,8	3,6	3,4	–
Sukkerroer	1,8	1,6	1,9	1,3	1,5	1,6	1,9	1,3	–
Oksekød ..	42,7	38,5	46,6	51,9	–	44,9	39,8	30,7	31,8
Svinekød ..	48,7	–	56,8	56,1	43,7	51,3	50,2	43,1	46,3
Æg	67,7	62,0	70,1	76,6	47,9	64,9	73,0	45,5	–
Mælk	6,2	7,3	8,0	7,6	7,6	7,3	9,4	6,3	–
Smør	166,0	163,0	144,0	–	112,0	146,0	–	96,0	98,8

Kilde: FAO.

Ved bedømmelsen af disse tal – der må tages med de forbehold, der knytter sig til internationale sammenligninger af denne art – må man i øvrigt erindre, at de angivne »verdensmarkedspriser« i høj grad er dumpingpriser, idet de kun er muliggjorte ved de oversøiske landes subsidiesystemer.

Tabellen viser imidlertid, at de producentpriser, som de seks EEC-landes landbrug faktisk opnår i kraft af de indtil nu gældende nationale landbrugsordninger må ligge ret tæt opad den støtte, som bliver de britiske landmænd til del under det særlige britiske system. Det vil også ses, at de danske producentpriser for de animalske varer ligger ret tæt ved »verdensmarkedspriserne« for disse varer. – Den konklusion man tør drage af denne opstilling er, at landbrugsstøtteordningerne faktisk har stor betydning for landbrugets indkomster i hvert enkelt fællesmarkedsland, og at frie importforhold i det enkelte land ville betyde en meget følelig konkurrence. Særligt påfaldende er i øvrigt de høje tyske priser i forhold til de andre seks, og at gennemsnittet for EEC såvel som priserne i de billigste EEC-lande (med en enkelt undtagelse) ligger over de angivne verdensmarkedspriser. De Seks er med andre ord som helhed et primsæssigt højland i forhold til verden udenfor.

LANDBRUGSPROTEKTIONISMENS MOTIVER

Bag denne europæiske landbrugsprotektionisme ligger et helt kompleks af faktorer. – Først og fremmest er der erfaringerne fra krigsårene. Følelsen af at skulle kunne brødføde sig selv, hvis forsyningerne fra udlandet skulle blive afbrudt er begrundelse for at beskytte landbruget mod udenlandsk konkurrence også i fredstid, så det kan være intakt i tilfælde af krig eller afspærring. I de første efterkrigsår kom hertil mangel på udenlandsk valuta og almindelig knaphed på fødevarer, der fik regeringerne til at tilskynde deres bønder til at sætte produktionen i vejret. Hertil kommer et traditionelt social – eller fordelings-politisk moment gående ud på at sikre landbefolkningens indkomster og især vilkårene for småbønderne samt ophjælpe særligt tilbagestående områder. Endvidere har det i mange lande spillet en rolle at begrænse afvandringen fra land til by for at bevare den bestående befolkningsstruktur.

I de senere år har velfærdsstatsideologien og den almindelige velstandsstigning tilført en anden meget vigtig motivering – at sikre landbefolkningens fremgang i velstand på linie med andre samfundsgrupper. I de fleste lande i Europa har landbruget været en tilbagebleven sektor i økonomien med en gammeldags og efter tidens forhold urationel indretning af produktionsapparatet, samtidig med at produktionen som nævnt er voksende. Selvom der er en vældig rationalisering i gang, er der stadig meget lang vej. For at give bønderne andel i velstandsstigningen må man følgelig støtte erhvervet og begrænse konkurrence fra mere effektive producenter i andre lande.

I Europa – og i Nordamerika – har udviklingen for længst nået det punkt, hvor landbrugsprotektionismen forstærker sig selv. De høje priser, der skal sikre landbefolkningens indkomster, fører til overproduktion og

prisfaldstendenser, som igen fører til øgede beskyttelsesforanstaltninger. På denne måde er landbrugsprotektionismen blevet et motiv for mere landbrugsprotektionisme, både i de lande, der er »begyndt« og i mere uskyldige lande, hvis normale afsætning af landbrugsvarer lider skade som følge af den af subsidieringen fremkaldte produktionsstigning. De senere års krise på det europæiske smørmarked og de deraf følgende vanskeligheder for det danske landbrug med tilhørende afværgeforanstaltninger for at værne de danske bønders indtægter, er et fremtrædende eksempel på denne udvikling.

Fremfor alt er landbefolkningens stemmer – trods den allesteds forekommende afvandring fra landet til byerne – stadig i mange europæiske lande tungen på den politiske vægtskål, og det er som bekendt et såre væsentligt argument under nutidens styreformer i den vestlige verden. – Hertil bør nok føjes, at der i de fleste nutidsmennesker, særlig i de højtudviklede lande, hvor bondebefolkningen kun er en lille del af den samlede befolkning – findes en dyb følelse af bundethed over for landlivet og bondens tilværelsesform. Der lever en forestilling om landlivet som det »egentlige« liv og bønderne som det stabile befolkningselement, hvorfra nationerne kan hente friske kræfter, og det er vel heri man må søge den socialpsykologiske baggrund for, at det overhovedet kan lade sig gøre at gennemføre et system, der går ud på, at størstedelen af befolkningen betaler høje priser for hjemligt producerede fødevarer fremfor at købe billigere udenlandske. Landbruget er samfundets rygrad, har den tyske økonomiminister, dr. Erhard engang sagt. Landbruget er mere end et erhverv, det er en livsform, siger man i Danmark. – Der er også en solid europæisk tradition, som kun ikke kendes i samme omfang i Danmark – for at beskytte både små og store bønder.

Der kunne nævnes andre faktorer, men det er tilstrækkeligt at fremhæve, at landbrugsprotektionismen sammen med den tekniske udvikling har medført en så kraftig forøgelse af den europæiske landbrugsproduktion, at der i stigende grad er blevet tale om en overskudsproduktion, der ikke kan finde afsætning på hjemmemarkederne til de her herskende høje priser, og som derfor øver et fortsat pres på landbrugsvarepriserne. Landbrugssektoren er derfor blevet en særlig afdeling af det økonomiske liv, hvor de almindelige økonomiske love kun gælder med modifikation. Overproduktion af den ene eller anden landbrugsvare fører ikke til prisfald med påfølgende produktionsnedgang, som var det f. eks. radioapparater, der var tale om. Den kan endog tværtimod føre til stigende produktion på grund af statsforanstaltninger for at holde priserne oppe. Det mest afskrækkende eksempel af denne art er USAs umådelige overskudslagre.

Dermed er imidlertid ikke sagt, at landbrugsprotektionismen i de europæiske lande hidtil har været nogen succes i den forstand, at man har

formået at realisere de opstillede mål. Faktisk har bøndernes andel i nationalindkomsten i de europæiske lande været nærmest nedadgående, og bønderne har i hvert fald ikke kunnet opnå den fulde andel i velstandsstigningen på linie med andre befolkningsgrupper, hvilket strider mod samtidens forestillinger om det retfærdige. Europas bønder er derfor i dag meget utilfredse, det gælder især de franske, tyske og italienske.

Det er på denne baggrund ikke mærkeligt, at OEEC's og andre internationale organisationers arbejde for at frigøre handelen med landbrugsvarer har måttet blive temmelig frugtesløst. Fri handel med landbrugsvarer har ikke kunnet forenes med de støttesystemer, som de fleste medlemslande praktiserer. Det nordiske økonomiske samarbejde har ikke været nogen undtagelse i denne henseende. Det har i virkeligheden kun været Danmark – og til en vis grad Holland og Italien – der har talt landbrugsliberalismens sag. Danmark har i øvrigt ikke været synderlig liberalistisk for så vidt angår frugt og grønsager, hvor danske producenter for alvor ville møde konkurrence fra bønderne i mere solrige lande. Det er derimod italienerne.

Alle andre lande er i virkeligheden en slags merkantilister på landbrugsområdet, der mere interesserer sig for at bevare og udvikle egne nationale ressourcer fremfor at følge den internationale arbejdsdelings princip, hvorefter de enkelte lande skal specialisere sig i at fremstille de varer, for hvis produktion de har de bedste betingelser. Dette er den egentlige grund til at den begrænsede økonomiske integration på industriområdet, der har fundet sted imellem OEEC-landene som følge af handelsliberaliseringen, overhovedet ikke har været virksom på landbrugsområdet.

FÆLLESMARKEDETS LANDBRUGSPOLITIK

Da Tyskland, Italien, Frankrig og Benelux-landene begyndte det arbejde, som i 1957 førte til Rom-traktaten om oprettelse af Det europæiske økonomiske Fællesskab, besluttede de, at her skulle det være anderledes. Rom-traktatens formål er en fuldstændig integration af deltagerlandenes økonomiske liv, og integrationen må derfor omfatte alle områder af de økonomiske liv – altså også landbruget.

Men de kræfter, der stod bag landbrugsprotektionismen i hvert af de seks lande, bestod og består ligefuldt, og det er baggrunden for den særlige landbrugspolitik, som fællesskabet har til hensigt at gennemføre. Man kan ikke skabe et frit landbrugsmarked for lande med mere og lande med mindre effektivt landbrug, uden at det må være til skade for sidstnævnte – i det mindste øjeblikkeligt. De Seks omfatter lande med meget forskelligt landbrug, fra det meget effektive hollandske og til dels franske til det mindre rationelle tyske, jfr. tabel IV ovenfor.

Der måtte derfor særlige regler til, der kunne afbøde virkningerne af den hårde konkurrence for de mindre effektive, men samtidig skulle de mere effektive inden for fællesmarkedet også gerne have nogen fordel af medlemsskabet. Det er en meget vanskelig opgave, for der er tale om forskellige mål, der principielt er modstridende, ganske som man ikke kan blæse og have mel i munden på samme tid. – Hvis det tyske fødevaremarked uden videre lægges åbent for indførsel fra Frankrig eller Holland, vil det true mange tyske landmænds eksistens, fordi disse arbejder med et meget højere omkostningsniveau end hine. Hvis man overhovedet ikke lukker op for indførslen af landbrugsprodukter fra de andre medlemslande til Tyskland bliver der ingen virkelig integration.

Men hvis man indbygger et filter i mundhulen, inden man åbner munden for at blæse, skulle det nok være muligt at blæse og dog beholde i det mindste noget af melet i munden. – Den tanke meldte sig for Rom-traktatens fædre, at et kompromis mellem den frie handel på landbrugsområdet og beskyttelsen af de enkelte landes landbrug, ville være at søge ligesom at kodificere alle de enkelte landes landbrugsordninger under en stor fælles europæisk landbrugsordning. Denne ordnings formål skulle være at sikre et grundlag i form af et så højt prisniveau, at også de mindre effektive bønder ville få mulighed for at følge med og forbedre deres produktivitet, og samtidig så at sige oven på dette grundlag åbne mulighed for fri handel. En sådan løsning ville kræve et omfattende stykke planøkonomi, hvortil der imidlertid ikke var tid, da traktaten blev skrevet. Traktaten indeholder derfor kun principperne for en ordning på landbrugsområdet, der kan lade de seks landbrugssystemer gå op i en højere enhed. Disse principper er i grunden ikke andet end en opremsning af de principper, der ligger til grund for de enkelte landes nationale landbrugsordninger.

Principperne lyder som følger:

»Fællesmarkedet omfatter landbruget og handelen med landbrugsvarer«. Med henblik herpå skal der føres en særlig landbrugspolitik med det formål,

»a. at forøge landbrugets produktivitet ved udvikling af de tekniske fremskridt, ved rationalisering af landbrugsproduktionen og ved den bedst mulige udnyttelse af produktionsfaktorerne, især arbejdskraften,

b. herigennem at sikre landbrugsbefolkningen en rimelig levestandard, især ved forhøjelse af indkomsterne for de i landbruget beskæftigede personer,

c. at stabilisere markederne,

d. at garantere forsyningerne,

e. at sikre forbrugerne rimelige priser på landbrugsvarer«.

Det påhviler efter traktaten fællesmarkedskommissionen at udfylde denne ramme ved at fremkomme med forslag til ministerrådet. Et sådant

forslag fremkom i juni 1960 – kendt som Mansholt-planen efter navnet på lederen af kommissionens landbrugsafdeling, den tidligere hollandske landbrugsminister, dr. Mansholt. Denne plan har været genstand for stærke meningsbrydninger inden for fællesskabet, hvor modsætningerne, som man kunne vente det, især har gjort sig gældende mellem Tyskland og Frankrig. Men efter 14. januar 1962 må man tro, at hovedstriden er udkæmpet, og at Mansholt-systemet i hovedtræk er vedtaget. Der er også enighed om en del af gennemførelsesanordningerne.

MANSHOLTSYSTEMET

Mansholtplanens bærende idé er at skabe et beskyttet europæisk hjemmemarked omfattende samtlige medlemsstater, hvor der i princippet skal være fri prisdannelse og fri omsætning for landbrugsprodukter. Men den frie prisdannelse og den frie omsætning skal kun gælde så langt som det ønskede prisniveau kan opretholdes. Det påhviler fællesmarkedsstyrelsen – kommissionen og dens organer – at påse, at dette prisniveau – hvorom der skal etableres politisk enighed – bliver opretholdt. Dette niveau skal – af de grunde som er omtalt i det foregående – ligge højere end i verden uden om fællesmarkedet, og hos de nuværende lavprisproducenter inden for fællesmarkedet. Men også lavere end hos de nuværende højprisproducenter.

Styrelsens midler hertil er regulering af importen fortrinsvis ved hjælp af variable importafgifter og minimumspriser, under hvilke import overhovedet ikke kan finde sted (såkaldte slusepriser). Men for de varers vedkommende, hvor fællesmarkedet er fuldt selvforsynende eller nær selvforsyning, vil importregulering ikke være et tilstrækkeligt middel til at opretholde de ønskede priser. Fællesmarkedsstyrelsen skal derfor for nogle varers vedkommende (korn) gribe ind i det åbne marked i form af køb til eller salg fra lager, når markedsprisen falder under særligt fastsatte interventionspriser. Modellen for dette system er øjensynligt guldfodsmekanismen, hvor centralbanken sikrede guldprisen ved at købe og sælge guld til en fast pris. Men landbrugsvarer har i modsætning til guld den beklagelige egenskab at fylde meget, være vanskelige at opbevare og at komme af med. Endvidere skal der kunne ydes subsidier til eksport til tredielande af produktionsoverskud inden for Fællesskabet. Midlerne hertil skal tages af provenuet af de nævnte variable importafgifter. Fællesmarkedets udøvende organer til disse formål skal være særlige kontorer for de enkelte varer, et europæisk kornkontor, mejerikontor, sukkerkontor og kontor for kød og æg, hvem det vil påhvile at administrere importafgifterne og indgrebene i det åbne marked. Finansieringen af kontorernes virksomhed bliver et fællesanliggende og skal i første række dækkes af provenuet af de variable afgifter på importen fra tredielande.

Landbrugsvarepriserne i fællesskabet vil således på een gang være frie og dirigerede, ikke mindst det sidste. Dette skal forstås på den måde, at den vigtigste af landbrugets priser – kornprisen, hvoraf næsten alle andre landbrugspriser er afledet – skal fastsættes arbitrært ved politisk beslutning. Den praktiske udformning heraf skal være fastsættelse af retningsgivende priser for de enkelte kornsorter, der vil komme til at fungere som en slags »guldpriser«, omkring hvilke den øvre og nedre interventionspris er guldpunkterne.

Størrelsen af de variable importafgifter for korn er givet med kornprisens fastsættelse, idet disse afgifter skal udgøre forskellen mellem fællesmarkedsprisen og verdensmarkedsprisen. Afgifterne for importen af de animalske landbrugsvarer, hvis produktion er baseret på anvendelse af foderkorn, er endvidere delvis en funktion af forskellen i foderkornudgiften ved varens produktion i og uden for fællesskabet. Virkningen af de variable importafgifter skal være at gøre prisdannelsen i Fællesskabet uafhængig af prisudviklingen på verdensmarkedet.

De retningsgivende priser skal regelmæssigt revideres, og der skal årligt udarbejdes oversigter over fællesskabets forsyning med de enkelte varer, der blandt andet skal tjene som vejledning. Man må tro, at der her vil ligge kimen til direkte produktionsreguleringer, såfremt der som følge af det relativt høje prisniveau, der må ventes at komme til at gælde, opstår betydelig overskudsproduktion.

Det er ikke vanskeligt at forstå, at et sådant system ikke lader sig indføre fra den ene dag til den anden. Efter planen skal det ske gradvis i løbet af en særlig overgangsperiode for landbruget, hvor det nødvendige fælles prisplateau realiseres for hele området. I denne overgangsperiode skal der ske en udligning af forskellene i konkurrencebetingelserne mellem de enkelte landes landbrug. Det vil i virkeligheden sige, at de mest effektive landbrugsproducenters omkostningsniveau skal sættes i vejret ved indførelse af et højere kornprisniveau, samtidig med at man søger at reducere de mindst effektive producenters omkostningsniveau ved hjælp af en særlig strukturpolitik med henblik på at rationalisere produktionsapparatet. Medens handelen med landbrugsvarer mellem medlemslandene efter overgangsperiodens udløb skal være fri for restriktioner og afgifter af enhver art, skal der i nævnte periode opkræves variable importafgifter i den indbyrdes samhandel mellem medlemslandene. Disse afgifter har fra begyndelsen et tilsvarende sigte over for den nationale produktion som afgifterne over for tredielande – at forhindre import fra andre medlemslande i at trykke priserne. Men disse interne afgifter vil blive lavere end de afgifter, der pålignes importen fra tredielande for at give medlemslandene en indbyrdes præference, og de indbyrdes afgifter skal gradvis afskaffes i løbet af overgangsperioden, efterhånden som det fælles prisniveau realiseres, og formålet med de indbyrdes afgifter falder bort.

MINISTERRÅDETS VEDTAGELSER AF 14. JANUAR 1962

Den 14. januar 1962 vedtog Det europæiske økonomiske Fællesskabs ministerråd som nævnt en række regler med henblik på gennemførelsen af den europæiske landbrugspolitik. Den opnåede enighed om disse regler er ensbetydende med, at Mansholtplanen er vedtaget i hovedtræk, idet man dels har vedtaget en række til planen hørende gennemførelsesanordninger dels truffet principbeslutning om senere udarbejdelse af anordninger som foreslået i planen.

De vedtagne markedsordninger omfatter regulering af såvel den interne som den externe handel med korn, svinekød, æg, fjerkræ, frugt og grøntsager samt vin. Pr. 1. november 1962 skal der gennemføres sådanne markedsordninger for okse- og kalvekød samt mejeriprodukter, ligesom en markedsordning for sukker skal træde i kraft pr. 1. januar 1963. Forslag om udformningen af disse markedsordninger skal fremkomme fra kommissionen i løbet af sommeren 1962. Endvidere blev der truffet beslutning om adgang til anvendelse af særlige afgifter i handelen med visse industrielt forarbejdede landbrugsvarer med henblik på at beskytte de enkelte landes produktion.

Udover de nævnte vedtagelser angående enkelte varer er fastsat regler af mere generel karakter på følgende områder: Anvendelse af Rom-traktatens konkurrenceregler på landbrugsområdet, adgangen til at anvende minimumsprissystemer, ydelse af støtte til eksport af landbrugsvarer til tredielande samt spørgsmålet om finansieringen af den fælles landbrugspolitik. Endelig er det vedtaget, at overgangsperioden for landbrugets vedkommende skal være 7½ år fra 1. juli 1962, således at det fælles landbrugsmarked skal være en realitet fra 1. januar 1970.

Hovedpunkterne i ministerrådets vedtagelser af 14. januar 1962 er i øvrigt følgende:

Efter markedsordningerne for *korn, svinekød, æg og fjerkræ* skal de nuværende toldskranker og kvantitative importrestriktioner mellem medlemslandene og over for tredielande afskaffes pr. 1. juli 1962 for disse varer. Samhandelen skal i stedet reguleres ved hjælp af *variable importafgifter* såvel over for medlemslande som over for tredielande. De variable importafgifter i handelen mellem medlemslandene skal i løbet af overgangsperioden afvikles i takt med gennemførelsen af det fælles prisniveau.

For *korn* skal afgifterne beregnes efter ensartede principper over for medlemslande og tredielande; formålet er at opveje forskellen mellem importlandets og vedkommende leverandørlands prisniveauer. Afgiftsbeløbet bliver derfor forskellen mellem importlandets kornpris og – for medlemslande dettes kornpris – for tredielande verdensmarkedsprisen for korn. Hvad der forstås ved verdensmarkedspris skal defineres af Fællesskabet og vil ikke kunne fraviges. De enkelte medlemslandes kornpriser, der for alle seks' vedkommende er underkastet offentlig regulering, skal gradvis tilnærmes

den fælles europæiske kornpris. Der er imidlertid ikke med vedtagelserne af 14. januar 1962 truffet beslutning om højden af denne fælles kornpris, men der gennemføres pr. 1. juli 1962 et standstill for medlemslandenes kornpriser med maksimum- og minimumspriser for henholdsvis Tyskland og Frankrig. Inden 1. april 1963 skal der træffes beslutning om den første pristilnærmelse.

De variable importafgifter for *svinekød, æg og fjerkræ* består over for medlemslande af to elementer: et svarende til forskellen mellem foderkornsprisen i det importerende og det eksporterende land, og et svarende til den nuværende told i importlandet. Over for tredielande omfatter afgifterne de to ovennævnte elementer plus et egentligt præferenceelement, der pr. 1. juli 1962 vil udgøre 2 pct. stigende i løbet af overgangsperioden til 7 pct. Det første element beregnes imidlertid ikke – som over for medlemslande – efter eksportlandets kornprisniveau, men efter verdensmarkedets kornprisniveau.

Med henblik på at forhindre forstyrrelser på det interne marked som følge af import fra tredielande til unormalt lave priser fastsættes for svinekød, æg og fjerkræ mindstepriser, der benævnes *slusepriser* og skal være fælles for alle medlemslande. Tilbud fra tredielande til en pris, der ligger under sluseprisen medfører en tilsvarende automatisk forhøjelse af importafgiften. For svinekød skal der også i overgangsperioden være slusepriser mellem medlemslandene. Disse slusepriser skal være lavere end sluseprisen over for tredielande.

Gennem såkaldte *sikkerhedsklausuler* åbnes der for det enkelte medlemsland adgang til undtagelsesvis at træffe beskyttelsesforanstaltninger i tilfælde, hvor det pågældende lands marked udsættes for eller trues af alvorlige forstyrrelser.

Ordningen for *frugt og grøntsager* skal ligeledes træde i kraft den 1. juli 1962. Denne ordning går ud på at opstille fælles kvalitetsnormer, der skal tjene til at regulere handelen samtidig med, at de nationale markedsorganisationers arbejde samordnes. Der vil ikke blive anvendt variable importafgifter på dette område.

Markedsordningen for *vin* tilstræber en gradvis stabilisering af markederne gennem tilpasning af produktionen til forbruget, og det er hensigten at udarbejde en fælles vinklassifikation for hele Fællesmarkedet.

For *okse- og kalvekød* skal Kommissionen udarbejde forslag til en markedsordning inden 1. maj 1962, således at ordningen kan træde i kraft den 1. november 1962. Indholdet af denne markedsordning er således ikke fastlagt, men ifølge den reviderede Mansholt-plan er det ikke hensigten at regulere handelen på dette område ved hjælp af variable importafgifter, idet beskyttelsen over for tredielande alene skal udgøres af den fælles toldtarif.

For *mejeriprodukter* skal Kommissionen inden 1. maj 1962 udarbejde et forslag til en markedsordning omfattende regulering af handelen ved variable importafgifter, og ordningen skal træde i kraft den 1. november 1962. Endelig skal Kommissionen forelægge forslag til en markedsordning for sukker inden 15. juli 1962, og ordningen skal træde i kraft 1. januar 1963.

Den i Rom-traktaten hjemlede adgang til at regulere samhandelen med landbrugsvarer med *minimumsprisordninger* skal som hovedregel kun kunne anvendes for de varegrupper, for hvilke markedsordningerne ikke er fastlagt. Ministerrådet kan dog undtagelsesvis give tilladelse til, at et land alligevel anvender minimumspriserne for varer, der omfattes af en markedsordning.

Subsidier til eksport til tredielande skal fastsættes i forhold til prisniveauet i det medlemsland, der har de laveste produktionsomkostninger.

Finansieringen af sådanne subsidier skal efterhånden overgå til fællesskabet og afholdes af en særlig udlignings- og garantifond for det europæiske landbrug, der vil blive oprettet. Det er hensigten at denne fond i løbet af overgangsperioden skal overtage hele finansieringen af den fælles landbrugspolitik. Fondens midler skal tilvejebringes dels ved bidrag fra medlemslandene, dels ved provenuet af de variable importafgifter over for tredielande. De endelige regler for fondens virksomhed og tilvejebringelsen af de nødvendige midler er imidlertid ikke fastsat.

LANDBRUGETS STRUKTUR I INDUSTRIALISMENS SAMFUND

H. VITTING ANDERSEN

Den tekniske og økonomiske udvikling har allerede forlængst omskabt middelalderens gamle bondesamfund til det industrialiserede bysamfund.

Hvor primitive livsvilkårene var i det gamle bondesamfund, og hvor lav produktiviteten i samfundet som helhed var, kan nutidsmennesket næppe forestille sig. På Frilandsmuseet kan det vel lade sig gøre ligesom at få et indtryk af, hvor beskeden tilværelsens ramme måtte forekomme at være i hine tider målt med nutidens alen. Det kan ganske vist forekomme meget hyggeligt at iagttage rammen om de mange gøremål, der hørte til i den gamle bondegård, men de enkle redskaber bærer vidne om, at en dags arbejdsudbytte måtte være yderst beskeden, omend dagen var nok så lang. Sådan måtte det imidlertid være, for mere formåede den tids tekniske horisont og dens naturaløkonomiske ramme ikke.

Mulighederne for at få et større kvantum livsgoder i hænde opstod først i takt med den tekniske og økonomiske udvikling. I produktionsmæssig henseende betød udviklingen en stedse stigende specialisering og dermed en højnelse af produktiviteten med et øget antal livsgoder som resultat heraf. Specialiseringen og arbejdsdelingen havde som forudsætning, at der i takt med udviklingen fandt en tilsvarende stigning sted med hensyn til udveksling af produkter og ydelser hverandre imellem.

I erhvervsmæssig henseende har udviklingen stillet krav til en øget erhvervsdeling, og det vil først og fremmest sige, at det egentlige landbrugserhvervs placering har måttet indskrænkes i forhold til de øvrige erhverv. Af tabel 1 fremgår det i grove træk, hvordan udviklingen er forløbet i de sidste to århundreder:

Tabel 1. Danmarks befolkning.

1000 indbyggere (afrundede tal).

År	Landbrugsbefolkning	Øvrige befolkning	I alt
1769	600	200	800
1801	630	300	930
1840	760	530	1.290
1880	1.000	970	1.970
1921	1.010	2.260	3.270
1961	770	3.800	4.570

Landets samlede befolkning er i de sidste 200 år steget fra ca. 800.000 til godt 4 1/2 mill. indbyggere. Mens landbrugsbefolkningen har været stigende indtil 1930erne, har der siden da været tale om nedgang fra år til år, sådan at man nu nærmer sig den tid, hvor antallet er det samme som for 200 år siden. For den øvrige befolknings vedkommende har der været tale om en ubrudt fremgang på over $3^1/2$ mill. eller 19 gange så mange i dag som for 200 år tilbage. Relativt betragtet udgør landbrugsbefolkningen i dag kun 17 % af den samlede befolkning, mens den udgjorde ca. 75 % af den samlede befolkning i 1769.

Udviklingen har således medført, at samfundets erhvervsstruktur har skiftet karakter. Fra at den overvejende del af befolkningen var sysselsat i landbrugserhvervet, er man nu nået dertil, at det kun er en beskeden del af befolkningen, der kan henføres til det egentlige landbrugserhverv, og tilsyneladende peger udviklingen i retning af en yderligere reduktion af landbrugsbefolkningen. De sidste opgørelser over antal beskæftigede i landbruget tyder således ikke på, at en ændring i de sidste års udvikling er umiddelbart forestående. Ved tællingen den 17. november var antal medhjælpere i landbruget således inden for det sidste år reduceret med 15.700 eller 13 %.

I takt med reduktionen af antal direkte beskæftigede i landbruget har der særlig i de senere år været stigning i antallet af indirekte beskæftigede ved landbrugsproduktionen. Regner man med, at de indirekte beskæftigede i landbruget gennemsnitlig honoreres med, hvad en faglært mandlig byarbejder oppebærer i årsfortjeneste, andrager antallet af indirekte beskæftigede i landbrugsproduktionen henved 275.000 eller med andre ord omtrent det samme antal, som i dag er direkte beskæftigede i landbruget. Sammenlagt udgør de direkte og de indirekte beskæftigede i landbruget således ca. det samme antal før krigen som i dag, nemlig henved 600.000 helårsarbejdere. Men produktionens størrelse er betydelig større i dag, end den var før krigen, for den animalske produktions vedkommende alene ca. 40 %. Dette siger lidt om, hvordan produktiviteten i landbrugsproduktionen er steget. Det har været økonomisk fordelagtigt, at arbejdsdelingen stadig er trængt stærkere igennem i produktionsprocessen.

Spørgsmålet er nu, om den fortsatte arbejdsdeling inden længe vil omkalfatre landbrugsproduktionen på en sådan måde, at landbrugets integrering i det industrialiserede samfund bliver så fuldkommen, at de karakteristiske træk ved landbrugsproduktionen vil forsvinde.

Skal landbrugets struktur ændres i industrialismens samfund?

Den økonomiske målsætning i det liberale samfund kan, hvad produktionsfaktorerne angår, bedst udtrykkes på den måde, at disse fordeles sådan, at aflønningen overalt bliver den samme. I praksis vil det sige, at de enkelte produktionsgrene skal kunne honorere indsats af arbejde og kapital med

samme pris. Inden for de produktionsgrene, hvor afkastningen ikke kan opfylde dette krav, bør produktionen betragtet ud fra en økonomisk synsvinkel indskrænkes, indtil der er opnået paritet for den tiloversblevne produktions vedkommende.

Hensynet til denne økonomiske målsætning har medført, at landbrugsbefolkningen er reduceret i takt med den almindelige økonomiske vækst i samfundet. Reduktionen af landbrugsbefolkningen har simpelt hen været en forudsætning for den stigende velstand i samfundet. Det er landene med den store landbrugsbefolkning, der hører til de fattige lande.

Men gennemgående har reduktionen af landbrugsbefolkningen ikke kunnet følge trit med de økonomiske krav hertil, under forudsætning af en optimal økonomisk arbejdsdeling i samfundet. Dette forhold skyldes vel nok i første omgang de enkelte staters intervention overfor indkomstfordelingen i samfundet. Af en række forskellige årsager, der strækker sig lige fra de sociale og politiske til de strategiske m. h. t. at sikre befolkningen levnedsmidler i tilfælde af afspærring, har de enkelte lande beskyttet eget landbrug i en grad, som har trodset alle relevante hensyn til sund økonomisk husførelse.

At de politiske magtforhold har kunnet overvælde de parlamentariske myndigheder er vel forståeligt, hvorimod det er mindre forståeligt, at de sociale påskud har kunnet spille nogen rolle al den stund, at man ikke har ringere erfaring m. h. t. den sociale standard i de lande, hvor landbrugsbefolkningen kun udgør en lille procentdel af den samlede befolkning. Storbritanniens sociale forhold vil vistnok af de fleste blive betegnet som lige så gode og sunde som f. eks. Frankrigs og Italiens.

Nu må det vel medgives i en kritik af den protektioniske landbrugspolitik, at en væsentlig forudsætning for at føre en mere liberal politik på dette område, har måttet savnes af den grund, at man først nu i de seneste år fra de politiske magthaveres side har evnet og formået at føre en økonomisk politik, der tilgodeså udnyttelsen af de økonomiske resourcer, her tænkes ikke mindst på udnyttelsen af arbejdskraftresourcerne. Desværre har de parlamentariske forsamlinger i Vestens lande været meget længe om at evne gennemførelsen af en liberal fuldbeskæftigelsespolitik.

Dette at man indtil for nylig har været vidne til en praktisk talt permanent arbejdsløshed af større eller mindre omfang, har naturligvis ikke kunnet undgå at præge befolkningens erhvervsmæssige placering i samfundet. Det sociale problem m. h. t. beskæftigelsen i byerne har ikke kunnet undgå at påvirke landbrugsbefolkningens størrelse. Arbejdsløsheden i byerhvervene har været med til at forøge landbrugets sociale problemer. Det er forståeligt at en mindre, men sikker eksistens ved landbrugserhvervet mange gange føltes mere attråværdig end byernes usikkerhed m. h. t. indtægtsmuligheder, hvortil kom at boligforholdene i byerne som

oftest lå under landsbyens standard. To verdenskriges nød og trængsler og den stadig standende verdenspolitiske usikkerhed har givetvis øvet sin indflydelse på befolkningens erhvervsstruktur. Den økonomiske tilpasning er blevet hæmmet og hvor meget kan det lade sig gøre at få et indtryk af i tabel 2.

Tabel 2. Indkomstforskelle mellem landbrug og det samlede samfund 1956.

Land	Befolkning i mill.		Indkomst pr. indbygger i landbrug i pct. af nationalindkomst pr. indbygger
	i alt	i landbrug	
Vesttyskland	53,0	7,1	59
Holland	10,9	1,4	82
Belgien	8,9	1,1	59
Frankrig	43,6	10,2	51
Italien	48,3	20,0	51
Storbritannien	51,2	2,6–2,8	74–81
Norge	3,4	0,6	33
Sverige	7,3	1,2	30
Danmark	4,4	1,0	85
Schweiz	5,0	0,8	33
Østrig	7,0	1,5	44

Kilde: Monthly Bulletin of Statistics. U. N. – Output, Expenses and Income of Agriculture. Third Report: 1952–55. Geneve 1958. – FAO Produktion Yearbook, Vol. 12.

Ganske vist refererer tallene i tabel 2 til 1956, men så meget bedre illustrerer de forholdene, idet situationen ikke er blevet gunstigere siden, tværtimod. Bedst blandt de medtagne lande ligger Danmark, Storbrittannien og Holland, hvoraf Danmark endda på dette tidspunkt ingen støtte ydede til sit landbrug. Man kan heraf aflede, at effektiviteten i det danske landbrug er høj i forhold til de øvrige europæiske lande. Såfremt den samlede effektivitet i det øvrige erhvervsliv i de enkelte lande var nogenlunde ens, var tallene et direkte udtryk for effektivitetsniveauet. Vi ved, at dette ikke er tilfældet, det forholdt sig vel endda sådan, at vort øvrige erhvervsliv befandt sig på et lavere effektivitetsniveau end hvad der gjaldt for de fleste af de pågældende andre landes vedkommende. Af den grund forekommer vore landbrugstal at være særlig pæne i selskabet, men hvad selve den økonomiske tilpasning af erhvervsstrukturen angår, viser tallene, at denne kun er middelmådig i de fleste lande. Årsagen til landbrugets dårlige placering skyldes nok for en del for ringe dygtighed, men det skyldes først og fremmest, at gennemsnitsbrugsstørrelsen er for lille i det meste af Vesteuropa. Det sociale problem slører det økonomiske problem, men dette bliver naturligvis ikke derfor mindre.

De landbrugspolitiske foranstaltninger eller mangel herpå har haft til følge, at den økonomiske arbejds- og produktionsdeling mellem de enkelte lande, herved er blevet endog meget ringe tilgodeset og ikke mindst i de

senere år. Når der herefter skal gås noget nærmere ind på de specielle danske forhold, bør dette haves i erindring, thi lempes de nationale restriktioner for landbrugsproduktionens vedkommende i tiden der kommer, hvad markedsdannelsen i Europa kan tyde på, vil dansk landbrug blive stærkere placeret i indkomstmæssig henseende end ellers. I det følgende skal forholdene dog behandles under hensyn til de hidtil eksisterende restriktioner for omsætning af landbrugsprodukter.

Hvis det økonomiske kriterium for den optimale erhvervsfordeling i samfundet skal tilgodeses, skal betalingen for produktionsfaktorer af samme kvalitet overalt være den samme. Ser vi på betalingen af arbejdskraft i industrien og landbruget gennem de senere år, giver tabel 3 et indtryk heraf. Den årlige arbejdsfortjeneste for en fuld beskæftiget industriarbejder er her sammenlignet med den årlige arbejdsfortjeneste for en landmandsfamilie. Mens der for industriarbejderens vedkommende kun er tale om betalingen for én mandlig arbejders vedkommende, er arbejdsfortjenesten i landbruget opgjort på den måde, at vederlaget foruden landmandens

Tabel 3. Årlig arbejdsfortjeneste for mandlige arbejdere i industri og håndværk samt for landbrugere (familien).

	Ufaglærte arbejdere kr.	Faglærte arbejdere kr.	Selvstændige landbrugere u. 10 ha kr.	10–20 ha kr.	20–30 ha kr.
1948/49	6.810	8.109	5.225	6.287	9.344
1949/50	7.146	8.534	6.278	8.610	11.093
1950/51	7.750	9.184	6.392	9.045	12.470
1951/52	8.534	10.035	6.808	10.064	13.583
1952/53	9.072	10.640	7.670	10.281	13.067
1953/54	9.386	11.088	7.484	10.257	12.176
1954/55	9.744	11.626	6.815	8.979	10.356
1955/56	10.304	12.342	7.047	9.942	12.583
1956/57	10.976	13.126	7.175	9.219	12.006
1957/58	11.469	13.776	6.902	9.099	11.773
1958/59	12.118	14.627	7.958	10.718	13.353
1959/60	13.014	15.792	7.078	9.500	12.283

Kilde: Det landøkonomiske Driftsbureaus beretninger og Det statistiske Departements lønstatistik.

egen indsats dækker hvad også andre i familien, hustru og evt. større børn, har opnået for en eventuel indsats. Om landbrugerens arbejdsfortjeneste skal det videre bemærkes, at denne er opgjort under hensyn til, at den investerede kapital forrentes med 5 % p. a. og ved den investerede kapital forstås gennemsnittet af de sidste 20 års handelsværdi. Der skal i øvrigt ikke gås nærmere ind på enkeltheder vedrørende berettigelsen af sammenligningen af disse indkomster, om købekraft og det pågældende

beløb o.s.v. For det formål, der skal diskuteres i denne forbindelse, er tallene tilstrækkeligt definerede, idet det først og fremmest er en belysning af udviklingen, der har interesse. I tabel 4 gives der et mere overskueligt overblik heraf, idet familiens arbejdsfortjeneste i landbruget er udtrykt i procent af fortjenesten for faglærte mandlige arbejdere i industri og håndværk.

Tabel 4. Familiens arbejdsfortjeneste i landbruget i procent af fortjenesten for faglærte arbejdere i industri og håndværk.

	u. 10 ha	10–20 ha	20–30 ha
1948/49.....	64	84	115
1949/50.....	74	101	130
1950/51.....	70	98	136
1951/52.....	68	100	135
1952/53.....	72	97	123
1953/54.....	67	93	110
1954/55.....	59	77	89
1955/56.....	57	81	102
1956/57.....	55	70	91
1957/58.....	50	66	85
1958/59.....	54	73	91
1959/60.....	45	60	78

I den første halvdel af perioden 1948/49 – 1959/60 var afsætningsvilkårene tilfredsstillende for landbruget. Overproduktionen satte først for alvor ind i midten af 50'erne. Men som det fremgår af tallene i tabellen, kunne arbejdsfortjenesten i det mindre landbrug, brugene under 10 ha, ikke engang i de gode år måle sig med den fortjeneste en faglært arbejder kunne opnå, når han var beskæftiget året rundt. Der skal dog på ny mindes om, at der i denne periode var mange arbejdere, der ikke var beskæftiget hele året rundt, et enkelt af årene nåede den gennemsnitlige arbejdsløshedsprocent op på de 10 %. For brugsstørrelsen, 10–20 ha, var der i periodens første halvdel paritet med industriarbejderen, hvorimod arbejdsfortjenesten ved periodens slutning var faldet til 2/3 af industriarbejderens, og det ses endvidere af tabellen, at det selv for størrelsesgruppen 20–30 ha kneb med at klare sig i slutningen af perioden. Sagt med andre ord er ca. 85 % af Danmarks landbrug under de rådende forhold ikke konkurrencedygtig i indkomstmæssig henseende med de fuldbeskæftigede faglærte mandlige industriarbejdere.

Dette skulle indikere, at det ville være økonomisk tilrådeligt at overflytte en stor del af beskæftigelsen ved landbruget til industrien, hvor meget kan disse tal intet udsige om, det vil afhænge af hvordan indkomst-

forholdene vil arte sig i industri og landbrug, efterhånden som en sådan flytning skrider frem. Naturligvis skal der ikke flyttes 85 % af landbrugerne til industrien, førend der er opnået indkomstmæssig balance, den vil være nået et stykke forinden.

Af tallene i tabel 3 og 4 fremgår det således ikke, hvor meget det vil være økonomisk fordelagtigt at reducere beskæftigelsen i landbruget med, det fremgår nok af tabellerne, at der skal begyndes med de små brug, men hvilken struktur, der i øvrigt er den fordelagtigste, kan der intet udledes om ifølge disse tal, tilsyneladende bedrer det økonomiske resultat sig med stigende brugsstørrelse. I tabel 5 er forrentningsprocenterne for de sidste 10 år anført for de forskellige brugsstørrelser.

Tabel 5. Forrentningsprocent af investeret kapital.

	10 ha	10–20 ha	20–30 ha	30–50 ha	50–100 ha	o. 100 ha
1960/61	3,2	3,8	4,5	3,3	3,7	3,5
1959/60	1,0	3,0	4,2	4,1	5,0	5,7
1958/59	3,1	4,7	5,4	5,2	5,1	4,3
1957/58	1,6	3,4	4,6	4,8	4,9	4,6
1956/57	2,5	3,5	4,8	4,7	5,8	6,7
1955/56	2,5	5,1	5,9	6,1	6,6	7,4
1954/55	2,5	4,3	4,3	4,7	5,1	5,7
1953/54	5.0	7,1	6,8	7,5	8,1	7,1
1952/53	7,1	8,9	8,9	9,5	10,9	10,8
1951/52	5,9	9,3	10,3	10,8	11,2	11,6
5 år: 1956/57–1960/61	2,3	3,7	4,7	4,4	4,9	4,9
5 år: 1951/52–1955/56	4,5	6,8	7,1	7,6	8,2	8,4

Kilde: Det landøkonomiske Driftsbureau.

I gennemsnit af femåret 1951/52–1955/56 har forrentningsprocenten for brug under 10 ha andraget 4,5, 10–20 ha 6,8, 20–30 ha 7,1, 30–50 ha 7,6, 50–100 ha 8,2 og o. 100 ha 8,4.

Af disse tal fremgår det, at forrentningen har været aftagende med aftagende brugsstørrelse, idet der er en forskel mellem brugene på 10 ha og brugene over 100 ha på knap 4 pct. Med andre ord har forrentningen været betydeligt bedre på de store brug end i husmandsbrugene. Afstanden mellem bondebrugene og de store brug er derimod ikke særlig iøjnefaldende.

For de fem års vedkommende 1956/57 – 1960/61, den sidste 5 års periode, har de gennemsnitlige forrentningsprocenter i samme rækkefølge som før andraget 2,3, 3,7, 4,7, 4,4, 4,9 og 4,9.

Resultatet i de sidste fem år har stort set været det samme som i de førstnævnte fem år, dog er forskellen mellem husmandsbrugene og de

store brug øget, medens forrentningen i det middelstore og store bondebrug ligger på linie med de store gårdes forrentning. Men det er vel bemærkelsesværdigt, at det mindre bondebrug på mellem 10 og 20 ha synes at være sakket noget agterud i forhold til placeringen i begyndelsen af 50'erne.

Til trods for den stærkt øgede mekanisering af landbruget i de sidste 10 år har den store brugsstørrelse altså ikke vist sig at være bondebruget overlegen for de middelstore og større bedrifters vedkommende. Derimod peger tallene i retning af mindre konkurrencedygtighed for det mindre bondebrugs vedkommende. Resultatet er dog bedre her end for husmandsbrugenes vedkommende.

Over for disse tal kan man imidlertid indvende, at det er gennemsnitstal for forskellige driftstyper inden for de enkelte brugsstørrelser, og at disse som følge heraf intet siger om, hvorvidt en stærkere specialisering af produktionen ville være økonomisk fordelagtig.

Til belysning heraf har Det landøkonomiske Driftsbureau foretaget nogle grupperinger efter driftstype inden for de enkelte brugsstørrelser.

Betragter vi forholdene inden for det middelstore bondebrug, størrelsesgrupperne 20–50 ha, der efter det gennemsnitlige driftsresultat inden for de enkelte brugsstørrelser at dømme skulle være konkurrencedygtigt med det større brug i økonomisk forstand, møder der os et ret broget billede:

Tabel 6. Gårde med 20–50 ha grupperet efter driftsform.

Forrentningsprocent (bogført værdi).

	Gårde med dyrkning af salgsafgrøder				Gårde uden dyrkning af salgsafgrøder					
	Gårde med sukkerroedyrkning	Gårde med frøavl	Gårde med flere salgsafgrøder	Alle brug	Stort antal malkekøer	Middelstort antal malkekøer	Lille antal malkekøer	Alle brug	Gårde med stort svineh.	Gårde med kvægløst landbrug
1959–60	2,0	5,5	4,5	3,8	2,3	3,4	1,4	2,4	4,9	*5,5*
1958–59	3,7	3,0	3,9	3,7	4,9	3,1	1,4	3,2	*5,2*	3,1
1953/54–57/58	5,9	5,0	5,9	5,8	4,6	3,7	2,8	3,7	7,0	6,3

Der er absolut ikke tale om noget entydigt billede; tilsyneladende har gårdene uden dyrkning af specielle salgsafgrøder, men med en ret alsidig husdyrproduktion, hvor der har været lagt betydelig vægt på svineproduktion, klaret sig bedst. Derefter følger gårdene med dyrkning af en del af arealet med salgsafgrøder – 12–16 %. Lavest ligger gårdene *uden* dyrkning af salgsafgrøder og *uden* et betydeligt svinehold. Det skal dog bemærkes, at resultatet i disse brug har været ganske godt, hvor antal malkekøer har været forholdsvist stort.

Billedet, der møder os her, er broget, men det siger alligevel noget. Det afslører først og fremmest, at alsidighed med hensyn til driftsform er så absolut dominerende. Der forekommer i undersøgelserne her ikke brug med en fabriksagtig specialisering, dvs. at sådanne brug er meget sjældent forekommende, hvad også erfaringen beretter om.

Det er fortsat det alsidige husdyrbrug, der udgør produktionsgrundlaget i landbruget. Man kan vel træffe brug, hvor kvæget er sat ud, og plantcproduktionen som følge heraf er koncentreret om korn og andre salgsafgrøder, men i reglen forædles en del af kornet til animalske produkter, enten det nu er flæsk eller fjerkræprodukter eller begge dele. Det er meget sjældent at træffe det rene planteavlsbrug, hvor hele planteproduktionen sælges direkte.

Forklaringen på, at det rene planteavlsbrug kun undtagelsesvis forekommer, er vel ligetil. Under vore himmelstrøg giver dyrkningen af jorden kun beskæftigelse, skal vi sige 2/3 af året, d.v.s. at det rene planteavlsbrug i beskæftigelsesmæssig henseende ikke er videre ideelt og dette så meget mere, som udelukkende dyrkning af salgsafgrøder ikke stiller jævnt fordelte krav til arbejdskraften inden for dyrkningssæsonen. Der forekommer som regel en spidsbelastning ved såtid og i høsttiden. Med undtagelse af sukkerroedyrkning er den mellemliggende periode mellem såtid og høst ikke særlig arbejdskrævende, hvilket i praksis vil sige, at planteavlsbruget i reglen udnytter den stedlige faste arbejdskapaciet meget dårligt og i spidsbelastningsperioderne ofte stiller krav til større arbejdskraftforbrug end den stedlige arbejdskapacitet kan honorere, og det vil sige at familiens egen arbejdskraft skal suppleres.

Hertil kommer endvidere vanskelighederne med hensyn til udbytteniveau. Med vort klima og med vor jordkvalitet er et sædskifte vanskeligt at klare uden grovfoderdyrkning, såfremt hektarudbyttet skal holdes på et tilfredsstillende givtigt niveau. Gælder det endvidere udnyttelsen af arbejdskraften, er grovfoderafgrøderne også effektivitetsfremmende, eftersom disse først og fremmest lægger beslag på arbejdskraften i sommertiden, når kornet og andre salgsafgrøder kun kræver ringe indsats, og for roernes vedkommende falder høsten så sent, at det giver bedre muligheder for at udnytte arbejdskraften i efterårstiden end ellers.

Grovfoderet har en meget heldig arbejdsfordelende indflydelse på jorddyrkningsarbejdet, og det har en gunstig indflydelse på det samlede høstudbytte, ikke blot som nævnt med hensyn til at holde det almindelige udbytteniveau oppe, men også med hensyn til at opnå en større samlet høstmængde, idet det gennemsnitlige udbytte målt i foderenheder er højere for grovfoderets vedkommende end for kornets vedkommende. Det betyder, at landets nettoproduktion kan holdes på et højere niveau, end der ellers var mulighed for.

Den stærke tekniske og økonomiske udvikling, vi har været inde i, har ikke kunnet rokke stort ved disse planteproduktionens og jorddyrkningens forudsætninger, og det skyldes vel ganske enkelt, at vi endnu ikke med vor teknik har kunnet påvirke klimaet og de biologiske omstændigheder, som vi arbejder under. Midt i al den tekniske hurlumhej kan det måske af og til være på sin plads at minde om, at det trods alt er de samme planter, vi dyrker og ernærer os ved, som man gjorde det, før den tekniske og industrielle omskabelsesproces tog sin begyndelse. Vore sorter og arter er blevet forædlet, men det biologiske grundlag er fortsat det samme.

Det, der er nyt, og det der har skullet agtes på under tilpasningen til arbejdsdelingens og industrialismens vilkår, ligger først og fremmest på det tekniske og økonomiske felt. Men når det hævdes, at den driftsform vi har taget i arv fra gammel tid, er uhjælpeligt forældet, glemmes det ofte, at landbrugets forudsætninger er andre end de tekniske og økonomiske. Naturlovene står stadig ved magt, og dette er måske fremfor alt forklaringen på, at den gamle driftsform har kunnet bære frem til denne dag på trods af den tekniske og økonomiske udvikling, vi har været vidne til.

At planteproduktionen her i landet ikke egner sig særlig for specialiceringen vil sige, at der til denne skal kobles et husdyrbrug af den ene eller anden art, idet der vistnok indtil videre kan ses bort fra muligheden af, at overskydende arbejdskraft i landbruget i visse dele af året kan udnyttes i andre erhverv i hvert fald inden for en større målestok. Vi har ikke som de øvrige nordiske lande skovene som en slags reserveforbruger af arbejdskraft uden for dyrkningssæsonen i landbruget.

Husdyrproduktionen har i produktionsmæssig henseende det fortrin fremfor planteproduktionen, at den med hensyn til arbejdskrav er ret ideel, idet arbejdsbehovet er jævnt fordelt året rundt. For kvægets vedkommende stiller sommerpasningen dog i reglen mindre krav til arbejdskapacitet end vinterpasningen gør, men dette er i almindelighed ingen ulempe, idet markafgrøderne kan opsuge de ledige timer.

Flæske- og fjerkræproduktionen stiller derimod de samme krav til arbejdsindsats året rundt, og når rådet om specialiseringen som vejen frem diskuteres, er det også hyppigst flæske- og fjerkræproduktionen, der bruges som eksempler. I *teknisk forstand* er der heller ingen tvivl om, at disse produktionsgrene egner sig for »fabriksdrift«, og dette så meget mere som fodringsgrundlaget ikke på samme måde er stedbundet som for kvægets vedkommende, idet der i praksis kun kan bruges meget minimale grovfodermængder til svin og fjerkræ. Hvorvidt det overhovedet kan betale sig at bruge grovfoder til svin, er et spørgsmål, om grovfoderenhederne i truget kan leveres billigere end kraftfoderenhederne. I sandjordsegnene med en stor kartoffeldyrkning vil dette ikke så sjældent være tilfældet, men efterhånden som arbejdskraftens pris er steget og blevet forholdsvis høj, bliver grovfoderenhederne forholdsvis kostbare.

Men der kan ikke råde tvivl om, at flæske- og fjerkræproduktionen i teknisk henseende egner sig for specialisering og for stordrift. Derimod stiller det sig knap så gunstigt med de økonomiske forudsætninger. Betragtes som eksempel flæskeproduktionen, forholder det sig sådan, at efterspørgslen efter flæsk på kort sigt er ret uelastisk, forbruget varierer kun langsomt. Hvad produktionen af flæsk angår er der biologiske og tekniske muligheder for at tilfredsstille efterspørgselen, og mere end det. Kornproduktionen, der er råvare i flæskeproduktionen overstiger normalt, hvad der er efterspørgsel efter til en rentabel pris, og da videre flæskeproduktionen egner sig fortrinlig som led i det alsidige landbrug, er dette ensbetydende med at eventuelle flæskefabrikker på forhånd er udsat for konkurrence af millioner af småproducenter verden over. Småproducenternes effektivitet kan hvad fodringen angår næppe komme på højde med fabrikkernes effektivitet, men til gengæld har de som regel råvaren billigere, idet det hjemmeavlede korn ikke belastes med transport og handelsomkostninger. Stordriftens fordele m. h. t. arbejdsbesparelse kan ej heller komme til at spille en særlig fremtrædende rolle, eftersom arbejdsforbruget pr. kg flæsk i forvejen er beskeden; den altdominerende omkostning ved flæskeproduktionen er nemlig foderomkostningen.

Industriarbejderindkomsterne skal nå et betydeligt højere niveau endnu, førend fabriksløsningen i landbruget vil blive den fordelagtigste løsning. Gevinstmarginen er indtil videre bestemt af de mange forholdsvis små producenters tilstedeværelse som udbydere og d.v.s. at den i gennemsnit vil være beskeden, så snart som rentabiliteten bedres væsentlig, vil udbudet hurtigt øges og stillet over for en ret konstant efterspørgsel vil fortjenesten pr. enhed formindskes i takt med produktionsudvidelsen. Der er næppe tvivl om, at disse produktionsvilkår er forklaringen på, at ikke flere flæskefabrikker har set dagens lys end tilfældet har været.

Om fjerkræet gælder vel i nogen grad det samme som for svinene, men kravene til pasning stiller større krav for denne produktionsgrens vedkommende, og som følge heraf er der større basis for, at en specialisering på dette område vil være fordelagtig, og ikke mindst fordi denne produktionsgren aldrig har spillet nogen fremtrædende økonomisk rolle som led i det middelstore og store landbrug. For det middelstore brugs vedkommende er mange små og middelstore hønsehold forsvundet i de senere år. Dette skyldes måske ikke mindst, at hønseholdet meget ofte slet ikke var en del af landbruget, men henhørte under husmoderens domæne. Landhusmoderen af i dag har ikke tid til ekstrasysler, og derfor er mange af de mindre hønsehold forsvundet sammen med pigehjælpen.

For kvægholdets vedkommende er det sagt adskillige gange gennem årene, at dette var rygraden i vort landbrug. Som det fremgik af, hvad der blev anført om planteproduktionsforholdene foran, må denne udtryks-

måde forekomme meget træffende. Grovfoderdyrkningen udmærker sig ved at udnytte den tilstedeværende arbejdskapacitet i perioder, hvor der ellers ville forekomme beskæftigelsesvanskeligheder, og grovfoderdyrkningen er også som nævnt forudsætningen for den store planteproduktion under vore himmelstrøg og med vore jordbundsforhold.

Da videre kun kvæget kan udnytte grovfoderet, i hvert fald når der er tale om væsentlige mængder, vil det i sig selv medføre, at kvægproduktionen må blive en fast bestanddel i vor produktionsstruktur. Der er imidlertid en meget stor ulempe ved kvægholdet, særlig malkekøerne, nemlig det ret store krav til manuel arbejdsindsats, og efterhånden som prisen på arbejdskraft har nået industriens niveau, er dette med pasning af kvægholdet blevet et alvorligt økonomisk problem i mange bedrifter.

Det er derfor ikke så mærkeligt, at der spejdes efter løsninger på dette problem.

Fællesstalden har været meget diskuteret i de senere år som et middel til at klare arbejdskraftproblemet, og det er der heller ikke tvivl om, at den kan. Spørgsmålet er blot, om den også kan svare sig økonomisk. Det er naturligvis ikke nok at blive køerne kvit, det må kunne betale sig.

Hvad selve udbyttet af køerne angår, kan det nok lade sig gøre at holde niveauet ved overgang til fællesstald, og også i visse tilfælde at højne det. Men efter alt at dømme og de hidtidige beskedne erfaringer, der står til rådighed med fællesstaldens økonomi, skal man ikke stille for store forventninger til en forøgelse på indtægtssiden. Det er omkostningssiden, der påkalder opmærksomheden, og her er det sikkert, at det er forbundet med ret betydelige omkostninger at etablere og drive en fællesstald. Den kvalificerede arbejdskraft skal betales godt, men det er til gengæld meget sandsynligt, at en bedre udnyttelse af arbejdskraften ved pasning af en større besætning kan opveje den højere løn, sådan at nettoresultatet pr. ko i fællesstalden måske endog bliver lidt bedre end derhjemme, hvis arbejdslønnen sættes til samme pris.

Men det med arbejdslønnen til samme pris og det med arbejdsfortjenesten hjemme i bedriften før og efter flytningen af køerne er det centrale spørgsmål, der skal overvejes i denne sag.

Det vil naturligvis være forbundet med større indsats at bringe grovfoderet til fællesstalden, afstanden bliver større. Men med traktoriseringen af landbruget spiller de afstande, der kan blive tale om, trods alt en mindre rolle i dag, end de ville have gjort i hestenes tid. Der skal ganske vist anvendes flere arbejdstimer på transporten, men er der ledig arbejdskapacitet i de enkelte bedrifter som følge af mindre arbejdsbehov efter køernes flytning, spiller det større arbejdsbehov som følge af flere transporttimer heller ingen særlig rolle.

Spørgsmålet bliver at klare, om flytningen af køerne frigør arbejdskraft, der ikke kan anvendes ligeså produktivt som før flytningen. For den mand, der kan spare en fodermesterløn, d.v.s. én mand, skulle der ikke opstå noget problem, men til gengæld vil der sandsynligvis heller ikke bestå nogen fordel ved at vælge fællesstaldsløsningen.

For de brugs vedkommende, der ved flytning af køerne kommer i den situation, at den tilstedeværende arbejdskraft bliver dårligere udnyttet end før, opstår der imidlertid et økonomisk dilemma. Men kan der findes udvej for at udnytte den tomme staldbygning og den frigjorte arbejdskraft i de andre produktionsgrene inden for husdyrproduktionen, skulle det nok kunne gå at tilslutte sig fællesstalden.

Men arbejdsbesparende af betydning er den fællesstaldsløsning, der peges på i dag ikke. Mekaniseringen af staldarbejdet har nemlig hidtil udmærket sig først og fremmest ved at være af mere behagelig art end økonomisk.

Løsdriftstalden derimod er arbejdsbesparende. Undersøgelserne viser en besparelse på 25 %. Men det er, som om det er svært at vænne sig til at have køerne til at gå løse omkring imellem hinanden, når man er vant til at nyde synet af dem stående præsentabelt i rækker og geled.

Det at roefoderandelen hidtil har udgjort så stor en del af vinterens grovfoder, har dog utvivlsomt medvirket til at der holdes fast ved båsestalden. Efterhånden som roearealet vil blive indskrænket til fordel for en udvidelse af græsdyrkningen, og en forøgelse af ensileringen bliver mere almindelig, bliver løsdriftstalden sandsynligvis også mere tillokkende.

Medens man for planteproduktionens vedkommende har højnet arbejdsproduktiviteten så betydeligt, som tilfældet har været, ved at mekanisere, synes man ikke, hvad husdyrproduktionen angår, på samme måde at kunne erstatte håndkraft med maskinkraft. Dyrene lader sig ikke indordne under samme vilkår som planterne, hvilket der i grunden heller intet mærkeligt er ved, alene af den grund at den dyriske organisme er langt mere kompliceret end planteorganismen.

De økonomiske muligheder for at forlade det »gammeldags« alsidige landbrug forekommer i det store og hele ikke endnu at være særlig store, men det alsidige landbrug skal som produktionsenhed have en vis minimumsstørrelse for at kunne give sin bruger en tilfredsstillende indkomst. Den tekniske udvikling og stigningen i industriens produktivitet, der har medført højere indkomster inden for denne sektor, har ikke kunnet undgå at få konsekvenser for landbruget, de små brug er tiden uhjælpeligt løbet fra som selvstændige økonomiske enheder.

Det er dette forhold landbrugets unge allerede for længst har taget til efterretning, afgangen af medhjælpere ifølge de statistiske opgørelser viser dette. De senere års udvikling fremgår af tabel 7.

Tabel 7. Årlig tilbagegang for medhjælpere i alt omregnet til helårsarbejdere.

	Medhjælpere	Pct.
1938–39	+ 1.507	+ 0,5
1939–40	÷ 2.105	÷ 0,7
1940–41	÷ 3.180	÷ 1,1
1941–42	÷ 4.519	÷ 1,5
1942–43	÷11.826	÷ 4,1
1943–44	÷ 6.538	÷ 2,4
1944–45	÷ 8.906	÷ 3,3
1945–46	÷11.913	÷ 4,6
1946–47	÷18.094	÷ 7,2
1947–48	÷15.971	÷ 6,9
1948–49	÷ 4.749	÷ 2,2
1949–50	÷ 2.291	÷ 1,1
1950–51	÷ 3.536	÷ 1,7
1951–52	÷ 7.410	÷ 3,6
1952–53	÷ 5.356	÷ 2,7
1953–54	÷10.102	÷ 5,3
1954–55	÷ 6.263	÷ 3,4
1955–56	÷ 9.201	÷ 5,2
1956–57	÷ 7.027	÷ 4,2
1957–58	÷ 7.839	÷ 4,9
1958–59	÷ 8.500	÷ 5,6
1959–60	÷12.809	÷ 8,9

Kilde: Det statistiske Departement.

Tilbagegangen har gennemgående været størst i årene med de laveste indkomster for landbruget, således i de 3 første efterkrigsår (den dårlige Englandsaftale) og i sidste halvdel af 50'erne. En vis tilbageholdenhed forekommer der at være i de 5 gode år fra 1948/49 – 1952/53.

Hvordan fordelingen i tilbagegangen giver sig udslag for de enkelte kategorier af arbejdskraft fra 1938/39 – 1959/60 fremgår af tabel 8.

Familiens arbejde i egen bedrift er den kategori, der hidtil er gået mindst tilbage, nemlig med kun 6 %. Dog er fast fremmed medhjælp med egen husstand for mændenes vedkommende kun gået tilbage med 4 %, men denne kategori udgør kun en beskeden del af landbrugets arbejdsstyrke, ca. 15.000 helårsarbejdere. Fast fremmed mandlig medhjælp uden egen husstand er reduceret med 57 % og for kvindernes vedkommende med 65 %. Tager man mandlig medhjælp under et, er denne reduceret til halvdelen i løbet af denne periode på godt en snes år, medens kvindelige medhjælp i 1959/60 kun udgør 31 % af 1938/39 tallet.

Disse tal er reduceret yderligere i det sidste par år; ifølge de sidste opgørelser har de sidste års dårlige indkomstforhold i landbruget nu også begyndt at reducere familiens arbejde i egen bedrift, et stigende antal landbrugere, dem med de små bedrifter, har i stigende grad suppleret ind-

Tabel 8. Tilbagegang på kategorier af arbejdskraft. 1938/39–1959/60. Helårsarbejdere.

	1938–39	1959–60	1959–60 i % af 1938–39
Familiens arbejde i egen bedrift	180.029	169.535	94
Børn og slægtninge:			
Mænd	57.423	26.412	46
Kvinder	42.741	11.203	26
I alt	100.164	37.615	38
Fast fremmed medhjælp *uden* egen husstand:			
Mænd	109.277	46.561	43
Kvinder	43.451	15.416	35
I alt	152.728	61.977	41
Fast fremmed medhjælp *med* egen husstand:			
Mænd	15.561	14.890	96
Kvinder	7.855	2.514	32
I alt	23.416	17.404	74
Midlertidig medhjælp:			
Mænd	16.129	11.977	74
Kvinder	6.188	1.517	25
I alt	22.317	13.494	60
I alt	478.654	300.025	63
Familie plus børn og slægtninge	280.193	207.150	74
Fremmed arbejdskraft	198.461	92.875	47
I alt	478.654	300.025	63

Kilde: Det statistiske Departement.

Tabel 9. Antal helårsarbejdere på brugsstørrelser 1959/60. Hele landet.

Landbrugsareal	Familiens arbejde i egen bedrift	Børn og slægtninge	Fast fremmed medhjælp		Midlertidig medhjælp	I alt
			uden egen husstand	med egen husstand		
0.55– 3 ha ...	11.189	419	285	107	202	12.202
3– 5 - ...	20.155	885	397	104	452	21.993
5– 10 - ...	53.438	5.372	2.465	371	1.358	63.004
10– 15 - ...	29.662	6.292	4.700	534	1.380	42.568
15– 30 - ...	40.797	15.691	22.975	2.447	4.476	86.386
30– 60 - ...	13.178	7.718	22.567	5.331	3.591	52.385
60–120 - ...	1.062	1.075	6.086	3.406	1.092	12.721
120– - ...	54	163	2.502	5.104	943	8.766
I alt	169.535	37.615	61.977	17.404	13.494	300.025

tægten med lønnet arbejde i andre erhverv. Antallet kan for tiden skønnes at andrage 25.000 helårsarbejdere. De gode beskæftigelsesforhold har befordret denne afvandring. Det skal nok vise sig, at det sidste år slår alle tidligere rekorder for et enkelt års vedkommende m. h. t. afvandring fra landbruget.

Men ifølge de økonomiske opgørelser for det mindre landbrugs vedkommende, sådan som de fremgik af tabel 3, 4 og 5, kan denne udvikling i samfundsøkonomisk henseende kun være tilfredsstillende.

Hvis der spørges om, hvor mange der kan undværes på denne konto kan tabel 9 give et fingerpeg herom.

Af tabellen fremgår det, at 97.199 helårsarbejdere er beskæftiget i brugene under 10 ha. Da antallet af brug under 10 ha udgør 91.486 pr. 1960, vil det sige, at der er beskæftiget godt og vel 1 helårsarbejder pr. brug. For de øvrige 104.590 brugs vedkommende er der beskæftiget 202.926 helårsarbejdere eller knap 2 helårsarbejdere pr. brug. Brugene under 10 ha har i alt et arealtilliggende på 496.517 ha, hvilket vil sige 5,1 ha pr. helårsarbejder. For de øvrige brugs vedkommende udgør landbrugsarealet sammenlagt 2.597.608 ha, og antal ha pr. helårsarbejder bliver således her dobbelt så stort som for de små brugs vedkommende, nemlig knap 13 ha.

I produktionsmæssig henseende har man ingen egentlig oversigt over produktionens fordeling på de enkelte størrelsesgrupper, men det kan skønnes, at produktionen på brugene under 10 ha andrager omkring 20 % af den samlede landbrugsproduktion, og omregnet til produktion pr. mand vil dette sige, at denne er ca. dobbelt så stor i brugene over 10 ha som i brugene under 10 ha. Nu må man imidlertid holde sig for øje, at indsatsen af andre produktionsfaktorer end arbejdskraft er forholdsvis størst i brugene over 10 ha, og at nettoproduktionsværdien pr. mand som følge heraf ikke er dobbelt så stor i de større brug som i de mindre; men at produktiviteten er størst i de større brug og som følge heraf også nettoproduktionsværdien større pr. mand fremgår umiddelbart af, hvad der foran er peget på under omtalen af det økonomiske resultat.

Fra alle sider er det da også erkendt, at vore mindste brug i økonomisk henseende ikke længere er tidsvarende. Hvor undergrænsen ligger, er det svært at udtale sig for kategorisk om, det vil afhænge af indkomstniveauet i andre erhverv i forbindelse med vore afsætningsmuligheder for landbrugsprodukter fremover. Hvis beskyttelsen af vor industri bringes til fuldstændig afvikling og tilsvarende, hvis landbrugsrestriktionerne afvikles udenfor vore grænser, er der næppe tvivl om, at den økonomiske undergrænse vil komme til at ligge endda noget lavere end forholdene i øjeblikket tegner til. En prisstigning for landbrugsprodukter på f. eks. 20 % ved et uændret omkostningsniveau selv uden mulighed for

nogen væsentlig produktionsforøgelse, vil endnu nogen tid kunne gøre en del af det mindre landbrug konkurrencedygtigt i samfundsøkonomisk henseende.

Hvordan fordelingen m. h. t. antal brug inden for de enkelte brugsstørrelser vil komme til at tage sig ud under den kommende tids tilpasning er det meget svært at sige noget om, der må forekomme at være flere muligheder, der i økonomisk henseende kan være hinanden jævnbyrdige. Men af hvad der foran er nævnt bærer udviklingen nok i retning af større gennemsnitsenheder, men ikke i retning af mammutenheder. De praktiske erfaringer ikke mindst i de to store stater USA og USSR, synes også at bekræfte dette.

Hvis handelen med jord blev givet fri, blev liberaliseret, er det meget sandsynligt, at mange mindre brug ville øge deres areal ved køb fra andre mindre brug, men det er også meget sandsynligt at købet vil finde sted hos noget større brug, der ikke behøver at blive disharmoniske, fordi noget af jordtilliggendet afhændes. Af de økonomiske undersøgelser, der er foretaget, forekommer der at være flere muligheder, der er hinanden jævnbyrdige, og at det økonomiske udbytte i flere tilfælde synes at være ret upåvirket af om beskæftigelsesintensiteten er lidt større eller mindre, tyder nogle foretagne driftsøkonomiske undersøgelser under Foreningen af jydske Landboforeninger i øvrigt på. Undersøgelserne er foretaget på grundlag af ca. 1000 middelstore brug mellem 25–50 ha for regnskabsåret 1959/60.

Hovedresultatet af disse undersøgelser fremgår af tabel 10.

Det fremgår af tabellen, at beskæftigelsen fra brugene med det største antal helårsarbejdere pr. ejendom, 3,4, falder til 2,3 for brugene med den laveste beskæftigelse. Med andre ord er der en forskel på 1,1 helårsarbejder. Landbrugsarealet pr. helårsarbejder er i brugene med den største beskæftigelse knap 9 ha, medens den er 17 ha for brugene med den laveste beskæftigelse. Bruttoudbyttet pr. ha er knap 900 kr. mindre i brugene med den laveste beskæftigelse end i brugene med den højeste beskæftigelse, men det samme gælder for driftsomkostningernes vedkommende. Forrentningsprocenterne af investeret kapital bliver for de fire grupper regnet fra største beskæftigelse til laveste beskæftigelse henholdsvis 4,3, 5,1, 4,9 og 4,8. Det vil sige, at det økonomiske resultat ifølge denne undersøgelse viser sig at være ret upåvirket af, om beskæftigelsen er lidt større eller mindre. Det har været muligt at tilpasse sig på en økonomisk forsvarlig måde.

I forlængelse af denne undersøgelse er der foretaget en undersøgelse over mekaniseringsgradens indflydelse på det økonomiske resultat ved stor og lille beskæftigelse. Hovedresultatet fremgår af tabel 11.

Tabel 10. Beskæftigelsesintensiteten og driftsresultatet.

	Største beskæftigelse	Næststørste beskæftigelse	Næstlaveste beskæftigelse	Laveste beskæftigelse
Antal ejendomme	146	146	146	146
Areal ha	30,5	32,4	33,4	37,3
Arealets procentiske ben.:				
Korn	48	49	49	51
Foderroer	17	15	15	13
Eng o. lign.	5	8	6	8
Græs	28	26	27	24
Frøafgrøder o. lign.	1	1	2	3
Handelsroer	1	1	1	1
Kartofler				
Besætningsforhold pr. ejendom:				
Antal køer (årskøer)	18,8	17,8	17,3	16,1
Antal slagterisvin leveret	167,0	143,8	141,8	127,4
Kærneudbytte pr. ha, hkg	34	34	33	32
Mælkeydelse pr. ko, kg	4090	4089	4025	4060
Antal helårsarbejdere pr. ejendom	3,4	2,9	2,6	2,3
Landbrugsareal pr. årsarbejder, ha	8,9	11,1	12,8	17,0
Jordværdi, kr. pr. ha	2178	2082	2071	1928
Inv. kapital, kr. pr. ha	5884	5369	5278	4744
Bruttoudbytte, kr. pr. ha:				
Fra planteavl	216	250	284	352
Kvæg: mælk	978	870	790	637
Kvæg: tilvækst	522	466	452	398
Svin	1225	1056	919	761
Fjerkræ	142	104	128	84
Andre husdyr	7	5	4	5
I alt fra husdyrbruget	2874	2501	2293	1885
Andre kilder	60	52	49	42
I alt bruttoudbytte	3150	2893	2626	2279
Driftsomkostninger, kr. pr. ha:				
Arbejdsomkostninger	957	840	779	702
Fodermidler	1069	865	776	594
Andre omkostninger	872	824	814	754
Driftsomkostninger i alt	2898	2529	2369	2050
Driftsresultat, kr. pr. ha	252	274	257	229
Forrentning af investeret kapital i pct.	4,3	5,1	4,9	4,8
Fam. arb.fortj., kr. pr. ha	404	428	405	387

Kilde: Landbrugsregnskaber fra jydske regnskabskredse.

Tabel 11. Beskæftigelsesintensitet og mekaniseringsgrad.

	Stor beskæftigelse			Lille beskæftigelse		
	Mindre stærk mekanisering	Middel stærk mekanisering	Stærk mekanisering	Mindre stærk mekanisering	Middel stærk mekanisering	Stærk mekanisering
Antal ejendomme	23	78	17	22	84	18
Areal, ha	29,7	30,3	33,2	34,5	36,9	40,0
Arealets procentiske ben.:						
Korn	46	49	54	47	50	60
Foderroer	17	17	13	15	14	7
Eng o. lign.	5	5	2	11	7	6
Græs	31	27	27	26	26	12
Frøafgrøder o. lign..	1	1	2		2	14
Handelsroer		1	2	1	1	1
Kartofler						
Besætningsforhold pr. ejendom:						
Antal køer (årskøer)	18,6	19,0	15,2	18,0	17,3	10,1
Antal slagterisvin leveret	117,3	180,2	188,6	84,7	140,3	131,2
Kærneudb. pr. ha, hkg	33	34	34	30	32	32
Mælkeydelse pr. ko, kg	3988	4145	4015	3705	3880	3905
Antal helårsarbejdere pr. ejendom	3,2	3,4	3,6	2,1	2,3	2,2
Landbrugsareal pr. årsarbejder, ha	8,7	8,9	9,1	16,7	16,5	19,8
Jordværdi, kr. pr. ha ..	2052	2168	2347	1784	1915	2119
Investeret kapital, kr. pr. ha	5701	6011	5767	4573	4812	4709
Bruttoudbytte, kr. pr. ha:						
Fra planteavl	150	221	393	133	290	799
Kvæg: mælk	872	1027	745	700	706	371
Kvæg: tilvækst	486	551	414	414	430	273
Svin	862	1309	1480	664	823	753
Fjerkræ	125	157	149	65	77	157
Andre husdyr	14	4	10	7	5	2
I alt fra husdyrbruget.	2359	3048	2798	1850	2041	1556
Andre kilder	48	63	94	37	44	45
I alt bruttoudbytte ...	2557	3332	3285	2020	2375	2400
Driftsomkostninger, kr. pr. ha:						
Arbejdsomkostninger	900	968	909	688	737	615
Fodermidler	780	1150	1173	498	663	589
Andre omkostninger	774	900	940	661	727	857
Driftsomkostninger i alt	2454	3018	3022	1847	2127	2061
Driftsresultat, kr. pr. ha	103	314	263	173	218	339
Forrentning af investeret kapital i pct.	1,8	5,2	4,6	3,8	4,5	7,2
Fam. arb.fortj. kr. pr. ha	279	477	395	373	387	471

Kilde: Landbrugsregnskaber fra jydske regnskabskredse.

Af tabellen fremgår det, at der er inddelt efter tre mekaniseringsgrader, og disse er defineret således:

Mindre stærk: Traktor til jordarbejde og mejning, mere eller mindre brug af heste.

Middelstærk: Som foregående, men med flere traktorredskaber og færre heste.

Stærk: Som foregående + mejetærsker evt. korntørringsanlæg og kornsilo.

Undersøgelsen viser, at brugene med den store beskæftigelse og den mindre stærke mekanisering møder med det dårligste resultat, med en forrentningsprocent på 1,8, medens brugene med den store beskæftigelse og henholdsvis middelstærk og stærk mekanisering har opnået en forrentningsprocent på henholdsvis 5,2 og 4,6. For brugenes vedkommende med den lille beskæftigelse har brugene med den stærkeste mekanisering givet det bedste resultat, nemlig en forrentningsprocent på 7,2, medens middelstærk mekanisering har givet 4,5 og mindre stærk 3,8. Brugene med den lille beskæftigelse og den stærke mekanisering har således klaret sig bedst. I betragtning af at disse brug i gennemsnit har noget større areal pr. ejendom end de øvrige brug, der indgår i undersøgelsen, er forskellen vel knap så stor, som tallene viser, men der består ingen tvivl om, at det er en økonomisk fordel at mekanisere i hvert fald middelstærkt, og skal der mekaniseres stærkt, skal der spares arbejdskraft, hvis mekaniseringen skal være økonomisk fordelagtig.

Disse undersøgelser er blevet fortsat på grundlag af sidste års driftsresultater 1960/61, og i den nys udkomne beretning fra Foreningen af jydske Landboforeningers Regnskabsudvalg fremgår det, at hovedresultatet er nogenlunde det samme, som det man fandt frem til i den første undersøgelse, både hvad angår beskæftigelsesintensitetens og mekaniseringsgradens indflydelse på det økonomiske resultat.

Undersøgelserne for sidste års vedkommende er videre suppleret med en undersøgelse over, hvordan det økonomiske resultat i det alsidige kvæglandbrug er præget af forholdet mellem græs og roeareal i en driftsform med et middelstort grovfoderareal (ca. 50 % med grovfoder). Denne undersøgelse bekræfter ganske godt formodningen om, at økonomien almindeligvis ikke forringes ved at ombytte halvdelen af det arbejdskrævende roeareal med lidet arbejdskrævende græsareal.

Der kan ikke råde tvivl om, at der består gode muligheder for også i tiden der kommer at spare yderligere arbejdskraft i landbrugsproduktionen, også uden at produktionsniveauet behøver at sænkes synderligt. Som anført er arbejdskapaciteten i de mindre brugsstørrelser taget som helhed for stor, der kan nok undværes 50.000 helårsarbejdere, uden at det vil mærkes synderligt på produktionsniveauet.

Der har af og til været regnet lidt på, hvor mange unge, landbruget behøvede at beskæftige, for at have tilstrækkelig mange til overtagelse af de bestående brug, efterhånden som afløsningen skulle finde sted. Der er blevet nævnt 6000 unge pr. år under forudsætning af, at alle de bestående brug skulle have en afløser og at brugenes gennemsnitlige brugertid androg en menneskealder. Hvis den sidste forudsætning opretholdes, medens den første modificeres, så at der lidt efter lidt kun er behov for afløsere til totredjedele af de registrerede brug, kan tallet 6000 reduceres til 4000 pr. år. Der vil således en tid endnu være tilstrækkelig mange til rekrutering af unge brugere i selve landbruget til afløsning for de ældre.

Nu er det nok på sin plads ikke at tage for skematisk på afløsningsproblemerne, eftersom det sikkert først og fremmest er indkomstmulighederne i landbruget sammenlignet med mulighederne i andre erhverv, der vil bestemme antallet af unge, der vil vælge landbruget som erhverv. Den økonomiske udvikling er gået indtægtsmulighederne inden for en del af landbruget imod og derfor har tilgangen til erhvervet været aftagende. Det er i overensstemmelse med en sund økonomisk tilpasning i samfundet som helhed. Naturligvis kan man ikke se bort fra muligheden af, at tilgangen til landbrugserhvervet overgangsvis kan blive mindre end de økonomiske vilkår i øvrigt betinger, men i så fald findes der nok udvej for, at strømmen kan drages den modsatte vej. Hvis indtægtsmulighederne på et eller andet tidspunkt fremover skulle blive bedre end gennemsnitlig inden for andre erhvervsgrene, skal det nok vise sig, at der findes folk uden for landbruget, der føler sig draget heraf, og der er ingen grund til at tro, at man absolut skal være født og opvokset i et landbohjem for at blive en habil landmand. Erfaringer på dette område er ganske vist ifølge sagens natur ikke store, men sporene skræmmer aldeles ikke.

På den anden side set kan der næres store samfundsøkonomiske betænkeligheder m. h. t. prisen på zik-zak bevægelser. Det kan i konkurrencemæssig henseende koste dyrt at lade falde, hvad der *en overgang* ikke kan stå, fordi uøkonomiske foranstaltninger andre steder en tid truer de frie afsætningsforhold og dermed eksportindtægterne.

Alt tyder på, at dansk landbrug for tiden befinder sig i en økonomisk bølgedal og det vil være forkert at tage bestik af fremtiden alene på grundlag af vor øjeblikkelige situation. Det som imidlertid har vanskeligt ved at svare sig i gode år, kan man derimod trygt lade falde, og d.v.s. at man ud fra en økonomisk betragtning skal have de små enheder ophævet eller gjort noget større, og så i øvrigt tage til efterretning, at den »gammeldags« struktur i landbruget ikke endnu er forældet på trods af en rivende teknisk og økonomisk udvikling, thi landbrugsproduktionen er fortsat også underkastet de biologiske forudsætninger.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

DEN AMERIKANSKE KONJUNKTURUDVIKLING OG BETALINGSBALANCE I 1961

Den 20. januar 1961 indsattes John F. Kennedy som USA's præsident. Årsdagen for denne begivenhed syne set velegnet tidspunkt for en vurdering af den amerikanske konjunkturudvikling og af den rolle, som den økonomiske politik har spillet heri. Meningerne om præsidentens økonomiske politik er betydeligt mere divergerende end man får indtryk af gennem de hyppige Gallup-undersøgelser af præsidentens popularitet, der fortsat er meget betydelig. Der synes at være tre nogenlunde klart optrukne standpunkter.

Det demokratiske partis venstrefløj – repræsenteret af visse fremtrædende talsmænd for fagbevægelsen, den liberale gruppe Americans for Democratic Action og enkelte økonomer, deriblandt præsident Truman's rådgiver, Leon Keyserling – er ikke tilfreds med Kennedy's økonomiske politik og hævder, at der er stor forskel på præsidentens udtalelser inden valget og det økonomiske program, der foreløbig er fremlagt. Ved at bortvejre den krisestemning, som han med rette havde fremmanet under valgkampen, har Kennedy forspildt mulighederne for at tilvejebringe grundlaget for en længere opgangskonkunktur, mener denne gruppe.

De, der forsvarer Kennedy's program, fremhæver, at præsidenten ved en mere forsigtigt afventende holdning end den, der prægede hans valgkampagne, dels har fået sikret gennemførelsen af centrale dele af sit økonomiske program, dels har undgået at begå fejltagelser, der måske kunne have medført alvorlige samarbejdsvanskeligheder med konservative kredse i kongressen og i erhvervslivet. Præsidentens fortalere anlægger selvsagt en noget mere optimistisk vurdering af konjunkturudviklingen i 1961 og af udsigterne for 1962 end demokraternes venstrefløj.

En meget stor del af de republikanske politikere og de fleste af erhvervslivets talsmænd er – trods en mærkbar lettelse over, at Kennedy ikke er gået mere radikalt til værks – fortsat meget kritisk indstillede over for præsidentens program, som de har modvirket energisk på alle punkter med undtagelse af forøgelsen af de militære udgifter. Deres tillid til den amerikanske økonomis evne til at udvikle sig stabilt og i et akceptabelt vækststempo uden særlige impulser fra de offentlige indtægter og udgifter er usvækket.

I det følgende afsnit skal der foretages en gennemgang af konjunkturudviklingen i 1961 og dens forudsætninger, herunder især den økonomiske politik i USA i det første år af præsident Kennedy's embedsperiode. Et følgende afsnit vil give en mere indgående omtale af udviklingen på USA's betalingsbalance i det seneste år; da betalingsbalancen – for første gang i efterkrigstiden – er kommet i forgrunden i den økonomiske debat, synes det naturligt at undersøge, hvorvidt den griber ind i den økonomisk-politiske handlefrihed i den foreliggende situation. Det afsluttende afsnit vil forsøge en vurdering af udsigterne for 1962 på baggrund af den sandsynlige udvikling på betalingsbalancen og den foreslåede økonomiske politik.

KONJUNKTURUDVIKLINGEN I 1961 OG DEN ØKONOMISKE POLITIK

Ved begyndelsen af 1961 var der i den amerikanske konjunkturudvikling mange svaghedstegn, der måtte give anledning til betydelig usikkerhed i vurderingen af det videre forløb.

I forsommeren 1960 var fremgangen i bruttonationalprodukt og industriproduktion blevet afløst af stagnation og siden af en svagt faldende tendens. Tydeligst kunne denne udvikling aflæses i den sæsonudjævnede ledighedsprocent; antallet af ledige uden for landbruget i procent af den samlede civile arbejdsstyrke steg i løbet af 1960 fra 5,5 til 6,8[1]).

Tilbageslaget var mildere end noget af de tre foregående i efterkrigstiden: 1948/49, 1953/54 og 1957/58; det var så mildt, at Eisenhower's økonomiske rådgivere nægtede at anerkende det som en »recession«. Det, der vakte bekymring, og som især blev understreget af Kennedy i valgkampen, var det forudgående opsvings korte og ufuldstændige karakter. Den knapt 2-årige opgangskonjunktur havde været efterkrigstidens korteste, og arbejdsløsheden var aldrig blevet reduceret til niveauet fra tidligere højkonjunkturer. Kennedy's Task Force om økonomi, ledet af professor Paul Samuelson, afgav kort efter valget i november en rapport, hvoraf det fremgik, at ikke alene var man inde i et tilbageslag, men dette skete på et tidspunkt, hvor økonomien også på længere sigt udviste tegn på at være »tired and sluggish«. Dette tema blev yderligere uddybet, da præsidentens nyudnævnte Council of Economic Advisers i marts gav møde for kongressens økonomiske komité. De påviste her, hvorledes afstanden til fuld beskæftigelse og dermed til den potentielle udvikling i produktion og ind-

[1]) Den amerikanske opgørelsesmetode af ledigheden er baseret på stikprøveinterviews af husstande, hvorved man kommer til noget større tal, end man ville gøre ved at registrere ledigheden gennem arbejdsanvisningskontorer eller arbejdsløshedskasser, således som det sker i de fleste andre lande. Præsident Kennedy har i efteråret 1961 nedsat en ekspertgruppe, der skal undersøge, om den amerikanske statistik kan udformes mere hensigtsmæssigt.

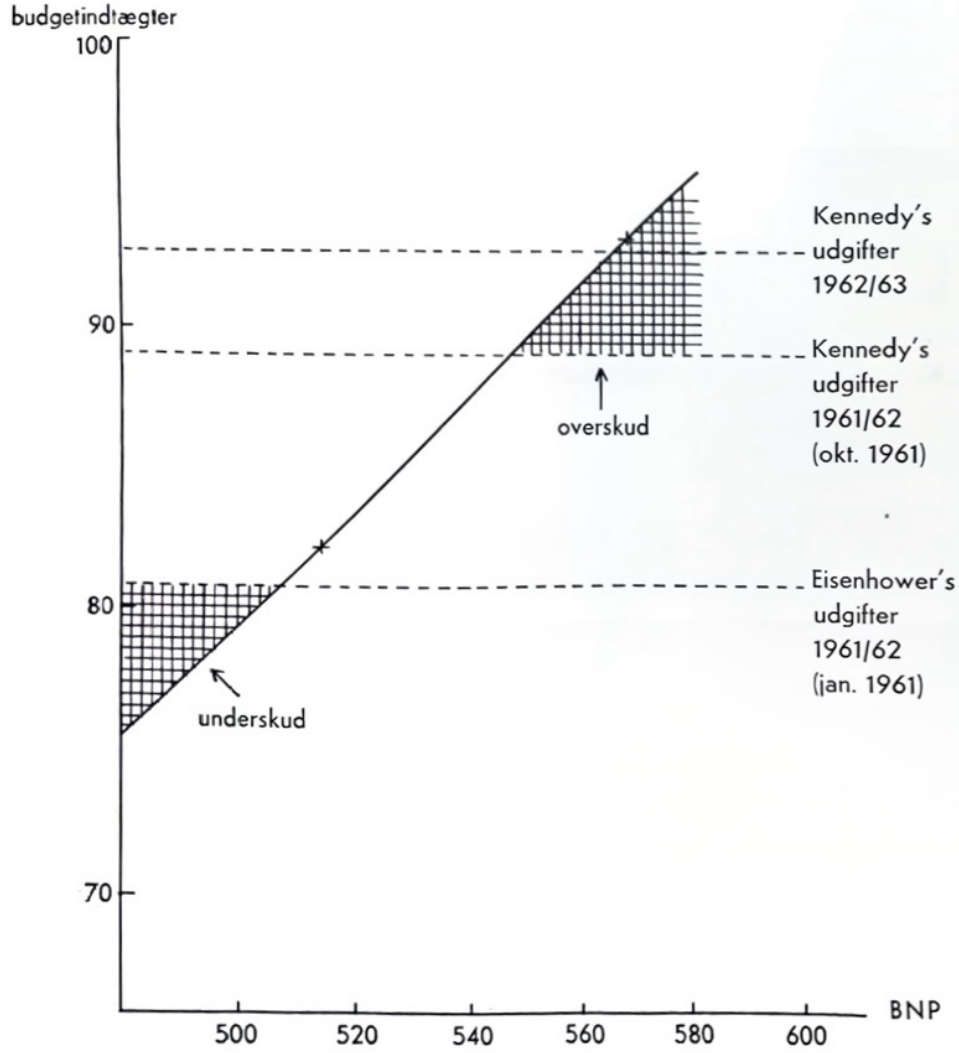
komster var blevet større og større for hvert tilbageslag; for 1960 skønnede Council-medlemmerne, at man ved fuld udnyttelse af alle resourcer kunne have haft et bruttonationalprodukt på 540 milliarder dollars, eller ca. 8 % mere end det faktisk opnåede[2]).

Det væsentligste ansvar for tilbageslaget i 1960 placerede Kennedy på de offentlige finanser. Medens unionsregeringens budget for finansåret 1958/59 havde udvist et underskud på 12,4 mia., var der i det følgende år et overskud på 1,2 mia. Et brat omslag af denne størrelsesorden kunne ikke neutraliseres af andre komponenter i den samlede efterspørgsel; tværtimod ledsagedes det af et fald af næsten samme størrelsesorden i lagerinvesteringerne. Fra første til sidste kvartal 1960 faldt lagerinvesteringerne omregnet til årsrate med over 14 mia.

Unionsregeringens finanser spillede også en vigtig rolle i den analyse, som Kennedy's økonomiske rådgivere gav af årsagerne til den langsomme vækstrate i den amerikanske økonomi siden midten af 50'erne. Unionsregeringens køb af varer og tjenesteydelser, som i første halvdel af 50'erne havde været hastigt stigende, blev stabiliseret målt i faste priser; samtidig fortsatte unionsregeringens indtægter at stige, idet pengeindkomsterne var voksende og skattesatserne stort set uændrede. Tendensen i de offentlige finanser var således kontraktiv, eller mere præcist bidrog den ikke til at holde en ekspansiv udvikling i andre efterspørgselskomponenter i live. Eksempelvis var der et lille overskud på unionsregeringens regnskab for sidste kvartal 1960 på et tidspunkt, hvor tilbageslaget var godt i gang, og ledighedsprocenten lå noget over 6. Denne bremse på ekspansionen måtte fjernes enten ved forhøjelser af udgifterne ved uændrede skattesatser eller ved nedsættelser af disse sidste.

De demokratiske politikere og økonomer havde også mange kritiske bemærkninger om den førte pengepolitik. Det jævnt stigende renteniveau i løbet af 50'erne og det periodevis meget stramme kreditmarked havde efter deres mening ikke alene akcentueret tilbageslaget i 1957/58, men også i det lange løb virket hæmmende på investeringslysten; heri så de i al fald en sandsynlig forklaring på de private faste investeringers faldende andel af bruttonationalproduktet. Et lavt renteniveau og en lempelig pengepolitik stod således ret højt på Kennedy's program; såvel Samuelson som Council of Economic Advisers understregede kraftigt, at selv om man måske kunne håbe på at få vendt tilbageslaget til opgang omkring midten af 1961 ved hjælp af en mere lempelig pengepolitik og en mere ekspansiv finanspolitik, ville det tage lang tid at indhente flere års forsømmelser i den økonomiske politik.

[2]) Dette tal er beregnet på grundlag af bruttonationalproduktet i 1955 og en potentiel – og yderst beskeden – vækstrate på 3,5 %, sammensat af en årlig tilvækst i arbejdsstyrken på 1,5 % og en årlig produktivitetsstigning på 2 %.

Figuren illustrerer, hvorledes Kennedy's udgiftsforhøjelser har forhøjet den størrelse af bruttonationalproduktet, ved hvilken budgettet begynder at virke ekspansionshæmmende, og dermed bragt den nærmere ved bruttonationalproduktet svarende til fuld beskæftigelse. Medens budgettet efter Eisenhower's forslag i januar 1961 ville begynde at udvise overskud ved et BNP på knapt 510 mia., blev »ligevægts-BNP« efter Kennedy's seneste budgetrevision i oktober ca. 550 mia.; fuld beskæftigelses-BNP ansloges til ca. 562 mia. For finansåret 1962/63 er »ligevægts-BNP« efter Kennedy's udgiftsforslag på 92,5 mia. ca. 567 mia., men da BNP anslås til 570 mia. for 1962, regnes der med et lille overskud. – Figuren er unøjagtig, da sammenhængen ikke er lineær; den er blot lagt igennem de to angivne punkter. Figuren er en tillempet gengivelse af Chart 6 i et memorandum fra Council of Economic Advisers af 6/3 1961: The American Economy in 1961: Problems and Policies.

På baggrund af konjunktursituationen og valgtalerne var det en ret forsigtig revision af præsident Eisenhower's budget for finansåret 1961/62, der blev fremlagt af den nyvalgte præsident i begyndelsen af februar. De vigtigste bestanddele af det økonomiske program er tidligere blevet omtalt her i tidsskriftet og skal derfor kun resumeres[3]). Arbejdsløshedsunderstøt-

[3]) Se iøvrigt T. Hjortkjær i Økonomi og Politik 1960 Nr. 4.

telserne blev forøget, og såvel understøttelsesperioder som den omfattede personkreds blev udvidet. Et egnsudviklingsprogram stillede unionsmidler til rådighed for påbegyndelse af nye industrier, oplæring af arbejdskraft og andre foranstaltninger til at nedbringe arbejdsløsheden i områder med høj og vedvarende ledighed. Visse offentlige anlægsarbejder blev fremskyndet, og det private byggeri stimuleret af lavere rente. Endelig blev en række offentlige transfereringsbetalinger og skatterefusioner midlertidigt fremskyndet.

De nævnte forslag blev alle vedtaget i kongressen uden store besværligheder. Samtidig understregede præsidenten dog, at han ville vende tilbage med mere vidtgående forslag – i første række en nedsættelse af indkomstskatterne – såfremt konjunkturudviklingen ikke i løbet af to–tre måneder viste tegn til ændring.

Omkring den tid, da sådanne mere vidtgående forslag atter kom frem til overvejelse blandt præsidentens rådgivere, indtraf imidlertid nogle udenrigspolitiske begivenheder, der motiverede øgede militærudgifter og dermed for en tid gjorde overvejelser om skattenedsættelser uaktuelle. Situationen i Laos forværredes og spændingen i Det Karaibiske Hav øgedes efter den mislykkede invasion på Cuba; samtidig lykkedes det Sovjetunionen at sende en bemandet raket rundt om jorden. Hen på sommeren, da væsentlige forhøjelser af bevillingerne til forsvar og rumforskning allerede havde passeret kongressen, skærpedes situationen i Berlin, hvorefter forsvarsudgifterne pånyt blev sat i vejret. Budgettet for 1960/61, der næsten ikke blev påvirket af de militære forhøjelser, sluttede med et underskud på 3,9 mia. sammenlignet med den omtrentlige balance, som Eisenhower – ganske vist ved en meget optimistisk vurdering af de offentlige indtægter – havde forudset. Eisenhower's budgetforslag for 1961/62, der ved fremsættelsen kort før præsidentskiftet regnede med et overskud på 1,5 mia., blev i løbet af foråret og sommeren forandret til ukendelighed. Ved den seneste revision i oktober 1961 lå udgifterne godt 8 mia. højere end det oprindelige forslag, medens indtægterne blev anslået en ubetydelighed lavere end i januar. Det budgetterede overskud var hermed afløst af et underskud på knap 7 mia. Selv om præsidentskiftet og den internationale udvikling gjorde 1961 til et ekstraordinært år, tjener de mange budgetændringer som påmindelse om det første budgetforslags yderst foreløbige karakter.

Med de store udgiftsforhøjelser, der fordelte sig nogenlunde ligeligt mellem militære og ikke-militære formål, forstummede enhver tale om skattenedsættelser. Det forlyder endog, at finansminister Dillon og andre mere konservative rådgivere foreslog mindre skatteforhøjelser for at dække en del af de forøgede udgifter. Deres tankegang var, at et budgetunderskud på 5 mia., som i det væsentlige kunne forklares af Berlin-krisen, utvivlsomt ville være akceptabelt for kongressen, medens et underskud af stør-

relsesordenen 8–10 mia. ville bringe præsidentens muligheder for i fremtiden at få vigtige dele af sit program vedtaget i alvorlig fare. Præsidentens politiske vurdering af, hvor langt han kunne tillade sig at være forud for kongressen i en anerkendelse af underbalancering af budgettet som et legitimt instrument i den økonomiske politik, viste sig at være lidt dristigere end de forsigtige rådgiveres. Til gengæld fandt præsidenten det påkrævet i stadigt mere uforbeholdne vendinger at love nogenlunde balance på budgettet for finansåret 1962/63.

Diskussionen såvel inden for som uden for regeringskredse om finanspolitikkens tilrettelæggelse har været interessant derved, at den endnu en gang har understreget den magt, som de traditionelle forestillinger om ønskeligheden af balance på unionsregeringens budget fortsat spiller i USA. Der er ingen tvivl om, at den nuværende regering er gået betydeligt videre end nogen tidligere i retning af at akceptere budgettets konjunkturstabiliserende rolle; det synes i al fald at være første gang, at en amerikansk finansminister åbent har udtalt, at et budgetunderskud havde en klar tendens til at eliminere sig selv[4]). Alligevel har præsidenten og hans kabinetsmedlemmer været påfaldende forsigtige i deres tilbagevisning af den ustandseligt fremførte påstand, at offentlige udgifter er mere inflationsskabende end andre udgifter, en virkning, der hævdes at gøre sig gældende uanset om der er fuld beskæftigelse eller en betydelig arbejdsløshed. Regeringens talsmænd synes ligeledes at tage et af modstandernes andre argumenter med mere alvor end det fortjener. Det drejer sig om påstanden om, at der findes en kritisk overgrænse for den offentlige sektors størrelse; stiger de offentlige udgifter over en bestemt procentdel af nationalindkomsten, har de inflationsdrivende kræfter frit spil, hævder disse modstandere. Ved at regne nationalindkomsten netto og inkludere en række offentlige fonds i budgettet lykkes det at komme op på en procentsats på ca . 25, der forekommer anvendelig som »kritisk overgrænse«. Men tiden er åbenbart ikke moden til at kalde den slags øvelser ved deres rette navn.

Præsidentens holdning til den oftest meget primitive kritik viser tydeligt, at han har været besluttet på at fjerne ethvert indtryk af at være en »spender«, det mest virkningsfulde af de skældsord, som republikanerne har søgt at hæfte på ham. Det er delvis forståeligt på baggrund af den knebne valgsejr og den betydelige ængstelse, som hans valg vakte i mange erhvervskredse, at Kennedy har vist sig mere følsom over for kritik fra højre end fra partifællerne fra venstre. Council of Economic Advisers og arbejdsminister Goldberg viderefører – utvivlsomt med præsidentens billigelse og opmuntring – linien fra valgtalerne, medens præsidenten selv er yderst forsigtig med at provokere sine politiske modstandere. En nærmere vurdering af denne holdnings taktiske formålstjenlighed må imidlertid

[4]) Finansminister Dillon i en tale i National Press Club 20/6-61.

afvente resultaterne af indeværende års lovgivningsarbejde; foreløbig synes præsidentens forsigtige linie at have sikret ham en større samarbejdsvilje i kongressen, end man på forhånd kunne have påregnet.

Den væsentligste begrundelse for Kennedy's afventende holdning findes i konjunkturudviklingen i 1961. Tilbageslaget blev uventet hurtigt på året vendt til en opgang af mere end den forudsete styrke. Fra marts begyndte industriproduktionen og enkelte andre vigtige indikatorer at vise tegn på fremgang. Federal Reserve Systemets sæsonudjævnede produktionsindeks stod i februar på 102,1 (basis i 1957) og steg derefter nogenlunde jævnt til ca. 114 i november; den eneste afbrydelse af fremgangen fandt sted fra august til september i forbindelse med strejken på en af de førende bilfabrikker, men allerede i oktober var produktionen nået tilbage til august-niveauet, og stigningstakten synes siden at have været særdeles kraftig.

Tabel 1. USA's bruttonationalprodukt og dets anvendelse

Kvartalstal 1960[2]–1961[3] i sæsonudjævnet årsrate

Milliarder dollars	1960			1961		
	2	3	4	1	2	3
Privat forbrug	329,9	329,7	332,3	330,7	336,1	341,0
heraf:						
varige goder	45,3	43,4	43,8	39,4	42,0	42,3
ikke-varige goder	153,3	152,7	153,1	153,7	154,1	156,2
tjenesteydelser	131,2	133,6	135,4	137,5	139,9	142,4
Private bruttoinvesteringer	74,6	70,5	65,6	59,8	68,8	73,2
heraf:						
boligbyggeri	21,2	21,0	20,5	19,3	20,6	22,1
andet byggeri	19,5	19,4	20,2	20,4	20,7	20,6
maskiner mv.	28,6	27,7	26,7	24,2	24,7	26,0
lagre	5,4	2,4	−1,9	−4,0	2,8	4,5
Offentlige køb af varer og tjenesteydelser	99,6	101,9	101,6	105,0	107,3	109,0
Mereksport af varer og tjenesteydelser	2,3	3,0	5,1	5,3	3,9	2,6
Bruttonationalprodukt	506,4	505,1	504,5	500,8	516,1	525,8

Kilde: Economic Indicators December 1961, pp. 1, 4 og 7.

Bruttonationalproduktet i årets priser steg fra en sæsonudjævnet årsrate på 501 mia. i første kvartal til henholdsvis 516, 526 og 542 (foreløbigt tal) i de tre følgende kvartaler. For året som helhed var der tale om en stigning fra 504 mia. i 1960 til 521 i 1961 eller godt 3 %. Korrigeres der for prisstigninger i årets løb, er stigningstakten i bruttonationalproduktet i faste priser ca. 2 % Dette tal ligger i overkanten af hvad såvel Kennedy's rådgivere som andre økonomer havde skønnet ved årets begyndelse, da aktiviteten stadig var faldende.

Af de enkelte komponenter i efterspørgslen har det private forbrug, lagerinvesteringerne og de offentlige udgifter ydet de væsentligste bidrag til opsvinget. Efterspørgslen efter ikke-varige forbrugsgoder og tjenesteydelser har været nogenlunde jævnt stigende – sidstnævnte i noget stærkere end førstnævnte – nogenlunde uafhængigt af kortsigtede udsving i indkomster og produktion, men de varige goder, hvis afsætning er langt mere følsom over for konjunktursvingninger, har i 1961 deltaget i forbudsudvidelsen, omend afsætningen ved årets slutning knapt havde nået rekordniveauet fra andet kvartal 1960. Detailomsætningen har været noget kraftigere stigende i de sidste måneder af 1961 end i årets tidligere kvartaler; ved udgangen af året lå den næsten 8 % højere end i december 1960.

Lagrene har været under opbygning siden slutningen af årets første kvartal. I sæsonudjævnet årsrate faldt lagrene med 4 mia. i de første tre måneder for derefter at vokse med henholdsvis 2,8 og 4, 5 i de to følgende kvartaler. Denne betydelige lagertilpasning afspejler dels at lagrene under tilbageslaget var blevet unormalt små, dels at afsætningsforventningerne har været særdeles gunstige.

De faste investeringer i den private sektor har ikke kunnet holde trit med væksten i de andre efterspørgelskomponenter. Investeringsniveauet havde ligget ret højt i første halvdel af 1960, således at virksomhederne trods det kraftige opsving i løbet af 1961 ikke kom i nærheden af kapacitetsgrænsen. Boligbyggeriet begyndte at vokse mærkbart i andet kvartal efter at have ligget meget stabilt i henved to år.

Udviklingen i de offentlige udgifter har allerede været omtalt. Unionsregeringens køb af varer og tjenester lå ved udgangen af 1961 8 % over niveauet et år tidligere; samtidig lå enkeltstaternes og lokale myndigheders udgifter 6–7 % over niveauet fra slutningen af 1960. At der herfra er udgået kraftige aktivitetsstimulerende impulser er således åbenbart, men lige så tydeligt er det, at opsvinget og dets styrke ikke alene kan forklares af udviklingen inden for den offentlige sektor, selv om man herunder også tager hensyn til virkningen af, at der ved regeringsskiftet blev skabt tillid til, at der i en længere periode ville blive ført en mere ekspansiv politik. Denne tillid kunne erhvervslivet finde grundlag for såvel i de stadige revisioner i opadgående retning af budgettet for 1961/62 som i gentagne erklæringer fra præsidenten og regeringsmedlemmer om viljen til at føre en ekspansiv politik, indtil man kom betydeligt nærmere den fulde udnyttelse af kapacitet og arbejdsstyrke. Trods den stimulerende virkning heraf bliver det indtryk tilbage, at den amerikanske økonomi alligevel ikke var helt så »tired and sluggish«, som demokraterne havde gjort den til i valgkampen.

På i al fald eet område blev opsvinget i 1961 kun begyndelsen til en løsning af de strukturproblemer, som demokraterne havde understreget så

kraftigt. Ledighedsprocenten var den eneste vigtige konjunkturindikator, som ikke deltog i fremgangen i størstedelen af 1961. Frem til oktober lå den sæsonudjævnede ledighedsprocent meget stabilt omkring 6,8; herefter satte et fald ind, som i begyndelsen af 1962 havde reduceret procenten til lidt over 6. Når det viste sig så vanskeligt at forøge beskæftigelsen under et ret betragteligt økonomisk opsving, skyldes det, som demokraterne selv havde fremhævet, problemets strukturelle karakter. Alligevel synes den beskedne virkning på beskæftigelsen at være kommet noget bag på administrationen i Washington; man syntes i al fald at have forestillet sig, at det havde været muligt ved generelle aktivitetsstimulerende midler at sænke ledighedsprocenten til det niveau på ca. 5, hvor den befandt sig, inden tilbageslaget satte ind i 1960. At man kun er kommet halvdelen af vejen i løbet af det første år har dels motiveret en stærk kritik fra fagforbundene og andre på demokraternes venstrefløj, dels igangsat en interessant diskussion om arbejdsløshedens karakter. Konklusionen heraf synes foreløbig at været blevet, at selv en reduktion til 5 % kræver mere end en generel forhøjelse af efterspørgslen. Selv ikke det kraftigste efterspørgselspres vil kunne løse problemerne for tekstil-, kul- eller bilindustrien. Den stigende arbejdsløshed fra konjunkturtop til konjunkturtop i efterkrigstiden, stigningen i antallet af »depressed areas«, den faldende efterspørgsel efter ufaglært arbejdskraft og den betydelige tilvækst af unge arbejdere til arbejdsstyrken er alle faktorer, der peger på nødvendigheden af særlige forholdsregler. Præsidenten har allerede truffet sådanne i sin egnsudviklingslov, og det er ikke urimeligt at antage, at noget af hans tilbageholdenhed med at følge sine mere yderligtgående partifæller i deres ønsker om kraftigere ekspansion gennem større budgetunderskud skyldes, at han i højere grad end de har indset, at de generelle midler ikke i sig selv ville løse problemet. Men der er tilsyneladende hold i den kritik, der fremhæver, at man ikke vil nå ned under en arbejdsløshed på 5 % i løbet af 1962, med mindre de specielle foranstaltninger med egnsudvikling og oplæring af arbejdskraft intensiveres, samtidigt med at den økonomiske fremgang fortsættes[5]).

USA's BETALINGSBALANCE OG DENS BETYDNING FOR DEN ØKONOMISKE POLITIK

I årene 1958–60 udviste den samlede amerikanske betalingsbalance betydelige underskud. Tilvæksten i udlandets beholdninger af guld og dollars ved transaktioner med USA var i disse tre år henholdsvis 3,5,

[5]) Uden derved at forsøge at bagatellisere problemet kunne man gøre opmærksom på, at kun en lille del af de henved fire millioner arbejdsløse permanent er uden beskæftigelse; ca. 800.000 havde ved slutningen af 1961 været uden beskæftigelse i seks måneder eller mere.

3,7 og 3,9 mia. USA's valutareserver holdes næsten udelukkende i guld; beholdningerne heraf var i løbet af 1960 faldet med 1,7 mia. til 17,8, og de var derved ved at komme i nærheden af det minimum på 25 % af seddeludstedelsen – ca. 12 mia. – som den gældende lovgivning kræver. En kort spekulationsbølge på guldmarkedet i London i efteråret 1960 var blevet standset ved beslutsomme erklæringer fra de amerikanske myndigheder om en ubetinget fastholden af dollarens værdi. Alligevel havde episoden, der indtraf midt under valgkampen, hvor ingen politikere havde tid til at tage et velovervejet standpunkt til den, yderligere bidraget til at understrege nødvendigheden af at følge nøje med i betalingsbalancen ved tilrettelæggelsen af den økonomiske politik. Højere magter havde ikke, som de hidtidige erfaringer tydede på, fritaget USA fra det dilemma, som afvejningen af interne og eksterne hensyn har medført for andre lande.

Trods de vanskeligheder det har voldt politikere og økonomer på begge sider af Atlanterhavet at omstille sig til en situation, hvor der ikke længere er mangel, men snarere overflod på dollars uden for USA, forekommer det mest bemærkelsesværdige træk i udviklingen fortsat at være stillingen på vare- og tjenestebalancen. Når vi ser bort fra de militære udgifter har der igennem hele efterkrigstiden været et betydeligt overskud på vare- og tjenestebalancen. Dette overskud har ikke været stort nok til at dække militære udgifter i udlandet, hjælp til udviklingslandene og kort- eller langfristet privat kapitaleksport. Men det er værd at erindre sig, at USA's nettotab af valuta på ethvert tidspunkt kunne have været bragt til ophør ved en nedskæring af miliærudgifterne og hjælpen til udviklingslandene.

Også i 1961 har vare- og tjenestebalancen udvist et stort overskud[6]). USA's eksport har ganske vist ikke fortsat den kraftige stigningstakt, der karakteriserede perioden fra midten af 1959 til midten af 1960, men den fortsatte højkonjunktur på de vigtigste afsætningsmarkeder har fastholdt eksporten på et rekordagtigt niveau. Importen lå i begyndelsen af 1961 på et usædvanligt lavt niveau, ca. 10 % lavere end et år tidligere; såvel råvare- som færdigvareimporten havde vist betydelig følsomhed under tilbageslaget. Under opsvinget har importen været kraftigt stigende, således at mereksporten (omregnet til sæsonudjævnet årsrate) har været stærkt faldende; for de tre første kvartaler i 1961 udgjorde den henholdsvis 5,3, 3,9 og 2,6 mia. og for året som helhed skønsmæssigt 3,7 mia. sammenlignet med 3 mia. for 1960. Kun i 1957 har mereksporten været af større omfang, men de ekstraordinære vilkår for eksporten efter Suez-krisen uddrager dette år fra sammenligninger.

Når den samlede betalingsbalance trods en relativt gunstig stilling på vare- og tjenestebalancen giver anledning til nogen bekymring skyldes det

[6]) En gennemgang af den amerikanske betalingsbalances udvikling i de sidste ti år findes i oversigten over den internationale økonomiske situation i Økonomi og Politik 1959 Nr. 4.

således den offentlige og private kapitaleksport. De offentlige, ikke-militære gave- og låneydelser kommer i 1961 til at andrage ca. 4 mia. mod henholdsvis 3,0 og 3,4 i de to foregående år. Det er dog samtidigt lykkedes at formindske den andel af den offentlige kapitaleksport, der direkte involverer en udstrømning af dollars fra USA, og regeringen har bebudet en yderligere stramning af »Buy American«-klausulerne. Man synes i den politiske debat for første gang for alvor at have gjort sig klart, at en offentlig kapitaleksport af mindst det nuværende omfang er et permanent fænomen, og det er bemærkelsesværdigt, at så få røster har hævet sig til fordel for en løsning af valutaproblemerne gennem en nedskæring af gave- og låneydelserne til udlandet. Tværtimod er det lykkedes Kennedy at få en forøget udviklingshjælp – især til Latinamerika under »Alliancen for Fremskridt« – igennem kongressen, men denne var dog endnu ikke parat til at frasige sig kontrollen med de årlige bevillinger, selv om man i princippet anerkendte en udgiftsramme på 7,2 mia. i udviklingslån for de næste fem år – i øvrigt med så lempelige vilkår, at de må anses for en maskeret gaveydelse.

Tages der hensyn til tilbagebetalingen af offentlige lån fra udlandet – og denne tilbagebetaling har i 1961 været ekstraordinært stor, som følge af det pres den amerikanske regering har lagt på nogle af sine valutastærke allierede, især Den tyske Forbundsrepublik, for at få dem fremskyndet – er der for vare- og tjenestebalancen samt de offentlige transaktioner med udlandet under ét nogenlunde balance i 1961. Tabet i valutabeholdningen synes således – ligesom i 1960 – at blive af samme størrelsesorden som den private kapitaleksport. Inden for denne kategori er det de direkte investeringer i erhvervsvirksomheder, der tegner sig for halvdelen; størsteparten af resten har karakter af kortfristet anbringelse i udlandet – d. v. s. i første række bankindskud og kortløbende udenlandske statspapirer – medens investeringer i langfristede obligationer er af stadigt aftagende betydning.

Der har stort set været betydeligt større politisk enighed om hvad man skulle foretage sig for at standse svindet i valutabeholdningen end om den interne økonomiske politik. Næsten ingen har taget til orde for enten en devaluering af dollarkursen eller indførelse af handelsrestriktioner; man har været enige om at undgå radikale indgreb. Det forekommer da også meget vanskeligt at fremmane nogen panikagtig stemning i et år, hvor vare- og tjenestebalancen udviser et næsten rekordagtigt overskud og guldbeholdningerne fortsat er omtrent på størrelse med den samlede kortfristede gæld, hvoraf endda kun henved halvdelen direkte kan kræves ombyttet med guld.

Det er imidlertid ikke alene politiske fordomme i USA, der gør de stadige amerikanske valutatab til et alvorligt problem. Kærnen i problemet er snarere, at USA's handelspartnere i Vesteuropa efterhånden har fået

Tabel 2. Sammensætningen af underskudet på USA's betalingsbalance 1959–1961[3] [1])

(kvartalstallene sæsonudjævnede)

Milliarder dollars	1959	1960	1960				1961		
			1	2	3	4	1	2	3
Underskud på:									
Varer og tjenesteydelser samt private gaver eller andre ensidige ydelser ..	−0,7	3,1	0,4	0,6	0,8	1,3	1,4	1,1	0,7
Offentlige låne- og gaveydelser	−2,0	−2,8	−0,6	−0,7	−0,6	−0,9	−0,9	0,0[2])	−0,9
Private kapitaltransaktioner	−1,7	−3,7	−0,5	−0,5	−1,1	−1,6	−0,8	−0,5	−0,8
Fejl og udeladelser	0,5	−0,6	0,0	−0,1	−0,2	−0,3	0,0	−0,4	0,1
Samlet underskud	−3,7	−3,9	−0,6	−0,8	−1,1	−1,4	−0,3	0,2	−0,9
Modsvares af[3]):									
Fald i guldbeholdninger	1,1	1,7	0,1	0,1	0,6	0,9	0,3	−0,3	0,3
Stigning i kortfristet gæld til udlandet	2,6	2,2	0,6	0,8	0,6	0,3	0,0	0,3	0,6

[1]) Udelukker vare- og tjenesteydelser under militære hjælpeydelser samt indskudet i Valutafonden på 1,4 mia. i 1959.

[2]) Ekstraordinært store tilbagebetalinger af gæld fra udlandet.

[3]) Kvartalstallene er ikke sæsonudjævnede.

Enkeltposternes sum kan afvige fra det samlede underskud pga afrundingsfejl.

Kilde: Survey of Current Business December 1961, pp. 16 og 22.

dækket deres behov for dollars og kun yderst modvilligt forøger deres beholdninger yderligere. Efter mange års udtalt mangel på dollarlikviditet var der behov for en kraftig omfordeling af de internationale valutareserver, men dette behov synes nu at være tilfredsstillet. Derimod synes adskillige lande fortsat villige til at øge deres guldbeholdninger, og kun en foreløbig hensyntagen til USA's henstillinger har afholdt dem fra at gøre dette ved at ombytte dollars med guld. En sådan hensyntagen vil imidlertid i stigende grad blive afhængig af udsigten til en relativt snarlig ligevægt på den samlede amerikanske betalingsbalance.

Skulle tålmodigheden ikke slå til, er det dermed ikke givet, at dollarkursen vil vise sig uholdbar. Ved sin tiltræden erklærede præsident Kennedy, at de samlede amerikanske guldbeholdninger ville blive sat ind til forsvar for dollarens nuværende værdi. Trods den relativt gode udvikling på betalingsbalancen i første halvdel af 1961 lykkedes det imidlertid ikke præsidenten at få gennemført en suspension af seddeldækningsreglerne; et forslag herom måtte trækkes tilbage inden behandlingen i kongressen, til trods for at finansministeren og andre af præsidentens nærmeste medarbejdere havde udtalt sig til støtte for det. Men skulle guldbeholdningerne i 1962 nærme sig en størrelse i kritisk nærhed af de 12 mia., der kræves til seddeldækningen, må man forvente, at der kan mobiliseres politisk

tilslutning til at eliminere denne forældede pengepolitiske regel, således at alvorligere følger af en guldudstrømning kan undgås.

De forholdsregler, der foreløbig er truffet eller stillet i udsigt, er relativt udramatiske, men tilsammen sandsynliggør de, at valutatabet vil blive af noget mindre størrelsesorden i 1962 end i de nærmest foregående år. Det er allerede omtalt ovenfor, at man yderligere vil binde den offentlige kapitaleksport til køb af varer i USA; samtidig har man begrundede formodninger om at kunne nedbringe valutaudgifterne ved stationering af militærstyrker i udlandet med ca. 1 mia. Tilsammen skulle disse to typer af foranstaltninger kunne modsvare den stigning i importen, som må ventes under den fornyede opgang i 1962.

De korte kapitalbevægelser er under relativt stabile valutaforhold overvejende bestemt af forskelle i renteniveau mellem de forskellige lande; er renteniveauet højere i de førende vesteuropæiske lande end i USA, vil kapitalstrømmen fortrinsvis gå østpå over Atlanterhavet. En af de mest yndede selvregulerende mekanismer fra den økonomiske teori er den, at et overskud på vare- og tjenestebalancen ledsages af en udstrømning af kapital. Vokser den økonomiske aktivitet stærkere i Vesteuropa end i USA, således som det var tilfældet i 1960, vil den amerikanske vare- og tjenestebalance have en tendens til overskud, fordi eksporten vil vokse kraftigere end importen. Samtidig vil det højere vækst tempo i Vesteuropa lægge pres på kreditmarkedet, således at renteniveauet der vil stige over niveauet i USA; kapital vil herefter strømme ud fra USA for at udnytte mulighederne for højere afkast. Hvis omvendt den økonomiske aktivitet er stærkere stigende i USA end i Vesteuropa, hvilket synes at være tilfældet for øjeblikket, vil saldoen på USA's vare- og tjenestebalance blive mindre gunstig, d. v. s. mereksporten vil falde, men samtidig skulle kapitalstrømmen vende. Denne simple og trøsterige mekanisme har imidlertid ikke kunnet gøre sig gældende i det sidste par år. I 1960 tilskyndede såvel det højere europæiske renteniveau som den forbigående usikkerhed omkring dollarkursen til kapitaleksport. I 1961 har renten på korte statspapirer, der for amerikanske pengeinstitutter og større investorer er det vigtigste alternativ til anbringelse i udlandet, holdt sig ret konstant og har således ikke afspejlet det hastigt stigende aktivitetsniveau i USA. Årsagen til denne udvikling er i første række, at den nytilkomne administrations fastholden ved en lempelig pengepolitik og dermed et lavt renteniveau på det lange obligationsmarked har hindret den korte rente i at stige og dermed udøve sin korrektive funktion over for kapitalbevægelserne. Renteforskellen har fortsat været i Europa's favør; den ville have været det i langt højere grad, såfremt der ikke i de fleste europæiske lande var blevet ført en pengepolitik, der i betydelig grad tog hensyn til den amerikanske interesse i at indsnævre den. I 1962 må man imidlertid vente, at den fortsatte stigning i

aktiviteten i USA vil presse renteniveauet op, så fordelen ved at anbringe likvide midler andetsteds reduceres mærkbart.

Den amerikanske regering har sat det som sit mål at tilvejebringe ligevægt på den samlede betalingsbalance engang i løbet af 1963. Ud over ovennævnte foranstaltninger vil en væsentlig forøgelse af eksporten være nødvendig, såfremt dette mål skal nås. Et par forhold taler for, at det skulle være muligt at opnå en forøgelse af nogenlunde det nødvendige omfang. Der er udsigt til en fortsat gunstig konjunkturudvikling i de vigtigste aftagerlande, i al fald i Vesteuropa og Japan. Samtidig skulle USA's konkurrenceevne have en tendens til at bedres, eftersom den hastigere stigningstakt i omkostnings- og prisniveau i Vesteuropa næppe modsvares af en hastigere produktivitetsstigning. En væsentligt udvidet eksportkreditforsikringsordning i USA fra begyndelsen af 1962 skulle også stimulere til eksportforøgelser.

En vis usikkerhed i bedømmelsen af den amerikanske betalingsbalance følger af udsigterne til en almindelig liberalisering af udenrigshandelen. Efter seksten måneders forhandlinger inden for GATT – den såkaldte Dillon-runde – nåede USA i januar til enighed med de seks medlemslande af Det europæiske økonomiske Fællesskab om gensidig nedsættelse af toldsatserne på et betydeligt – men endnu ukendt – udsnit af industrivarerne. Når forhandlingerne viste sig så besværlige, skyldes det, at den amerikanske lovgivning ikke giver præsidenten bemyndigelse til at forhandle med sine handelspartnere om generelle toldnedskæringer. Præsidenten har imidlertid slået kraftigt til lyd for en radikal revision af Trade Agreements Act, således at han i fremtiden får mulighed for at frigøre den amerikanske handelspolitik for den kraftige hemsko, som den hidtidige procedure har været. Der tales dog mere og mere åbent om, at det næppe vil være muligt at gennemføre præsidentens ønsker før tidligst i kongressamlingen 1963, når kongresvalgene i november er overstået.

Om gensidige toldnedsættelser inden for GATT vil føre til en forøgelse af den amerikanske mereksport tør ingen vel udtale sig med nogen større overbevisning. Virkningerne vil i al fald blive yderst gradvise; et vist indtryk af dem skulle man kunne begynde at danne sig, når USA og EEC-landene får forhandlet sig til rette med aftalepartnerne i Gatt om ikrafttræden af de allerede forhandlede gensidige toldnedsættelser.

Alt i alt må man konkludere, at valutatabet vil have en tendens til at aftage i den kommende tid. Om de forskellige ovennævnte forholdsregler, der set hver for sig er af beskedent omfang, tilsammen vil være tilstrækkelige til at gøre denne tendens virkeligt mærkbar i 1962, er et vigtigt spørgsmål for det fremtidige internationale samarbejde. Det synes foreløbig rimeligt at besvare spørgsmålet bekræftende. En vis risiko består der: kreditorlandene kan begynde at miste tålmodigheden og afkræve USA

skrappere korrektive foranstaltninger over for betalingsbalancen. Men sådanne krav ville næppe være i kreditorlandenes interesse, fordi de ville bringe fortsættelsen af det økonomiske opsving, der er af så stor betydning for USA's handelspartnere, i fare.

Betalingsbalancens saldo har gjort sit indtog i den økonomiske debat i USA, og der er ingen udsigt til at den vil blive overset i den kommende tid. Men det betyder ikke, at den vil dominere tilrettelæggelsen af den økonomiske politik og bringe opsvinget i fare. Regeringens nøgterne indstilling til valutaproblemet, der synes at have vundet almindelig politisk tilslutning i USA, bærer tydeligt vidnesbyrd om, at den ønsker og regner med at bevare sin handlefrihed ved tilrettelæggelsen af det kommende års økonomiske politik.

UDSIGTERNE FOR DEN AMERIKANSKE ØKONOMI I 1962

Der synes at være udsigt til kraftig vækst i alle efterspørgselskomponenter. Bruttonationalproduktet ventes for 1962 at blive 565–570 mia. eller 8–9 % mere end i 1961; i sidste kvartal 1962 vil det sandsynligvis ligge på mindst 575 mia. i sæsonudjævnet årsrate, hvilket er godt 6 % over niveauet ved udgangen af 1961. Tendenserne til prisstigninger vil blive ret svage, formentlig svarende til godt 1 % over en gros-priserne sidst i 1961. Ledighedsprocenten må forventes i årets løb at mærme sig et niveau omkring 5.

Om de enkelte dele af bruttonationalproduktet kan man med betydelig sikkerhed forvente, at de vil være stærkt voksende. Væksten i forbruget vil blive større end i 1961, og de faste investeringer vil ligeledes spille en mere aktiv rolle i konjunkturforløbet. Den kraftige forbrugsudvidelse vil tilskynde til større forøgelser af investeringsniveauet i forhold til 1961 end den ret beskedne forøgelse på 4 % som blev forudset ved nogle enquêter i oktober. Ordretilgangen lå i efterårsmånederne ca. 12 % over niveauet ved begyndelsen af året; likviditeten er samtidigt gunstig i industrien som følge af større profitter under opsvingets første faser og en ret betydelig lånoptagning på kapitalmarkedet under de lempelige betingelser.

Unionsregeringens udgifter vil være kraftigt voksende, efterhånden som bevillingerne for finansåret 1961/62 udnyttes. For finansåret 1962/63 har præsident Kennedy i januar fremlagt et budget, der udviser indtægter på 93 mia. og udgifter på 92,5 mia. Et nogenlunde balanceret budget havde længe været proklameret, men man må atter her erindre sig, at der ofte er en betydelig divergens mellem et budget ved den første forelæggelse og dets udseende ved slutningen af budgetperioden. Indtægterne forudsætter, at bruttonationalproduktet i 1962 stiger til 570 mia., et skøn, der ligger i overkanten af det sandsynlige. Der er foreslået forskellige mindre omlægnin-

ger i beskatningen, men de skulle næppe påvirke de samlede indtægter væsentligt.

Selv om der fra forøgelsen af udgifterne vil udgå en vis aktivitetsstimulerende virkning, kan det ikke undgås, at der vil blive tale om en nettovirkning fra et bugdet af det forelagte udseende i afdæmpende retning. Kennedy påpegede med rette under valgkampen, at omsvinget fra et betydeligt underskud til et mindre overskud på unionens budget fra 1959 til 1960 var stærkt medvirkende til tilbageslaget i 1960 i den samlede aktivitet. Det er derfor påfaldende, at han nu gentager eksperimentet, omend i lidt mere beskeden skala. Ved de udgiftsforhøjelser, som Kennedy fik gennemført i 1961, er det bruttonationalprodukt, hvorved unionens indtægter balancerer med dens udgifter, ganske vist kommet betydeligt nærmere bruttonationalproduktet ved fuld beskæftigelse, således at unionsregeringens finanser ikke længere kan spille den ekspansionshæmmende rolle, som de gjorde i sidste halvdel af 1950'erne, jvf. figur 1. For 1962 kan man endvidere finde trøst i, at virkningerne af et eventuelt balanceret budget næppe mærkbart vil nå at slå igennem på aktiviteten. På længere sigt må man gå ud fra, at hensynet til budgetbalancen ikke pånyt vil gå forud for hensynet til en fortsat ekspansion. Udsigten til at den amerikanske regering vil være uhyre tilbageholdende med at stramme den økonomiske politik på et tidligt tidspunkt synes i al fald at give grundlag for ovennævnte optimistiske vurdering af udviklingen i USA i 1962.

19.-2.-1962
N. Th.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION[1])

Året 1961 fik sit præg af de betydelige lønforhøjelser for arbejdere og tjenestemænd, der fandt sted i foråret, og af indkomstforøgelser i øvrigt for de fleste andre grupper af befolkningen. Som følge af indkomstforøgelserne har udgiften til *privat konsum* (varer og tjenesteydelser), for 1960 opgjort til ca. 27 milliarder kr., været stigende, men en betydelig del, vel omkring halvdelen, af denne stigning er blevet opslugt af prisforhøjelser, som navnlig er en følge af stigningen i lønomkostningerne. For visse varer – tobak, vin, spiritus og øl samt benzin – er der desuden i årets løb gennemført afgiftsforhøjelser.

Medens indekset for detailomsætningsværdien, der ikke omfatter biler, brændsel, tjenesteydelser m. v., i gennemsnit for 1. halvår kun lå ca. 7 pct. højere end i den tilsvarende periode i 1960, udgjorde stigningen i månederne juni–oktober ca. 12 pct. Til forskel fra de foregående år har stigningen i 1961 været stærkest for beklædningsvarer, i de nævnte 5 måneder således ca. 15 pct. mod 11 pct. for nærings- og nydelsesmidler og ligeledes 11 pct. i de øvrige brancher. Disse »andre forbrugsvarer« omfatter bl. a. møbler og husgeråd, radio- og fjernsynsapparater. Det samlede antal tilmeldte fjernsynsapparater var ved udgangen af 1961 ca. 708.000, en stigning i løbet af året på 166.000 mod 191.000 i 1960. I sidste halvdel af 1961 androg nettotilgangen kun ca. 71.000 mod 115.000 i 1960.

Antallet af nyindregistrerede personautomobiler viser en lidt svagere stigningstakt end i 1960. I årene 1959, 1960 og 1961 var tallet henholdsvis 52.200, 63.800 og 74.000. I 2. halvår var det omvendte imidlertid tilfældet. I dette tidsrum blev der i 1961 foretaget 32.400 nyindregistreringer mod 25.800 i 1960 og 23.200 i 1959.

Inden for investeringsområdet har der i 1961 været en yderligere opgang i *byggeriet*. I hele landet blev der i årets første halvdel påbegyndt 29 pct. mere byggeri, målt i etageareal, end i samme tidsrum i 1960, det fuldførte byggeri lå 7–8 pct. højere, og ved udgangen af perioden viste det igangværende byggeri en stigning på 23 pct. i sammenligning med stillingen et år tidligere (se i øvrigt den foregående oversigt s. 228–229).

Uden for de egentlige landdistrikter foreligger der oplysninger om udviklingen frem til 1. oktober 1961. I de første 9 måneder af 1961 blev der i byer og bymæssige bebyggelser trods rentestigning og knaphed på arbejds-

[1]) Se også tabelbilaget bag i hæftet.

Byggevirksomheden uden for de egtl. landdistrikter.

	Beboelsesejendomme		Erhvervs-ejendomme	Ikke-erhvervs-ejendomme	I alt
	1000 m²	Antal lejligheder	1000 m²	1000 m²	1000 m²
Under opførelse 1/1 1961 ...	2354	27.872	1358	581	4293
Påbegyndt 1/1–1/10 1961 ...	2046	20.807	1188	321	3555
Fuldført 1/1–1/10 1961	1537	17.022	909	233	2679
Under opførelse 1/10 1961 ..	2863	31.657	1637	669	5169
Under opførelse 1/10 1960 ..	2299	26.883	1330	553	4182

kraft igangsat nybyggeri omfattende godt 3,5 mill. m², hvilket var 30 pct. mere end i samme tidsrum det foregående år. For erhvervsejendomme var stigningen kun 5 pct., men for ikke-erhvervsejendomme, overvejende offentligt byggeri, fandt der en fordobling sted og for beboelsesejendomme en stigning på 40 pct. I samme tidsrum lå det fuldførte byggeri 6 pct. højere end i 1960, for boligbyggeriet alene var stigningen 9 pct., og det igangværende byggeri var ved periodens slutning 23 pct. større end ved udgangen af september 1960.

Også i øvrigt synes investeringerne, offentlige som private, at have ligget på et højere niveau end i 1960, men stigningen har muligvis været noget svagere end i de nærmest foregående år. For 1960 er de faste bruttoinvesteringer opgjort til godt 11 milliarder kr. eller ca. 10 pct. mere end i 1959 (årets priser). Statens, kommunernes og forskellige koncessionerede virksomheders investeringer beløb sig i finansåret 1960–61 til ca. 2500 mill. kr. For 1961–62 regnes der for statens vedkommende med en mindre stigning, og kommunernes investeringsbudgetter for 1961–62 ligger ca. 25 pct. højere end de faktiske investeringer i 1960–61. I betragtning af beskæftigelsessituationen må det dog anses for tvivlsomt, om de budgetterede investeringer bliver gennemført i fuldt omfang.

I 1960 foregik der også en betydelig lagerinvestering. Fra udgangen af 1959 til udgangen af 1960 forøgedes lagerværdierne i byerhvervene med 1,2 milliarder kr. eller ca. 12 pct. For 1961 viser lageropgørelsen af råstoffer m. v. pr. 30. september en stigning på ca. 10 pct. i forhold til samme tidspunkt i 1960. Herudover foreligger der oplysninger om lagrene af visse tekstil- og beklædningsvarer pr. 30. juni 1961. Disse varer, hvoraf afsætningen som nævnt er steget stærkt, viste en lagernedgang på 2 pct. i forhold til opgørelserne for maj 1960 og januar 1961.

Foruden af den stærkt forøgede indenlandske efterspørgsel har udviklingen i 1961 været præget af fortsat gunstige afsætningsvilkår for danske industriprodukter i udlandet, og *industrieksporten* lå 7 pct. højere end i 1960. Fra 1959 til 1960 var stigningen noget stærkere, nemlig 12 pct.

Set fra efterspørgselssiden har der således i 1961 været gode muligheder for en yderligere forøgelse af *industriproduktionen*, men knapheden på

Eksporten af industriprodukter.

Mill. kr.	1959	1960	1961	Stigning i pct. 1959–60	Stigning i pct. 1960–61
Kød- og mælkekonserves	697	697	734	0	5
Sukker	19	17	10	÷ 11	÷ 41
Drikkevarer	115	119	125	3	5
Animalske og vegetabilske olier og fedtstoffer	111	104	95	÷ 6	÷ 9
Kemikalier	349	428	496	23	16
Tekstil og beklædning	257	315	339	22	8
Jern- og metalvarer	323	287	323	÷ 11	12
Maskiner	1220	1421	1562	16	10
Skibe, nye	221	317	288	43	÷ 9
Skibe, brugte	62	71	65	15	÷ 8
Øvrige industriprodukter	1087	1200	1291	10	8
Tilsammen	4461	4976	5330	12	7

arbejdskraft har sat grænser for, hvor stor fremgangen kunne blive. Det samlede antal ansatte arbejdere i industrien har været uforandret i sammenligning med 1960, og beskæftigelsesindekset, der viser bevægelserne i antallet af faktisk udførte arbejdstimer, har siden arbejdskonflikten i foråret endog ligget lidt lavere end det foregående år. Taget under ét må derfor hele den stigning i industriproduktionen, der trods alt menes at have fundet sted, henføres til en forøgelse af produktionen pr. arbejder. Stigningen fra 1960 til 1961 har dog utvivlsomt været en del mindre end stigningen fra 1959 til 1960, der androg 12 pct. Det samlede produktionsresultat i 1961 er også påvirket af arbejdskonflikten i foråret.

Beskæftigelsesindeks for industrien.

Procentvis stigning fra tilsvarende periode det foregående år.

1955 = 100	1. kvt. 1960	2. kvt. 1960	3. kvt. 1960	4. kvt. 1960	1. kvt. 1961	2. kvt. 1961	3. kvt. 1961	Okt.–nov. 1961
Næringsmiddelindustri	2	2	5	3	4	1	0	1
Tekstilindustri	5	1	÷ 1	÷ 7	÷ 1	÷ 5	÷ 2	÷ 2
Beklædnings- og fodtøjsind.	3	0	÷ 3	÷ 2	0	÷ 3	÷ 1	÷ 2
Træindustri	12	9	4	2	÷ 1	÷ 7	÷ 4	÷ 3
Papir- og grafisk ind.	5	5	2	3	3	0	1	÷ 1
Kemisk industri	1	÷ 1	÷ 2	÷ 1	2	1	1	÷ 3
Sten-, ler- og glasind.	17	10	4	4	6	0	2	3
Jern- og metalindustri	14	10	7	2	2	÷ 22	÷ 5	÷ 2
Transportmiddelindustri	2	1	÷ 2	÷ 1	4	÷ 23	3	1
Industri i alt	8	5	3	2	3	÷ 10	÷ 1	÷ 1
Heraf:								
Konsumvarer	5	4	3	0	1	÷ 4	÷ 2	÷ 3
Produktionsmidler	11	6	3	2	4	÷ 16	0	1

Mængdeindekset for *den animalske landbrugsproduktion* har i 1961 (gennemsnit af 11 måneder) ligget mellem 2 og 3 pct. højere end i det foregående år, men den samlede værdi er gået tilbage med ca. 2 pct. Eksportpriserne har i løbet af 1961 gennemgående været faldende. Efter en 10 pct.s nedgang i årets første måneder indtrådte der en svag stigning i april og maj, men derefter pånyt nedgang, således at priserne i oktober var ca. 18 pct. lavere end ved udgangen af 1960. I november og december lå eksportprisindekset på et noget højere niveau end i de foregående måneder på grund af en bedring af priserne for smør og flæsk, men stadig lavere end på samme tidspunkt i 1960.

Den animalske landbrugsproduktion.

Mill. kr.	Januar–november 1960	Januar–november 1961	Stigning i pct.
Mælk	5032	5161	2.6
Smør	155.1	159.4	2.8
Ost	106.6	115.1	8.0
Æg	125.9	114.5	÷ 9.0
Okse- og kalvekød	238.5	231.9	÷ 2.8
Svinekød og flæsk	595.8	615.6	3.3
Mængdeindeks for den animalske landbrugsproduktion (1955 = 100)	116	119	2.6
Værdi, mill. kr	6054	5941	÷ 1.9

Stigning i smørproduktionen i en række vesteuropæiske lande og forøgede lagerbeholdninger medførte i 1961 et stærkt pres på priserne på det engelske marked, og fra januar til september faldt det danske eksportprisindeks for smør med 18 pct. I oktober kvartal er der som nævnt indtrådt en bedring, vel især fordi der med virkning fra 1. oktober er gennemført en kontingentering af den engelske smørimport. For halvåret 1. oktober 1960–31. marts 1961 er det danske kontingent fastsat til 43.000 tons af en samlet import på 212.000 tons. Den samlede danske smøreksport lå i månederne januar–november på ca. 112.000 tons, lidt mere end i samme tidsrum i 1960, men indbragte godt 40 mill. kr. mindre. Af den samlede eksportmængde aftog England 89.000 tons, hvilket var 5–6000 tons minmindre end i 1960, mens eksporten til Vesttyskland fordobledes og nåede op på 6500 tons.

Osteproduktionen, der i 1960 var stagnerende, var i 1961 på ny i fremgang, svarende til at prisudviklingen for ost ikke har været helt så ugunstig som udviklingen i smørprisen. Eksporten af ost lå i de 11 måneder nogle få procent højere end i 1960 og indbragte over 300 mill. kr. (smøreksporten 590 mill. kr.) Af den samlede osteeksport aftog Vesttyskland ligesom det foregående år ca. halvdelen.

Ægproduktionen fortsatte nedgangslinien fra det foregående år, og eksporten formindskedes fra 74.000 til 58.000 tons. Nedgangen i eksportværdien var noget svagere. I alt indbragte ægeksporten i de 11 måneder i 1961 230 mill. kr. mod 277 mill. kr. i 1960. Samtidig forøgedes imidlertid eksporten af slagtet fjerkræ fra 31.000 til 45.000 tons og den tilsvarende eksportværdi fra 159 til 213 mill. kr. Vesttyskland aftog ligesom i 1960 den overvejende del såvel af fjerkræ- som ægeksporten.

For levende kvæg samt okse- og kalvekød har afsætningsforholdene været stærkt påvirket af indførselsrestriktionerne på det italienske marked. I december 1960 lukkede Italien for importen af frosset okse- og kalvekød, og i februar og april 1961 blev importforbudet udvidet til også at omfatte voksne, levende kreaturer. I maj ophævedes importbegrænsningen for levende kreaturer, men i begyndelsen af oktober indførtes på ny importforbud, denne gang også omfattende kalve, hvorefter det italienske kød- og kvægmarked var næsten totalt spærret. Som følge af denne udvikling har eksporten af okse- og kalvekød til Italien i 1961 (11 måneder) kun andraget knap 4.000 tons mod 47.000 tons i 1960, og skønt eksporten til andre lande, i første række Sverige og Vesttyskland, er steget meget stærkt (for Vesttyskland er der tale om næsten en fordobling, for Sverige om næsten en tredobling), er den samlede eksport af okse- og kalvekød formindsket fra 67.000 tons i 1960 til 46.000 tons i 1961, og værdien er gået tilbage fra 355 til 212 mill. kr. Af levende hornkvæg er der i de første 11 måneder af 1961 eksporteret 345.000 stk. mod 327.000 stk. i 1960, men uden en tilsvarende fremgang i eksportværdien (ca. 430 mill. kr.). Ligesom i 1960 var Vesttyskland den dominerende aftager af eksporten af levende kreaturer, men trods fremgangen i den samlede eksport formindskedes afsætningen til Vesttyskland fra 300.000 stk. i 1960 til 250.000 stk. i 1961.

Den samlede eksport af flæsk og svinekød (bortset fra eksporten af levende svin til Vesttyskland, der var uforandret – 165.000 stk. – i sammenligning med 1960) udgjorde i 1961 (11 måneder) 295.000 tons mod 281.000 tons i 1960. Eksportværdien var 1340 mill. kr. mod 1300 mill. kr. Eksporten til England, 256.000 tons, var et par procent mindre end i 1960. I begyndelsen af 1961 lå noteringen for slagterisvin noget højere end på samme tid det foregående år, men faldt derefter lidt, indtil svigtende danske leverancer i forbindelse med strejkesituationen medførte en midlertidig prisstramning. Efter at de danske tilførsler til det engelske marked igen var blevet normale og under indtryk af stigende europæiske slagtninger blev tendensen imidlertid udpræget svag i juli kvartal, og noteringerne for dansk bacon nåede i slutningen af september og begyndelsen af oktober ned på et 25 pct. lavere niveau end på tilsvarende tidspunkt i 1960. I oktober kvartal indtrådte en vis bedring, men noteringen var dog ved årets udgang næsten 20 pct. lavere end ved udgangen af 1960. I 1961

nåede svinebestanden sit hidtil højeste niveau. Ved tællingen i begyndelsen af oktober blev den opgjort til næsten 7,5 mill. stk., hvilket var ca. 15 pct. flere end et år tidligere. Antallet af drægtige søer kulminerede imidlertid allerede i slutningen af maj og har siden været faldende. Ved den nyeste tælling i begyndelsen af januar 1962 lå det ca. 15 pct. lavere end i maj og var dermed nede på niveauet i januar 1961. Den samlede svinebestand reduceredes i løbet af oktober kvartal med ca. 400.000 til 7,1 mill. stk. mod 6,4 mill. stk. i begyndelsen af 1961.

Høstudbyttet i 1961 var ifølge en foreløbig opgørelse 142 mill. afgrødeenheder og dermed af samme størrelse som det foregående år. En ret betydelig nedgang i roehøsten opvejedes af større kornhøst og høhøst og større udbytte af græs og grønfoder. Ændringerne i de enkelte afgrøder i forhold til 1960 skyldes for en stor del ændringer i de dyrkede arealer.

Høstudbyttet.
(Mill. afgrødeenheder).

	1959	1960	1961
Hvede	3.6	3.2	4.3
Rug	2.9	4.5	5.1
Foderkorn	33.6	40.3	40.7
Korn (kærne) i alt	40.1	48.0	50.1
Bælgsæd	0.1	0.2	0.2
Kartofler	3.9	4.1	3.3
Foderroer m. v. (rod)	21.8	30.7	27.0
Sukkerroer til fabrik (rod)	4.1	5.1	3.3
Rodfrugter (rod) i alt	29.8	39.9	33.6
Hø	5.1	4.2	6.8
Halm	8.1	10.7	11.4
Græs og grønfoder, fortæret frisk	31.8	31.6	34.3
Roetop, opfodret frisk	2.2	2.0	1.9
Ensileringsafgrøder	2.2	4.0	3.6
Samlet høstudbytte	119.4	140.6	141.9

Medens industrieksporten (incl. eksporten af kød- og mælkekonserves) i 1961 lå 7 pct. højere end i 1960, viser landbrugseksporten en tilbagegang på 3 pct., fra 4610 til 4475 mill. kr. Eksporten af fisk, 388 mill. kr., lå derimod ca. 17 pct. højere. Den samlede eksport nåede op på godt 10.450 mill. kr., hvilket var 3 pct. mere end i 1960, og samtidig forøgedes importen med 3,5 pct. til ca. 12.875 mill. kr. Da importen fra 1959 til 1960 forøgedes med 13 pct. og eksporten med 6–7 pct., er der sket en ikke uvæsentlig afsvækkelse af stigningen i udenrigshandelen. Resultatet af bevægelserne

i import og eksport var en forøgelse af importoverskuddet fra 2270 mill. kr. i 1960 til ca. 2420 mill. kr. i 1961.

Betalingsbalancens hovedposter.

Mill. kr.	1. kvt. 1961	2. kvt. 1961	3. kvt. 1961	1.–3. kvt. 1961	1.–3. kvt. 1960	Året 1960
Indtægter eller udgifter (÷) vedrørende:						
Vareindførsel og udførsel (f.o.b.)	÷ 495	÷ 390	÷ 280	÷ 1165	÷ 1096	÷ 1452
Søtransport	125	135	135	395	402	531
Rejser	14	56	104	174	180	230
Øvrige varer og tjenesteydelser	50	55	35	140	191	271
Varer og tjenester i alt	÷ 306	÷ 144	÷ 6	÷ 456	÷ 323	÷ 420

Efter den foreløbige opgørelse af *betalingsbalancen* for de første 3 kvartaler forøgedes underskuddet på vare- og tjenesteposterne i sammenligning med 1960 med godt 125 mill. kr. og nåede op på ca. 450 mill. kr. I samme tidsrum forringedes bankernes valutastilling med 236 mill. kr., medregnes de uden for de egentlige valutaposter opførte mellemværender med valutaudlændinge dog med 269 mill. kr. De offentlige institutioners status over for udlandet undergik ikke større ændringer, men derimod synes der for private virksomheder i de 3 kvartaler at være sket en statusforringelse over for udlandet gennem kapitalimport på netto et par hundrede millioner kr., hovedsagelig ved optagelse af langfristede lån i udlandet og ved udenlandske firmaers direkte investeringer i Danmark. Bl. a. har telefonselskaberne og Dansk Svovlsyre- og Superphosphatfabrik optaget lån i udlandet på henholdsvis ca. 150 og ca. 40 mill. kr.

I 4. kvartal 1961 forøgedes bankernes udenlandske nettotilgodehavender trods den betydelige merindførsel i oktober og november med 48 mill. kr., hvorved valutatabet i 1961 begrænsedes til knap 200 mill. kr. Den samlede *valutabeholdning* i bankerne udgjorde herefter godt 1200 mill. kr. Bevægelserne i valutabeholdningen i oktober kvartal var bl. a. påvirket af, at Københavns kommune har optaget et lån i Holland med et provenu på knap 55 mill. kr.

Ændringerne i de vigtigste likvide fordringer på stat, nationalbank og udland.

Mill. kr.	1960	1961
Seddelmængden	+ 113	+ 313
Folioindskud i nationalbanken	+ 5	÷ 24
Ubelånte indskudsbeviser	÷ 136	+ 40
Forr.bankernes udl. tilgodeh.	÷ 328	÷ 170
Indest. på postgiro	+ 43	+ 121
Tilsammen	÷ 303	+ 280

Trods nedgangen i valutabeholdningen var »*pengemængden*«, forstået som summen af de likvide fordringer på stat, nationalbank og udland, større ved udgangen af 1961 end et år tidligere. Årsagen hertil er den påvirkning, der er udgået fra *statsfinanserne*. Medens statsregnskabet for 1960–61 viser et overskud på ikke mindre end 1100 mill. kr., er overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet for indeværende finansår kun anslået til godt 300 mill. kr. På det i november fremsatte finanslovsforslag for 1962–63 er overskuddet knap 500 mill. kr., hvilket skulle give kassemæssig balance.

De *private bankers udlån* forøgedes i 1960 med ca. 1300 mill. kr. mod knap 1500 mill. kr. i 1960 og de samlede indlån med godt 1100 mill. kr. mod godt 600 mill. kr. Indlånsunderskuddet er blevet finansieret gennem kapitaludvidelser og stigende nettorenteindtægter og er herudover dækket gennem nedbringelse af de udenlandske nettotilgodehavender.

Nettotilgangen af børsnoterede obligationer (pålydende værdi) har i 1961 udgjort over 2300 mill. kr. mod i 1960 ca. 1600 mill. kr. Det må antages, at den stærkt forøgede kreditformidling over obligationsmarkedet ikke blot er et resultat af den høje byggeaktivitet, de stigende byggeomkostninger og omlægningen af byggeriets finansiering, men tillige skyldes voksende vanskeligheder ved at opnå lån gennem banker og sparekasser (hvis udlån også er steget stærkt). Det forøgede udbud af realkreditobligationer er blevet afsat til faldende kurser, således at der i årets løb er sket en betydelig stigning i den effektive obligationsrente.

Effektiv obligationsrente.

pct. p. a.	Statslån S. 1997 4½ pct.	Øst. Kreditfg. 16. serie 3. afd. 4½ pct.	Jydsk Hypotekfg. 11. afd. 5 pct.	Byggeriets Realkreditfond 1. serie 5½ pct.
December 1959	5.87	5.78	6.31	6.38
December 1960	6.21	6.11	6.80	6.94
December 1961	7.32	6.97	7.48	8.00

Detailpristallet for januar 1962 er opgjort til 156 (juli 1949 = 100) mod 150 i januar 1961 og 149 i januar 1960. I procent har stigningen for detailpristallets hovedgrupper under ét, jfr. nedenstående oversigt, i 1961 andraget 4.3 mod i 1960 kun 0.5. Den forstærkede opgang må i hovedsagen henføres til indkomst- og omkostningsforhøjelserne. For grupperne »Spiritus, tobak, fortæring ude« og »Transport« er den væsentligste årsag til stigningen afgiftsforhøjelserne for tobak, spiritus, vin og øl samt benzin, og for stigningen i fødevaregruppen har de højere hjemmemarkedspriser for mejeriprodukter været af betydning.

	Stigning i pct. jan. 1961–jan. 1962
Fødevarer	6.7
Klæder, fodtøj , vask	5.8
Brændsel og belysning	2.2
Anskaffelser og vedligeholdelse	3.8
Spiritus, tobak, fortæring ude	10.1
Transport	4.8
Forskellige varer og tjenesteydelser	9.3
Varer og tjenesteydelser i alt	6.5
Bolig	5.0
Varer og tjenesteydelser incl. bolig i alt	6.3
Personlige skatter efter fradrag af børnetilskud	÷ 8.1
Kontingenter	7.0
Ialt	4.3

Pristalsregulering af arbejder- og tjenestemandslønninger har i det forløbne år fundet sted i henhold til det lønregulerende pristal for januar 1961 (1 portion), medens pristallet for juli ikke medførte nogen ændring. For januar 1962 er det lønregulerende pristal beregnet til 154. Ifølge de gældende regler skal der udbetales nye dyrtidstillæg for hver 3 points stigning i det lønregulerende pristal, idet udgangspunktet er pristallet for januar 1961, 148. Grænsen for udbetaling af nye dyrtidstillæg nås herefter ved pristallene 151, 154 o.s.v., og det lønregulerende pristal for januar 1962 giver således anledning til udbetaling af 2 nye portioner dyrtidstillæg. For arbejderne udgør 1 portion dyrtidstillæg i henhold til overenskomsterne af 1961 9 øre pr. time. Efter den nyeste opgørelse var *den gennemsnitlige timefortjeneste i industrien* (standardberegning) i april kvartal 1961 689 øre mod 609 øre i samme tidsrum det foregående år, en stigning på ca. 13 pct.

3.-2.-1962.
C. L.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Oktober 1961

1. – Det norske arbejderparti beslutter, at ministeriet Gerhardsen uanset valgudfaldet (se 11/9) skal fortsætte.

Den forenede arabiske Republik afbryder de diplomatiske forbindelser med Jordan og Tyrkiet, der 29/9 som de første stater har anerkendt den nye syriske regering (se 28/9). – 5. Præsident Nasser affinder sig med situationen i Syrien, idet han erklærer, at FAR ikke vil modsætte sig Sytiens genoptagelse i FN og Den arabiske Liga. FAR selv vil dog ikke anerkende regeringen i Damaskus, før det syriske folk har haft lejlighed til at udtale sig. – 13. Syrien genoptages i Den arabiske Liga.

Syd Kamerun forenes med republikken Kamerun (se 11.–12/2), hvoraf det bliver den vestlige provins, med den tidligere premierminister John Foncha som vicepræsident og chef for provinsregeringen.

2. – Præsident de Gaulle opfordrer GPRA til nye forhandlinger om Algiers fremtid. Talen indeholder en skarp advarsel til de ultranationale kredse, som forsøger at sabotere hans politik. – 7. Det spanske sikkerhedspoliti arresterer Lagaillarde, Ortiz og 15 andre Algérie Française-ledere. – 17. Udgangsforbud i Paris for algierske immigranter fører til massedemonstrationer med blodige sammenstød mellem politi og demonstranter og 11.000 arrestationer. – 24. Ben Khedda (se 27/8) foreslår, at der straks afsluttes overenskomst om våbenstilstand og uafhængighed for Algier, inclusive Sahara, og at der derefter indledes forhandlinger om samarbejde med Frankrig og garantier for europæerne i Algier. – 27. Minister for Algier Louis Joxe afviser Ben Kheddas forslag, men erklærer, at Frankrig ønsker et forenet Algier, og foreslår, at der for at beskytte det franske mindretal indføres dobbelt statsborgerret.

Commonwealth-minister Duncan Sandys ankommer til Accra, hvor han har en lang samtale med præsident Nkrumah i anledning af den forværring af forholdet mellem Storbritannien og Ghana, der er indtrådt efter præsidentens antibritiske udtalelser under hans besøg i Sovjetunionen, øststaterne og Kina i juli-august, afskedigelsen af general Alexander (se 22/9) m. m. – 3. Den ghanesiske regering udsteder i henhold til loven om præventiv internering arrestordrer mod 50 personer. Blandt de internerede er dr. Danquah, Appiah og to andre parlamentsmedlemmer tilhørende oppositionspartiet Det forenede Parti. – 19. Underhuset debatterer spørgsmålet om dronning Elizabeths planlagte besøg i Ghana i november. Spørgsmålet er rejst fra liberal side under henvisning til risikoen dronningen løber og det totalitære styre i Ghana. Regeringen erklærer imidlertid, at den ikke kan tilråde dronningen at opgive besøget, medmindre der indtræder en væsentlig ændring i situationen.

3. – Lukningen af 4 amerikanske baser i Storbritannien udsættes på ubestemt tid (se 21/6).

4. – Det britiske arbejderpartis kongres i Blackpool godkender med stort flertal

parlamentsgruppens standpunkt, hvorefter Storbritannien ikke ensidigt skal give afkald på kernevåben (se 3.–7/10 1960). Derimod vedtager kongressen resolutioner, der vender sig imod de amerikanske Polaris-baser og træning af tyske tropper på britisk territorium.

Ved valget i Irland besætter regeringspartiet Fianna Fail 70 (1957:78) af Dail Eireann's 144 (hidtil 147) pladser, Fine Gael 47 (40), arbejderpartiet 16 (12) Clann na Talmhan (farmere) 2 (3), Clann na Poblachta 1 (1), de nationale progressive demokrater 2, uden for partierne 6 (9). De nationale progressive demokrater er et nyt parti, dannet maj 1958 af 2 af de 9 uafhængige. I 1958 valgtes desuden 4 Sinn Fein. – 11. Dail Eireann genvælger Sean F. Lemass som premierminister med 72 stemmer (Fianna Fail og 2 uafh.) mod 68.

5. – Kinas præsident Liu Shao-chi og kong Mahendra af Nepal underskriver en overenskomst, der fastlægger den nøjagtige grænse mellem de to lande.

8. – Det belgiske liberale parti tager navneforandring til partiet for frihed og fremskridt, PLP, med Omer van Audenhove som formand. I PLP indgår også nogle mindre politiske grupper, uafhængige og udtrådte af det kristelig-sociale og det socialistiske parti.

9. – Den britiske regering omdannes. Indenrigsminister Butler afløses som leder af underhuset og formand for det konservative parti af koloniminister Ian Macleod, der udnævnes til kansler for hertugdømmet Lancaster, medens Butler i spidsen for en gruppe af ministre får overledelsen af fællesmarked-forhandlingerne. Handelsminister Reginald Maudling bliver koloniminister og F. J. Erroll handelsminister. For at aflaste finansministeren oprettes en ny post som chefsekretær, der besættes med Henry Brooke, hvis hidtidige embeder som boligminister og minister for den lokale forvaltning og walisiske anliggender overtages af den hidtidige kansler for hertugdømmet Lancaster Dr. Charles Hill.

På en konference i London er der opnået en enighed om indre selvstyre for Uganda fra 1/3 1962 og fuld uafhængighed fra 9/12 1962. Ifølge forfatningsudkastet skal Buganda, der i december 1960 erklærede sig uafhængig, og de 3 andre kongedømmer Ankole, Bunyoro og Toro have en særlig status inden for den nye stat.

10. – Forhandlingerne om Storbritanniens optagelse i fællesmarkedet indledes på et møde i Paris, hvor viceudenrigsminister Edward Heath over for de seks landes udenrigsministre fremlægger de britiske synspunkter. – 19. På et møde i Wien af ministre fra de 3 neutrale EFTA-lande Sverige, Schweiz og Østrig er der enighed om, at neutraliteten ikke er til hinder for en associering med fællesmarkedet, og det besluttes, at de tre lande inden årets udgang vil fremsætte anmodning herom. – 26. Forhandlingerne om Danmarks optagelse i fællesmarkedet indledes i Bruxelles.

Indbyggerne på Tristan da Cunha i det sydlige Atlanterhav evakueres efter vulkanudbrud.

13. – Efter en episode i Amsterdams lufthavn i forbindelse med en »afhopning« erklærer den hollandske regering den russiske ambassadør for persona non grata. Sovjetunionen protesterer og udviser den hollandske ambassadør i Moskva.

I Elisabethville underskriver præsident Tshombe og en repræsentant for FN en endelig våbenstilstandsoverenskomst (se 13/9). – 30. Ministerpræsident Adoula meddeler, at den congolesiske hær har indledet en politiaktion mod Katanga.

15. – Ved valgene i Tyrkiet bliver partistillingen i nationalforsamlingen: det republikanske folkeparti 173, retfærdighedspartiet 158, Det ny Tyrki 65 og De republikanske Bønder og Nationalpartiet 54. Til senatet vælger de nævnte partier henholdsvis 36, 70, 28 og 16. Medlemmerne

af officersjuntaen (komitéen for national enhed) er ex officio medlemmer af senatet. – 26. Det samlede parlament vælger med 434 stemmer mod 173 general Gürsel til republikkens præsident for 7 år.

17. – I sin beretning på den 22. partikongres erklærer ministerpræsident Khrushchev, at Sovjetunionen ikke vil insistere på en tysk fredstraktat inden udgangen af 1961 (se 3/8), såfremt vestmagterne viser vilje til at løse det tyske spørgsmål. Han bebuder samtidig, at den pågående serie forsøg med kernevåben (se 3/8) vil blive afsluttet med sprængningen af en 50 megatons bombe. – 22. I Berlin opstår en spændt situation som følge af de østtyske myndigheders forsøg på at kontrollere de vestallieredes adgang til Østberlin. – 28. FNs plenarforsamling vedtager med 87 stemmer mod 11 en resolution, der opfordrer Sovjetunionen til ikke at foretage den bebudede sprængning af en 50 megatons bombe. – 30. foretages desuagtet ved Novaja Zemlja en sprængning med en effekt af betydeligt mere end 50 megatons.

Den nye forbundsdag træder sammen i Bonn og konstituerer sig med Eugen Gerstenmaier (CDU) som præsident (genvalg). – 20. Mellem CDU/CSU og FDP sluttes aftale om dannelse af en koalitionsregering under ledelse af Adenauer. Det er dog en forudsætning, at Adenauer skal nedlægge kanslerembedet inden valgperiodens udløb. Aftalen godkendes den følgende dag af FDPs eksekutivkomité med 60 stemmer mod 37, idet det pålægges parlamentsgruppen under de fortsatte forhandlinger at fastholde modstanden mod, at Heinrich von Brentano fortsætter som udenrigsminister i den nye regering. – 30. Brentano meddeler, at han ikke ønsker at blive medlem af den nye regering. Han afviser FDPs krav om en statsminister med kabinetsrang ved siden af udenrigsministeren.

17.–31. – Det russiske kommunistiske partis 22. kongres i Moskva, på hvilken der vedtages et nyt program og nye partivedtægter, former sig i øvrigt i første række som et opgør med og en fordømmelse af Stalinismen og den »partifjendtlige« gruppe: Molotov, Kaganovich, Malenkov og Voroshilov, der i 1957 med tilslutning af Bulganin, Pervuhkin, Saburov og Shepilov havde skaffet sig flertal i centralkomitéens præsidium og søgte at styrte Khrushchev. Khrushchev angriber ledelsen af Albaniens kommunistiske parti og får tilslutning fra repræsentanter for de europæiske kommunistiske partier, medens Kinas repræsentant, ministerpræsident Chou En-lai, beklager »enhver offentlig, ensidig fordømmelse af et broderparti«. 30/10 vedtager kongressen enstemmigt, at Stalins lig skal fjernes fra Lenin og Stalinmausoleet, hvilket sker den følgende dag. Kongressen beslutter også at rejse et mindesmærke for ofrene for Stalins udrensninger.

18. – Den forenede arabiske Republiks (Ægyptens) regering omdannes. I den nye regering fortsætter marskal Abdel Hakim Amer som vicepræsident og forsvarsminister og Mahmoud Fawzi som udenrigsminister. – 22. Regeringen giver meddelelse om beslaglæggelse af 167 »reaktionære kapitalisters« formue og en række arrestationer.

Ved parlamentsvalget i Sydafrika opnår nationalisterne 105 (ved opløsningen af parlamentet: 102) mandater, det forenede parti 49 (42), den nationale union, i valgalliance med det forenede parti, 1 (1) og fremskridtspartiet 1 (11). Desuden har de farvede vælgere i Kapprovinsen 4 (hvide) repræsentanter, alle uafhængige med støtte af det forenede parti. I 70 valgkredse er 50 nationalister og 20 medlemmer af det forenede parti valgt uden modkandidat. (Såvel fremskridtspartiet som den nationale union er nye partier dannet siden valget i 1958, fremskridtspartiet i 1959 af det forenede partis venstre fløj under ledelse af J. van A. Steytler, den nationale union i 1960 af J. D. du P. Basson, der i 1959 havde brudt med nationalisterne).

Det malayiske parlament godkender »i princippet« en sammenslutning, Malaysia, af de 11 stater i Den malayiske Føderation, Singapore, Brunei, Sarawak og Nord Borneo.

Præsident Ngo Dinh Diem proklamerer undtagelsestilstand i hele Syd Vietnam, og nationalforsamlingen giver for et par år præsidenten overordentlige beføjelser til at gennemføre foranstaltninger, der kan genoprette den nationale sikkerhed.

20. – Den lovgivende forsamling i Urundi vælger til ministerpræsident efter Louis Rwagasora, myrdet 13/10, indenrigsminister A. Muhirwa. – 26. Den lovgivende forsamling i Ruanda vælger med 43 stemmer mod 1 Gregoire Kayibanda, grundlæggeren af PARMEHUTU (se 18/9) til republikkens præsident.

23. – Det norske stortings Nobelkomité giver fredsprisen for 1961 posthumt til Dag Hammarskjöld (se 13/9) og for 1960 til sydafrikaneren Albert John Luthuli, tidligere stammehøvding og leder af den afrikanske nationalkongres.

Cambodia afbryder de diplomatiske forbindelser med Thailand med den begrundelse, at Thailand forbereder en invasion.

24. – Den britiske regering udsteder en ny forfatning for »Staten Malta« (se 27/7 1960).

I Libanon træder ministeriet Saeb Salam (se 22/5) tilbage.

27. – Den mongolske Folkerepublik og Den islamiske Republik Mauretanien optages i FN, der herefter tæller 103 medlemmer. Ved afstemningen i planarforsamlingen om Mauretaniens optagelse stemmer 65 for, 13 imod, og 20 undlader at stemme (se 3/12 1960).

28. – Jomo Kenyatta (se 14/8) modtager tilbuddet om at blive leder af oppositionspartiet KANU (Kenya African National Union, se 1/3).

29. – Ved valget i Grækenland (se 20/9) opnår Karamanlis' parti, den nationale radikale union (ERE) over 50 pct. af de afgivne stemmer og får 176 mandater, centrumsunionen under Papandreou 34 pct. og 100 mandater og den pro-kommunistiske pandemokratiske agrarfront (PAME) under Passalidis 15 pct. og 24 mandater. Ved valget i 1958 fik ERE godt 42 pct. af stemmerne og 170 mandater og det yderste venstre (EDA) over 24 pct. og 79 mandater.

30. – Udenrigsminister Gromyko overrækker den finske ambassadør i Moskva en note, hvori Sovjetunionen med henvisning til den finsk-russiske venskabs- og bistandspagt af 1948 anmoder om forhandlinger om foranstaltninger for at sikre de to lande mod angreb fra Vesttyskland og dets allierede.

November 1961

1. – 7 års dagen for oprøret i Algier mindes ved store demonstrationer af den muhammedanske befolkning. Derimod holder de franske nationalister sig i ro efter ordre fra OAS, den hemmelige franske hær. – 2. De algierske fanger i Frankrig iværksætter sultestrejke og får tilslutning af viceministerpræsidenten i GPRA, Ben Bella, og de andre oprørsledere, der er interneret på slottet Turquant. – 7.–10. Præsident de Gaulle fremsætter under en rejse i Sydfrankrig og Korsika en række udtalelser om Algierproblemet. – 20. Ben Bella afslutter sultestrejken.

I Libanon danner Rashid Karami ny regering med Philippe Takla som udenrigsminister og Emir Majid Arslan som forsvarsminister.

2. – Det engelske arbejderpartis parlamentsgruppe genvælger med 171 stemmer Hugh Gaitskell som gruppens leder. Anthony Greenwood får 59 stemmer.

I Israel danner Ben-Gurion koalitionsre-

gering af Mapai, den nationale front og Ahdut Avoda. Da regeringen desuden støttes af det ortodokse arbejderparti Poalei Agudat Israel og af Mapai's arabiske allierede, råder den over 68 af Knessets 120 stemmer. Ben-Gurion fortsætter som forsvarsminister, Golda Meir som udenrigsminister og Levi Eshkol som finansminister.

Den øverstbefalende over de congolesiske stridskræfter general Mobutu giver meddelelse om en ny offensiv mod Katanga. Angrebet slås tilbage af Katangas europæisk ledede styrker. – 24. Sikkerhedsrådet vedtager at bemyndige generalsekretær U Thant til, om nødvendigt med magt, at arrestere og retslig forfølge de udenlandske »lejesvende« i Katangas tjeneste.

3. – Sikkerhedsrådet indstiller og plenarforsamlingen vælger enstemmigt U Thant, Burmas permanente repræsentant ved FN, til posten som fungerende generalsekretær for FN til udløbet af afdøde Dag Hammarskjölds funktionsperiode (10/4 1963).

Den peruvianske regering under Pedro Baltral Espantoso demissionerer. Den efterfølges 20/11 af en regering under ledelse af vicepræsident Carlos Moreyra Paz.

4. – I Grækenland danner Karamanlis for 4. gang regering. Alle ministrene tilhører den nationale radikale union (ERE). Evangelos Averoff er udenrigsminister.

5. – Den østrigske forbundskansler Gorbach og udenrigsminister Kreisky forhandler i Rom med ministerpræsident Fanfani og udenrigsminister Segni om Sydtyrolspørgsmålet.

Præsident Nasser bebuder, at der vil blive udarbejdet en ny forfatning for Den forenede arabiske Republik (Ægypten). – 7. Nationalforsamlingen opløses.

6. – FNs plenarforsamling vedtager med 71 stemmer mod 20, deriblandt »atommagterne«, en resolution, forelagt af Indien m. fl., om et nyt moratorium (uden kontrol) for forsøg med kernevåben. – 8. Plenarforsamlingen vedtager med 71 stemmer mod 11 en britisk-amerikansk resolution, der opfordrer Sovjetunionen, Storbritannien og USA til snarest at slutte overenskomst om forbud mod forsøg med kernevåben. – 28. Efter britisk-amerikansk indbydelse genoptages tremagtsforhandlingerne i Genéve (udsat 9/12). Sovjetunionen forelægger et dagen i forvejen offentliggjort forslag til overenskomst om standsning af forsøgene i atmosfæren, i rummet og under vandet. Samtidig skal de kontraherende parter forpligte sig til ikke at gennemføre forsøg under jorden, indtil der er udarbejdet et egnet kontrolsystem. Forslaget afvises af vestmagterne med henvisning til Sovjetunionens brud på moratoriet.

7. – Den tyske forbundsdag, hvor CDU/CSU og FDP tilsammen har 309 stemmer, vælger Konrad Adenauer til forbundskansler med 258 mod 206 stemmer. – 14. Den nye tyske forbundsregering består af 12 CDU, 4 CSU og 5 FDP. Ludwig Erhard (CDU) fortsætter som vicekansler og økonomiminister og Franz-Josef Strauss (CSU) som forsvarsminister, medens den hidtidige indenrigsminister Gerhard Schröder (CDU) har overtaget udenrigsministerposten efter von Brentano. Til sundhedsminister er udnævnt Elisabeth Schwarzhaupt (CDU), den første kvinde i en vesttysk regering, og formanden for de kristelige demokraters parlamentsgruppe, Heinrich Krone, er minister med særlige opgaver. Hans stilling som gruppeformand besættes 24/11 med fhv. udenrigsminister von Brentano.

Førstesekretæren i Albaniens kommunistiske parti, Enver Hoxha, beskylder ministerpræsident Khrushchev for bagvaskelse og hævder, at det er de russiske kommunister, der under Khrushchev har krænket de marxistisk-leninistiske principper.

I Ecuador træder præsident Velasco Ibarra tilbage og søger tilflugt i den mexikanske ambassade. Hermed kulminerer konflikten mellem præsidenten og vicepræsident Carlos Julio Arosemena Monroy, der efter et besøg i Moskva har gjort sig

til talsmand for nærmere forbindelser med de kommunistiske lande. Forud er gået blodige uroligheder i Cuenca (3/11) og Guayaquil (6/11) og kampe i Quito mellem hæren og luftvåbnet, der støtter Arosemena.

9. – 10. – Jomo Kenyatta (se 28/10) forhandler i London med koloniminister Maudling, hvem han overrækker et memorandum med anmodning om uafhængighed for Kenya fra 1/2 1962, omgående indkaldelse af en forfatningskonference og derefter afholdelse af almindelige valg.

11. – Finlands udenrigsminister Karjalainen har i Moskva en orienterende samtale med udenrigsminister Gromyko (se 30/10). Ifølge et senere udsendt communiqué udtaler Gromyko, at Sovjetunionen nærer fuld tillid til Finlands nuværende udenrigspolitiske orientering, men snarest muligt ønsker bekræftelse på, at den vil blive fortsat. Sker dette, kan kravet om militære rådslagninger muligvis bortfalde. – 14. Præsident Kekkonen opløser rigsdagen, og der udskrives valg til 4.–5/2 1962. – 16. Viceudenrigsminister Kusnetsov meddeler Finlands ambassadør i Moskva Wuori, at der efter Sovjetunionens opfattelse er sket en yderligere tilspidsning af situationen i Nordeuropa gennem forhandlingerne om dansk-tysk fælleskommando i Østersøområdet og ved den vesttyske forsvarsminister Strauss' besøg i Oslo, og kræver, at der snarest muligt indledes militære rådslagninger. – 18. Det besluttes i Helsingfors, at præsident Kekkonen skal rejse til Sovjetunionen for at drøfte den situation, der er opstået ved den russiske note af 30/10, med ministerpræsident Khrushchev. – 23. Formanden for rigsdagen K.-A. Fagerholm foreslår, at præsident Kekkonens embedsperiode forlænges med 6 år ved særlig lov. – 24. mødes Kekkonen med Khrushchev i Novosibirsk. Khrushchev går med til en udskydelse af de militære rådslagninger på betingelse af, at Finland nøje følger udviklingen i Nordeuropa og Østersøområdet og om nødvendigt over for den russiske regering fremfører sin opfattelse af, hvilke forholdsregler der er påkrævede. – Fhv. justitskansler Olavi Honka trækker sig tilbage som kandidat ved det forestående præsidentvalg. Han er opstillet af et valgforbund bestående af socialdemokraterne og de borgerlige partier. Socialdemokratiet opstiller 30/11 gruppens næstformand Rafael Paasio. De andre kandidater er, foruden Kekkonen, Paavo Aitio, folkedemokraterne, og Emil Skog, den socialdemokratiske opposition.

I Syrien underskriver 70 førende medlemmer af de vigtigste politiske partier med undtagelse af kommunisterne en pagt, som skal danne grundlaget for det politiske liv i de kommende 4 år. I henhold hertil vil partierne gå til valg med fælleslister. – 15. meddeles, at der 1/12 vil blive afholdt valg til grundlovgivende forsamling, og regeringen offentliggør en foreløbig forfatning, som vil blive forelagt vælgerne til godkendelse samtidig med valget. – 21. Ministerpræsident Kuzbari og 4 andre ministre træder tilbage for at lade sig opstille ved valget, og der dannes et forretningsministerium under undervisningsminister Izzat el Nus, som desuden overtager udenrigs- og forsvarsministeriet.

I Jordan overtager Rafik Husseini udenrigsministeriet, der siden en regeringsomdannelse i juni har været ledet af ministerpræsident Bahjat Talhouni.

Venezuela afbryder de diplomatiske forbindelser med Cuba. I forvejen har 9 andre stater på den vestlige halvkugle gjort det samme.

12. – Parlamentsvalget i Portugal boycottes af oppositionen, hvorfor kun regeringspartiet, den nationale union, har opstillet kandidater. Indenrigsministeren meddeler, at mellem 70 og 80 pct. af de ca. 1,5 mill. vælgere i moderlandet og de oversøiske besiddelser har stemt på regeringspartiets kandidater.

14. – Forbundskansler Adenauer har i Bonn en samtale med ambassadøren i Moskva Hans Kroll, som ifølge pressemedde-

lelser i en samtale 9/11 med ministerpræsident Khrushchev har fremført uautoriserede synspunkter på Tysklands- og Berlinspørgsmålet. Det fastslås, at forbundsregeringen fortsat vil søge at finde en løsning i fællesskab med de andre vestmagter. – 22. Efter samtaler i Washington mellem forbundskansler Adenauer og præsident Kennedy meddeles, at der er enighed om de principper, som skulle kunne gøre det muligt at løse Berlinspørgsmålet ad forhandlingsvejen. – 28. Izvestija offentliggør et langt interview, som bladets chefredaktør har haft med præsident Kennedy.

14. – Ved præsidentvalget i Philippinerne besejrer vicepræsident Diosdado Macapagal (det liberale parti) præsident Carlos P. Garcia (Nacionalistas) med 3.466.000 stemmer mod 2.828.000.

16. – Malayas og Singapores regeringer offentliggør enkeltheder i planen om optagelsen af Singapore i Den malayiske Føderation i forbindelse med dannelsen af Føderationen Malaysia (se 18/10).

16. – 17. – På OECDs første ministerrådsmøde i Paris opstilles efter forslag fra amerikansk side en forøgelse af produktionen i medlemslandene med gnstl. 50 pct. fra 1960 til 1970 som mål.

18. – Det meddeles, at den øverstbefalende for de væbnede styrker i Den dominikanske Republik, Rafael Trujillo jr. (se 1/6) er trådt tilbage og har forladt landet. Præsident Balaguer proklamerer undtagelsestilstand.

20. – I Tyrkiet er retfærdighedspartiet under stærkt pres fra hæren gået med til sammen med det republikanske folkeparti at danne koalitionsregering under fhv. præsident Ismet Inönü's ledelse. Den nye regering består af 11 medlemmer fra hvert af de to partier. Folkepartiet besætter forsvars-, finans- og udenrigsministerposten, den sidste med den hidtidige indehaver Selim Sarper, medens Akif Lyidogan, retfærdighedspartiet, er viceministerpræsident. I en regeringserklæring hedder det, at alliancen med de vestlige demokratier og forpligtelserne under NATO og CENTO er grundlaget for Tyrkiets udenrigspolitik.

Premierminister Nehru giver i det indiske parlament meddelelse om fortsatte kinesiske grænsekrænkelser, hvoraf fremgår, at kinesiske tropper ikke blot har konsolideret deres stillinger på indisk territorium, men i provinsen Ladakh har oprettet 3 nye militærposter på den anden side af en linie, som Kina endnu i 1955 anerkendte som grænselinie.

20.–21. – På et ministerrådsmøde i EFTA i Genève meddeler de tre neutrale medlemmer Sverige, Schweiz og Østrig, at de inden udgangen af 1961 samtidigt vil anmode om associering med EEC.

23. – I Brasilia underskrives en protokol om genoptagelse af de diplomatiske forbindelser mellem Brasilien og Sovjetunionen (afbrudt siden 1947).

26. – Præsident Kennedy meddeler, at understatssekretær i udenrigsministeriet Chester Bowles afløses af George W. Ball, hidtil understatssekretær for økonomiske spørgsmål, og at ambassadør Harriman overtager de fjernøstlige anliggender i udenrigsministeriet.

28. – FNs plenarforsamling vedtager med 40 stemmer mod 31 en resolution, der kræver sanktioner mod Sydafrika og Sydafrikas udelukkelse af FN. En anden resolution, der fordømmer Sydafrikas racepolitik og opfordrer medlemslandene til egnede foranstaltninger, vedtages med 97 stemmer mod 2 (Portugal og Sydafrika).

30. – Sovjetunionen nedlægger i sikkerhedsrådet veto mod Kuweits optagelse i FN.

December 1961

1. – Den norske regering meddeler, at afgørelsen af, om Norge skal søge optagelse i eller associering med fællesmarkedet, er udsat til slutningen af februar 1962. – 12. Sovjetunionen erklærer over for Østrig, at en associering med fællesmarkedet er uforenelig med landets neutralitet og den østrigske statstraktat. – 15. Sverige, Schweiz og Østrig anmoder om tilslutning til fællesmarkedet som associerede medlemmer, idet de henviser til at de på grund af deres neutrale, alliancefri stilling ikke kan søge fuldt medlemskab.

1.–2. – I Syrien afholdes valg til grundlovgivende forsamling, og ved en samtidig folkeafstemning om den provisoriske forfatning godkendes Syriens udtrædelse ad Den forenede arabiske Republik med stort flertal. – 14. Den grundlovgivende forsamling vælger med 153 stemmer mod 18 Nazem el Koudsi til republikken Syriens præsident for 5 år.

2. – Centralregeringen i Congo genoptager de diplomatiske forbindelser med Sovjetunionen, Polen og Tjekoslovakiet, som var blevet afbrudt i september 1960 efter general Mobutus statskup. – 5. FN-styrkerne i Elisabethville angriber de katangesiske tropper. Angrebet begrundes med, at der er opdaget en katangesisk angrebsplan. Generalsekretær U Thant har givet FNs øverste repræsentant i Congo, dr. Sture Linner, frie hænder til at genoprette ro og orden. – 6. Viceudenrigsminister Heath erklærer, at den britiske regering ikke vil støtte en FN-aktion for at gennemtvinge en politisk løsning af Katangaspørgsmålet. – 8. Fra FN-side erklæres, at kampen først vil blive afblæst, når det katangesiske gendarmeri har nedlagt våbnene. Præsident Tshombe anklager USA for at myrde Katanga, som russerne myrdede Ungarn i 1956, og over Katangas radio udsendes opfordringer til at dræbe FN-soldaterne. Det franske udenrigsministerium og den belgiske udenrigsminister Spaak fordømmer FNs militære aktion i Katanga. Efter anmodning erklærer den britiske regering sig rede til at stille et antal flyverbomber til rådighed for de indiske FN-styrker, dog kun til selvforsvar. – 9. Belgiske firmaer træffer forberedelser til at evakuere kvinder og børn fra Elisabethville. Den franske regering spærrer det franske luftrum for FN-transporter af forstærkninger og våben til Congo. – 10. FN-aktionen i Katanga udløser antiamerikanske demonstrationer i Bruxelles. Den centralafrikanske føderations premierminister Roy Welensky meddeler, at han har forbudt transport af britiske bomber over rhodesisk område. – 11. Præsident Tshombe erklærer, at FN vil lamme Katanga økonomisk. Viceudenrigsminister Heath meddeler i underhuset, at Storbritannien ikke vil levere de lovede bomber, før FN fremsætter en klar redegørelse for sin Congopolitik. – 21. Ved et møde i Kitona ved Congoflodens munding enes præsident Tshombe og centralregeringens chef Adoula om Katangas genindtræden i Congo. – 22. Katangas regering erklærer, at aftalen er ugyldig, så længe den ikke er ratificeret af Katangas regering og nationalforsamling. – 27. De diplomatiske forbindelser mellem Belgien og centralregeringen genoptages, og den første gruppe parlamentsmedlemmer fra Katanga ankommer til Leopoldville for i henhold til aftalen i Kitona at slutte sig til det congolesiske parlament. Fra FN i New York erklæres, at Katanga under kampene med FN-styrkerne i Elisabethville har modtaget betydelig hjælp fra Rhodesia. Den rhodesiske regering kræver en upartisk undersøgelse af FN-overgreb under aktionen i Katanga.

5. – Den indiske regering samler tropper ved grænsen til de portugisiske enklaver Goa, Damao og Diu. – 6. Udenrigsminister Franco Nogueira afviser indiske påstande om portugisiske grænseprovoka-

tioner. – 7. Premierminister Nehru erklærer, at Goaspørgsmålet kun kan løses ved, at Portugal rømmer området. – 17. Indiske tropper angriber Goa. – 18. Efter anmodning af Portugal vedtager FNs sikkerhedsråd med 7 stemmer mod 2 (Sovjetunionen og Den forenede arabiske Republik) at sætte spørgsmålet om det indiske angreb på dagsordenen. – 19. Fra indisk side hævdes, at erobringen af Goa, Damao og Diu er en fuldbyrdet kendsgerning. I sikkerhedsrådet har Sovjetunionen nedlagt veto mod et amerikansk resolutionsforslag, der kræver øjeblikkelig tilbagetrækning af de indiske tropper. USAs delegerede Adlai Stevenson udtaler, at dette er første akt af et drama, der vil ende med FNs død. – 20. Ifølge det indiske forsvarsministerium har de sidste portugisiske tropper overgivet sig, og generalguvernør Manuel de Silva er taget til fange.

6. – Den nye forfatning for Syd Rhodesia (se 26/7) sættes i kraft. – 9. Det nationale demokratiske parti forbydes efter uroligheder i forbindelse med partiets protestkampagne mod den nye forfatning. – 17. Lederen af det nationale demokratiske parti, Joshua Nkomo, giver meddelelse om dannelsen af et nyt nationalistisk parti, ZAPU (Zimbabwe African People's Union).

7. – I Singapore godkender parlamentet med 32 stemmer mod 17 regeringens forslag om Singapores indtræden i den malayiske føderation (se 16/11).

9. – Ved valget i Australien har det australske arbejderparti stærk fremgang. Partistillingen i repræsentanternes hus bliver: regeringspartierne 62 (liberale 46, landpartiet 16) mod hidtil 77 (liberale 57, landpartiet 20), det australske arbejderparti 62 mod 47; af arbejderpartiet er ligesom før valget repræsentanterne for Canberradistriktet og Nordterritoriet, der kun har stemmeret i sager vedrørende deres egne valgkredse. I senatet, hvor halvdelen af medlemmerne er på valg, bliver stillingen (fra 1/7 1962): regeringspartierne 30 (32) det australske arbejderparti 28 (26), det demokratiske arbejderparti 1 (2) og uafhængige 1 (0). – 22. Ministeriet Menzies omdannes.

9. – Tanganyika bliver uafhængig efter 42 års formynderskab under folkeforbundet og FN. Alle Commonwealth-lande har erklæret sig villige til at acceptere T. som fuldt medlem af Commonwealth. – 14. optages Tanganyika enstemmigt i FN som medlem nr. 104.

10. – Sovjetunionen hjemkalder sin ambassadestab og handelsdelegation i Albanien og anmoder Albanien om at hjemkalde sin diplomatiske mission i Moskva. 12/12 følger Tjekoslovakiet det russiske eksempel, idet dog et legationsmedlem, som også skal varetage Sovjetunionens interesser, bliver tilbage i Tirana.

11. – Guineas præsident Sekou Touré giver i en tale i Conakry meddelelse om en kommunistisk sammensværgelse mod regeringen.

12. – Sovjetunionen kræver i en note til USA udlevering af den tyske NATO-general Adolf Heusinger, der kaldes for krigsforbryder og gøres ansvarlig for skydning af gidsler i Sovjetunionen.

14. – I Schweiz vælger forbundsforsamlingen forbundsråd Paul Chaudet til forbundspræsident for året 1962.

15. – FNs plenarforsamling, der i to uger har drøftet spørgsmålet om Kinas repræsentation i FN, vedtager med 61 stemmer mod 34 en resolution, hvorefter der kræves 2/3 flertal til en ændring af den bestående tilstand. Et forslag om, at den kinesiske folkerepublik skal optages i og Republikken Kina (Formosaregeringen) forblive i FN, forkastes med 45 stemmer mod 30, og et russisk forslag om udelukkelse af Formosa og optagelse af den kinesiske folkerepublik forkastes med 48 stemmer mod 36, medens 20 undlader at stemme.

En domstol i Jerusalem dømmer Adolf Eichmann (se 23/5 1960) til døden. Dommen vil blive appelleret.

19. – Præsident Sukarno giver de indonesiske væbnede styrker ordre til at være rede til aktion for befrielse af Vest Ny Guinea når som helst. Holland gentager sit tilbud om forhandlinger inden for FNs rammer.

23. – Præsident Nasser erklærer, at Islam er en socialistisk religion og angriber Imam'en af Yemen, kongen af Saudi Arabien og kong Hussein af Jordan for de sociale tilstande i disse lande. – 26. Den forenede arabiske Republik (Ægypten) har besluttet at opløse unionen med Yemen (Unionen af arabiske Stater) oprettet i marts 1958 kort efter foreningen af Ægypten og Syrien i FAR, men aldrig gennemført. (Efter Syriens udtræden af FAR i september meddeltes det i Cairo, at unionen med Yemen ville fortsætte, og i november, at den var blevet forlænget for 3 år).

27. – Storbritannien træffer forberedelser til at kunne komme Kuwait til hjælp mod angreb fra Irak.

29. – FNs fungerende generalsekretær U Thant har udnævnt 8 undersekretærer, deraf 3 nye, til sine hovedrådgivere i vigtige spørgsmål.

DANMARK

Oktober 1961

3. – De samvirkende danske landboforeningers bestyrelse drøfter slagteriernes forslag om regulering af svineproduktionen (se 15/8), som den med visse ændringer kan tiltræde. Bl. a. foreslår man, at der af hensyn til de kornproducenter, som gennem leveringskortordningen afskæres fra at gå ind i svineproduktionen, gennemføres en forhøjelse af kornprisen, idet basispriserne for foderkorn frigøres fra forbindelsen med baconprisen. Man tænker sig en pris for foderbyg på 40 kr. pr. 100 kg plus opbevaringstillæg for resten af høståret.

4. – Finansminister Hans R. Knudsen har meddelt erhvervsorganisationerne, at man agter at fortsætte det i skattedepartementet igangværende arbejde med et udkast til en eventuel kildeskatteordning. Derimod overvejer man for tiden ikke at nedsætte et udvalg, og den påbegyndte møderække med erhvervsorganisationernes repræsentanter vil ikke blive fortsat (se 13/7).

Formanden for Grosserer-Societetets Komité, Chr. Saugmann, udtaler, at den forestående beslutning om Danmarks tiltræden eller ikke – tiltræden af Romtraktaten gør det naturligt, at der dannes en samlingsregering.

7. – Statsminister Kampmann besvarer Sovjetunionens henvendelse af 31/8. I svaret peges der på, at den påtænkte kommandoordning for det danske og det slesvig-holstenske område ikke vil blive et dansk-tysk arrangement, men en NATO-kommando, og at denne vil komme under dansk ledelse og indgå i NATOs militære kommandosystem, hvis øverste chef er underlagt NATO-rådet. Det understreges endvidere, at enhedskommandoen kun vil træde i kraft i tilfælde af et væbnet angreb mod NATO, og at NATO har rent defensive formål. Statsministeren benytter lejligheden til at udtrykke sin bekymring i anledning af, at Sovjetunionen har genoptaget forsøgene med kernevåben.

8. – Italien standser al import af såvel kalve- og oksekød som af levende dyr.

10. – Grosserer-Societetet advarer i en udtalelse til udenrigsministeriet (se 14/9) imod, at man fra dansk side ved forhandlingerne med fællesmarkedet søger at opnå for mange særaftaler og ordninger med opretholdelse af told og restriktioner, der vil kunne forsinke det danske erhvervslivs strukturrationalisering.

13. – Folketingets åbningsdebat afsluttes. Statsminister Kampmann oplyser, at der ikke findes nogen egentlig nedskrevet samarbejdsaftale mellem de to regeringspartier, kun nogle notater, hvis indhold er medtaget i åbningstalen. Han erklærer, at det er nødvendigt at stramme statsfinanserne. Erik Eriksen (v.) udtaler, at han ikke vil være med til at lægge nye skatter oven i de bestående, men derimod er villig til at forhandle om en skatteomlægning, hvorved der lægges større vægt på forbrugsskatter, og Poul Møller (k. f.) udtaler sig i samme retning.

Industrirådet fremhæver over for regeringen (se 14/9), at dansk industri i flere henseender er dårligere stillet end industrien i de fleste andre lande, der deltager eller vil komme til at deltage i fællesmarkedet, og udtaler ønske om en lempelig afvikling af told og restriktioner.

16. – Bestyrelsen for Danske Bankers Fællesrepræsentation har rettet en opfordring til bankerne om at følge en henstilling fra nationalbanken om ikke at forøge udlånet.

Provinshandelskammeret stiller i sine kommentarer til rapporten om virkningerne af Danmarks indtræden i fællesmar-

kedet (se 14/9) forslag om revision af næringslovens etableringsbestemmelser.

18. – Danmarks Sparekasseforening opfordrer efter henstilling fra nationalbanken (se også 16/10) sine medlemmer til at vise tilbageholdenhed med udlån, i ganske særlig grad, hvor der er tale om lån med forbrugsmæssige formål.

19. – Da der ikke mellem landbrugsorganisationerne har kunnet opnås enighed om en midlertidig leveringskortordning for svin, idet husmandsforeningerne ikke har kunnet acceptere landboforeningernes krav om en ændring af kornloven (se 3/10), vil landbrugsminister Skytte i den foreliggende situation ikke foreslå en lovændring, der muliggør prisdifferentiering. Ministeren har derimod givet tilsagn om statens medvirken ved afviklingen af de store leverancer i den kommende tid ved eksportkreditter, oparbejdningskreditter og formidling af leverancer til udviklingslandene.

20. – Finansminister Hans R. Knudsen fremsætter forslag om forhøjelse af afgiften af spiritus, vin og øl og af tillægsafgiften af benzin (med 10 øre pr. l). Provenuet anslås til henholdsvis 75 og 100 mill. kr. for et helt år. Samtidig fremsætter trafikminister Lindberg forslag om forhøjelse af statsbane- og posttakster. I begge tilfælde anslås provenuet til godt 40 mill. kr., hvortil kommer ca. 14 mill. kr. ved administrativt foretagne takstforhøjelser. Finansministeren udtaler, at afgiftsforhøjelserne vil forøge mulighederne for en lettelse af den direkte beskatning til foråret og bebuder foranstaltninger til fremme af den private opsparing, men regner ikke med besparelser.

21. – Det trafikøkonomiske udvalg anslår investeringsbehovet i de kommende 20 år til 34 milliarder kr. eller gnstl. 1700 mill. kr. om året mod en faktisk investering i 1959–60 på 947 mill. kr. Som de mest påtrængende opgaver betegnes – i denne rækkefølge – udbygningen af den københavnske trafik (4,1 milliarder), Storebæltsbroen (1,5 milliarder) og Øresundsbroen (Danmarks andel 600 mill. kr.).

LO har tilstillet statsminister Kampmann en udtalelse om fagbevægelsens syn på problemerne i forbindelse med Danmarks optagelse i fællesmarkedet.

23. – Statsminister Kampmann skriver i Aktuelt, at sandsynligheden for mere væsentlige nedsættelser af indkomstskatten allerede til foråret er ret ringe (se 20/10).

25. – Grønlandsminister Gam fremsætter forslag om oprettelse af Arctic Mining Company, som skal have koncession i 50 år på udnyttelsen af forekomster af molybdæn og andre mineraler og metaller, dog ikke radioaktive stoffer, i et område syd for blyminen ved Mestersvig i Østgrønland. Halvdelen af aktiekapitalen, der foreløbig skal bringes op på 9,4 mill. kr., skal ejes af Nordisk Mineselskab A/S, halvdelen af American Metal Climax Inc. Aktiekapitalen kan eventuelt udvides til 100 mill. kr., yderligere nødvendig kapital skal fremskaffes ved lån. Forslaget vedtages ved 3. behandling 15/12 med 135 stemmer mod 10 (s. f.).

26. – Udenrigsminister Krag forelægger i en tale i fællesmarkedets ministerråd i Bruxelles Danmarks anmodning om optagelse i de seks og gør herunder rede for Danmarks særlige ønsker.

Europarådets menneskerettighedskommission har enstemmigt frifundet den danske stat for livsfangen Bjørn Schouw-Nielsens anklage for overtrædelse af konventionen om menneskerettigheder (se 22/7 1959).

27. – Arbejdsgiverforeningen har i et cirkulære til sine medlemmer advaret imod, at der i entreprisekontrakter tages forbehold m. h. t. dækning af øgede omkostninger som følge af lønglidning.

30. – Statsminister Kampmann fordøm-

mer sprængningen af den russiske 50 megatons atombombe.

31. – Danmarks Rederiforening fremsætter i en henvendelse til handelsministeriet og udenrigsministeriet en række betingelser, som må søges opfyldt, før Danmark træffer endelig beslutning om indtræden i fællesmarkedet.

November 1961

1. – Dansk Arbejdsgiverforening peger i et foreløbigt svar på embedsmandsrapporten om følgerne af Danmarks tilslutning til fællesmarkedet på risikoen for udvandring af dansk arbejdskraft og henviser i denne forbindelse til, at etableringen af det nordiske arbejdsmarked hidtil for Danmarks vedkommende har givet sig udtryk i en ensidig udvandringstendens.

2. – Indenrigsminister Lars P. Jensen giver folketinget en redegørelse for civilforsvarets tilstand.

3. – Handelsminister Erroll oplyser i underhuset, at hovedleverandørerne af smør til Storbritannien, deriblandt Danmark, har tilkendegivet deres villighed til at begrænse eksporten i overensstemmelse med et forslag på den nylig afholdte GATT-konference i Genève, hvorefter den samlede import i tidsrummet 1/1 1961–31/3 1962 ikke må overstige 212.000 t. Danmarks andel heraf ventes at ville blive 43.000 t.

På et hovedbestyrelsesmøde i arbejdsgiverforeningen opfordrer formanden medlemmerne til at modvirke nye lønglidningstendenser og udtaler håbet om, at det af statsministeren bebudede konjunkturforskningsinstitut må blive oprettet.

Danske Bankers Fællesrepræsentation fremsætter i en henvendelse til regeringen bankernes syn på spørgsmålet om dansk tilslutning til fællesmarkedet.

4.–5. – På det konservative folkepartis landsrådsmøde oplyses det, at partiet nu har 114.000 medlemmer mod 108.000 for et år siden. Partiets folketingsgruppe forelægger et arbejdsprogram vedrørende produktion og opsparing, byudvikling og boliger og kulturpolitiske spørgsmål.

7. – Folketinget vedtager ved 3. behandling forslagene om forhøjelse af afgifterne af spiritus, vin og øl og af benzinafgiften (se 20/10) med 88 stemmer (s., r. v., grønlandsminister Gam og Hans Schmidt (sl. p.)) mod 86 (v., k. f., s. f og uafh.). Grønlænderen Rosing stemmer ikke, og færingen Johan Poulsen (v.) er fraværende uden anmeldt forfald. Forslagene om forhøjelse af post- og statsbanetakster vedtages 14/12, det første enstemmigt, det sidste mod socialistisk folkepartis stemmer.

Forsvarsministeren Poul Hansen har anmodet finansudvalget om en ekstrabevilling på 41 mill. kr. til gennemførelse af det dansk-amerikanske program for bygning af 23 nye krigsskibe. Finansudvalget har tidligere godkendt hemmelige bevillinger hertil på 350 mill. kr.

8. – Trafikminister Lindberg fremsætter forslag til lov om tekniske forarbejder til en kombineret vej- og jernbanebro over Store Bælt. Det trafikøkonomiske udvalg har indstillet, at der træffes beslutning om iværksættelse af forarbejderne så betids, at broen eventuelt vil kunne tages i brug i 1975. Forarbejderne anslås at ville tage 4–5 år og koste ca. 10 mill. kr. Forslaget vedtages enstemmigt ved 3. behandling 7/12.

9. – Lagtinget vedtager med 22 stemmer af 30 et forslag fra landsstyret om forhandling om optagelse i fællesmarkedet.

10. – Udenrigsminister Krag ankommer

til Wien på et 4 dages officielt besøg, hvorunder han med udenrigsminister Kreisky vil drøfte fællesmarkedet og andre spørgsmål af fælles interesse for Danmark og Østrig.

12. – På et 2 dages møde i Hangö mellem statsministrene i de nordiske lande og Nordisk Råds præsidium er hovedemnet forslaget om en nordisk samarbejdstraktat, fremsat af Ohlin, Sverige, Finn Moe, Norge, og K.-A. Fagerholm, Finland. På mødet foreligger et udkast til en sådan traktat, der skal danne grundlaget for et forslag, som skal behandles på Nordisk Råds 10. session i begyndelsen af 1962.

15. – Den britiske og den danske regering beslutter at nedsætte en kommission, som skal undersøge de nærmere omstændigheder i forbindelse med »Red Crusader«-episoden (se 23/6). Den danske regering har som sin agent for kommissionen udpeget højesteretssagfører Bent Jacobsen.

Der nedsættes en kommission, som skal finde en ordning, der kan sikre søtransporten til Bornholm under konflikter på arbejdsmarkedet.

Håndværksrådet erklærer, at håndværket som helhed kan tiltræde, at Danmark søger tilslutning til fællesmarkedet på Romtraktatens grundlag, men fremhæver betydningen af en lempeligere afvikling af toldsatser og restriktioner.

16. – Under 1. behandling af forslaget om forarbejder til en bro over Store Bælt udtaler trafikminister Lindberg, at han mener, at det trafikøkonomiske udvalgs betænkning i det store og hele bør følges, således at spørgsmålene Storkøbenhavns trafik, bygningen af en bro over Store Bælt og bygningen af en Øresundsbro løses i den nævnte rækkefølge. Forslaget vedtages enstemmigt ved 3. behandling 7/12.

17. – Arbejdsmarkedets hovedorganisationer enes om at lade forhandlingsreglerne af 1960 udløbe 1/7 1962. Forhandlinger om nye regler indledes 29/11.

Importstoppet for foderkorn (se 12/9) ophæves.

21. – Udenrigsminister Krag udtaler efter sin hjemkomst fra EFTAs ministerrådsmøde i Genève (se udlandet 20.–21/11), at de øvrige medlemslande ikke har givet og ikke agter at give Danmark indrømmelser på landbrugsområdet, og Danmark har derfor forbeholdt sig sin stilling med hensyn til fremskyndelsen af toldafviklingen for industrivarer. Efter forhandlinger med erhvervsorganisationerne og de politiske partier i markedsudvalget frafalder regeringen 24/11 forbeholdet.

22. – Forhandlingerne i Kolsås om en NATO-enhedskommando for Danmark og Slesvig-Holsten afsluttes,.

23. – Landbrugets kompensationsudvalg beslutter at anmode landbrugsministeren om at foranledige, at anden rate af ko- og ejendomstilskuddet (se p. 128), ca. 210 mill. kr., udbetales allerede i løbet af januar 1962, idet der henvises til landbrugets likviditetsvanskeligheder. Man ønsker desuden en ændring af kornordningen og ministerens medvirken til, at skatterne på landbrugets faste ejendom afvikles.

24. – Finansminister Hans R. Knudsen fremsætter forslag til finanslov for 1962–1963 (se p. 308).

29. – Monopoltilsynet godkender en forhøjelse af hjemmemarkedsprisen for smør med 25 øre til 725 øre pr. kg. Landbrugs- og mejeriorganisationerne, der har krævet 50 øre, beslutter at indanke afgørelsen for monopolankenævnet.

December 1961

4. – Det radikale venstres hovedbestyrelse vedtager med 34 stemmer mod 31 at anbefale folketingsgruppen og de radikale ministre at acceptere den nu foreliggende plan om kommandoforholdene i Østersøområdet (se 22/11).

5. – Den radikale folketingsgruppe beslutter med 9 stemmer mod 2 at stemme for enhedskommandoen for Østersøområdet. Landbrugsminister Skytte fremhæver, at det for de radikale har været afgørende, at enhedskommandoen kun skal træde i kraft i tilfælde af krig, at NATO-forpligtelserne kun udløses i tilfælde af angreb, at Danmark selv afgør, hvornår der skal gribes til magtanvendelse og fra hvilket tidspunkt de danske styrker skal stilles under NATOs kommandosystem, samt at den danske regerings erklæring om, at der ikke stationeres fremmede styrker i Danmark i fredstid, og at danske styrker ikke atombevæbnes, ikke berøres af nyordningen.

Folketinget påbegynder 1. behandling af finanslovforslaget med indlæg af partiernes ordførere. Kaj Andresen (s.) mener ikke, der er mulighed for nedsættelse af de offentlige udgifter, Damsgaard (v.) savner besparelser og samordning, og Thestrup (k. f.) erklærer, at han ikke kan anerkende, at den finanspolitik, der hidtil er ført, har været rigtig. Kirkegaard (r. v.) foreslår, at der oprettes små korps, der skal specialisere sig i at bygge typehuse, især i landdistrikterne. Endvidere taler Skræppenborg Nielsen (s. f.) og Iver Poulsen (uafh.).

6. – Trafikminister Lindberg fremsætter forslag om anlæg af en ny broforbindelse over Lille Bælt nord for den nuværende bro. Broen, der skal indgå i et planlagt motorvejsnet København-Aalborg-Krusaa, anslås at ville koste ca. 130 mill. kr.

Under finanslovsdebatten kritiserer folketingets formand, Gustav Pedersen, arbejdsforholdene i tinget, specielt mangelen på arbejdsværelser, og henstiller til regeringen at undersøge, om der er mulighed for, at folketinget kan overtage nogle af udenrigsministeriets lokaler på Christiansborg.

7. – Udenrigsministeren og forsvarsministeren besvarer en forespørgsel om den seneste udvikling på det udenrigs- og forsvarspolitiske område. Forsvarsminister Poul Hansen gør rede for forslaget om en NATO-enhedskommando, COMBALTAP, for den sydlige del af NATOs nordregion. Ifølge den plan, der er opnået enighed om i Kolsås (se 22/11) skal chefen for enhedskommandoen og hans stabschef altid være dansk, men til kommandoen knyttes en stedfortrædende chef, der skal være tysk. Under chefen for enhedskommandoen oprettes 4 kommandoer: 1) chefen for landstyrkerne i Jylland og Slesvig-Holsten og på Fyn, der skiftevis skal være dansk og tysk, i første omgang dansk, med henholdsvis tysk og dansk stabschef, 2) chefen for landstyrkerne på Sjælland og Bornholm, der altid – ligesom hans stab – skal være dansk, 3) chefen for flådestyrkerne, der skiftevis skal være dansk og tysk, i første omgang tysk, med henholdsvis tysk og dansk stabschef, 4) chefen for flyverstyrkerne, der ligesom hans stabschef skal være dansk; dog er der åbnet mulighed for, at stabschefen på et senere tidspunkt kan blive tysk eller være af anden allieret nationalitet. Bortset fra 2) skal ca. 1/3 af stabsposterne besættes med danske, ca. 1/3 med tyske og ca. 1/3 med officerer fra USA, England, Canada og Norge. Kommandosystemet skal kun gælde i krigstid og under fælles NATO-øvelser, og forsvarsministeren understreger, at forpligtelserne i henhold til Atlantpagten kun udløses i tilfælde af angreb som anført i pagten, og at Danmark selv afgør, hvornår der i henhold til pagtens forpligtelser skal anvendes væbnet magt og fra hvilket tidspunkt de danske styrker skal stilles under NATOs kommandosystem.

Efter en langvarig debat vedtager folketinget med 149 stemmer mod 13 (s. f., socialdemokraten Holger Eriksen og den radikale Axel Sørensen), medens den radikale Jens P. Jensen undlader at stemme, at godkende regeringens beslutning om oprettelse af enhedskommandoen. Et folkesocialistisk forslag om folkeafstemning er hermed bortfaldet.

9. – Der indføres forbud mod ombygningsarbejder og store reparationer i Aalborg-, Aarhus-, Odense- og Københavnsområderne.

12. – En note fra Sovjetunionen erklærer, at Danmark ved beslutningen om oprettelsen af fælleskommandoen har taget et nyt farligt skridt i strid med den danske regerings hidtidige forsikringer om aldrig at ville tillade, at dansk territorium udnyttes til forberedelse af angreb mod en hvilken som helst stat. Herved forværres forholdet mellem Danmark og Sovjetunionen, og Danmark vanskeliggør sine neutrale naboers stilling. Den påtænkte inddragelse af Bornholm, der i sin tid blev befriet af russiske tropper, i det område, der underlægges fælleskommandoen, strider mod ånd og bogstav i den danske regerings forsikringer af 8/3 1946 om, at Danmark er rede til med sine egne styrker uden nogen som helst deltagelse af udenlandske tropper at besætte Bornholm og der fuldt ud opretholde sin forvaltning. Stillet over for Vesttysklands og Danmarks militære forberedelser i Østersøområdet vil Sovjetunionen blive nødt til at træffe nødvendige modforholdsregler til varetagelse af sin og sine allieredes sikkerhed.

Socialdemokratiets næstformand, forbundsformand Hans Rasmussen, sender statsministeren og udenrigsministeren 33 spørgsmål vedrørende Danmarks tilslutning til fællesmarkedet.

14. – I svaret på Sovjetunionens note af 12/12 henvises der indledningsvis til den danske regerings promemoria af 7/10 og udenrigsminister Krags tale i folketinget 7/12, hvorefter det understreges, at det må tilkomme Danmark selv at skønne over, på hvilken måde Danmarks sikkerhed og forsvar bedst kan varetages, og at NATO og Danmarks medlemsskab af NATO alene tjener defensive formål. Med hensyn til Bornholm betyder gennemførelsen af enhedskommandoen ingen ændring i den bestående tilstand, hvorefter der kun er danske styrker på Bornholm under dansk kommando.

19. – Forsvarsministeriet meddeler, at generalløjtnant Tage Andersen er udnævnt til chef for enhedskommandoen, generalmajor F. B. Larsen til chef for landstyrkerne i Jylland og Slesvig-Holsten og på Fyn, generalmajor Erik Kragh til chef for landstyrkerne på Sjælland og Bornholm og generalmajor H. J. Pagh til chef for flyverstyrkerne (se 7/12).

20. – 46 radikale amts- og kredsformænd og folketingskandidater tager skarpt afstand fra partiets tilslutning til fælleskommandoen og kræver en omlægning af partiets linie, så at de på partiets idégrundlag effektivt kan modarbejde, at Danmark drages yderligere ind i stigende militær og politisk afhængighed af magtpolitik, hvor atomtruslen er det katastrofale perspektiv.

27. – Formanden for landbrugets arbejdsgiverforeninger, godsejer A. U. Juhl, udtaler til Jyllands-Posten om landbrugets leveringsstandsning i foråret, at aktionen efter hans opfattelse var ulovlig; den byggede ikke på noget retsgrundlag, og den var ikke varslet.

28. – LOs formand Eiler Jensen udtaler, at tanken om industriforbund er umulig at gennemføre for tiden. Derimod mener han, at der vil kunne skabes karteller inden for fagbevægelsen.

PUBLIKATIONER

UDGIVET AF

INSTITUTET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI

Arbejdslønnen i Danmark under skiftende Konjunkturer ca. 1850–1913. Af Jørgen Pedersen. Gyldendalske Forlag. 1930, 389 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Sociale Studier i dansk Historie efter 1857. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1930, 189 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til Arbejderklassens og Arbejderspørgsmaalets Historie i Danmark fra 1864–1900. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1931, 424 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Første Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1931, 586 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Economic Conditions in Denmark after 1922. Af Jørgen Pedersen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1931, 50 S., 1,50 Kr.

Statshusmandsbrug i Fyns Stift. Af C. Lind og Jørgen Pedersen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1933, 44 S., 1,50 Kr. (udsolgt).

Mænd og Meninger i Dansk Socialpolitik 1866–1901. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1933, 174 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Kampen om Saar. Af Marius Buus. Gyldendalske Forlag, 1934, 80 S., 0,25 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Detailhandelens Økonomi. Hefte 1, Kolonialbranchen i Hovedstaden. Af C. Lind, Gyldendalske Forlag, 1934, 31 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 1, The Grocery Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1934, 58 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Anden Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1934, 755 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Viktualiehandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1935, 32 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 2, The Provision Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1935, 52 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Abessinien: Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 135 S. (udsolgt).

Den polske Korridor og Danzig. Af Sven Henningsen. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 111 S. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Første Del: *Udviklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1936, 262 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Frugt- og Grønthandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1937, 50 S., 1,75 Kr. (udsolgt).

An Analysis of Price Behaviour during the Period 1855–1913. Af Jørgen Pedersen og O. Strange Petersen. Levin og Munksgaard, 1938, 268 S., 12,00 Kr.

Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900. I. Bind. Til c. 1880. Af Henry Bruun. Gyldendalske Forlag, 1938, 636 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Rustningsindustrien, Staternes Kontrol med Vaabenhandel og Vaabenproduktion. Af Svend Laursen. Gyldendalske Forlag, 1938, 93 S., 1,25 K. (udsolgt).

Storpolitik i Stillehavet. Studiekredsopgaver om Flaadetraktaterne. Singapore, Philippinerne og de japanske Mandatøer. Gyldendalske Forlag, 1938, 115 S., 2,50 Kr. (udsolgt).

Folkeforbundet, Organisation og Virksomhed. Af Erling Kristiansen. Gyldendalske Forlag, 1939, 76 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Danish Economic Policy 1931–1938, The Repercussion of Modern Commercial Policies on Economic Conditions in Denmark. By H. P. Götrik, Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1939, 74 S., 2,25 Kr. (udsolgt).

Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede. Af Harald Jørgensen. Gyldendalske Forlag, 1940, 426 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Modsætningen mellem Italien og Frankrig 1914–1939. Af Kjeld Winding, Gyldendalske Forlag, 1940, 192 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Textil-Raastoffer. Af Jørgen Moe. Gyldendalske Forlag, 1941, 126 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Boghandelen i Hovedstaden. Af C. Lind. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1941, 32 S., 1,75 Kr.

Kina og Stormagterne. Af I. Grünbaum og Hanna Kobylinski. Gyldendalske Forlag, 1942, 202 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til de tidligere dansk-vestindiske Øers økonomiske Historie med særligt Henblik paa Sukkerproduktion og Sukkerhandel. Af P. P. Sveistrup. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1942, 119 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857–1899. Af Georg Nørregaard. Gyldendalske Forlag, 1942, 624 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Kul, Tørv og Brunkul. Af Helge Andersen. Gyldendalske Forlag, 1942, 140 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Indien. Samfundsforhold og moderne Historie. Af Erik Rasmussen. Gyldendalske Forlag, 1942, 144 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Danish Exchange Policy 1914–1939. Af Poul Nyboe Andersen. Inst. f. Hist. og Samfundøkonomi, 1942, 121 S. (Duplikeret). 3,00 Kr. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Anden Del: *Fæstevæsenets Afvikling og Jordlovgivningen i Perioden 1810–1919.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1945, 484 S., 11,50 Kr.

Dansk Sukkerhandel og Sukkerindustri. Af P. P. Sveistrup og R. Willerslev. Gyldendalske Forlag, 1945, 371 S., 10,00 Kr.

Frankrig 1870–1930. Den tredie Republiks Historie. Af Ludvig Krabbe. Gyldendalske Forlag, 1945, 295 S., 9,00 Kr.

Grundlinierne i Sovjetunionens Udenrigspolitik 1917–1941. Af Ad. Stender-Petersen. Gyldendalske Forlag, 1946, 201 S., 7,50 Kr.

De forenede Nationer. Af Finn T. B. Friis. Gyldendalske Forlag, 1948, 5,50 Kr. (udsolgt).

Asiatisk Kompagni i den florissante Periode 1772–1792. Af Aa. Rasch og P. P. Sveistrup. Gyldendalske Forlag, 1948, 347 S., 10,00 Kr.

Jernmalm, Jern og Staal. Af Lauge Dahlgaard. Gyldendalske Forlag, 1949, 154 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Spanien. Republik og Francostyre 1931–48. Af Erik Reske-Nielsen. Ejnar Munksgaard, 1949, 323 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Latin-Amerika. Af Erik Bach. Ejnar Munksgaard, 1940, 252 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Intergrovernmental Fiscal Relations. Federal State and Local Finances. Af Kjeld Philip. Ejnar Munksgaard, 1954, 171 S., 15,00 Kr.

Opsparing, Kapitalbevægelse og Formuernes Sammensætning i København 1949. Af Kjeld Bjerke. Ejnar Munksgaard, 1954, 54 S., 3,00 Kr.

Lønudviklingen i Danmark 1914–1950. Af Poul Milhøj. Ejnar Munksgaard, 1954, 222 S., 10,00 Kr.

Kurantbankens forhold til staten. Af Erik Rasmussen. Det Danske Forlag, 1955, 293 S., 25,00 Kr.

Træk af de faglige storkonflikter i 1920 og 1925. Af Heinrich Schlebaum Larsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 42 S., 2,50 Kr.

Det mellemste Østen. Af Erik Reske-Nielsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 136 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Om renteforskelle og emissionspolitik på obligationsmarkedet. Af Troels Glud. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1957, 286 S., 25,00 Kr.

Fransk indenrigspolitik. Fra de Gaulle til de Gaulle. Af George Damborg. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1958, 134 S., 5,00 Kr.

Sol og Sult. Underudviklingens problem i Italien. Af Erling Bjøl. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1960, 192 S., 10,00 Kr.

ØKONOMI OG POLITIK

POLITISKE OG ØKONOMISKE
KVARTALSOVERSIGTER

35. ÅRGANG
1961

UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG
SAMFUNDSØKONOMI

SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI

DANSKE BOGHANDLERES KOMMISSIONSANSTALT

PERSON- OG SAGREGISTER

Et A efter sidetallet angiver, at emneordet er behandlet i en hel artikel.

Abbas, Ferhat, algiersk pol., 61, 66, 237.
Abdullah, es-Salem es-Sabah, arabisk sheik, 233, 237.
Acheson, Dean, amerikansk pol., 181.
Adenauer, Konrad, tysk forbundskansler, 142, 152, 159 ff., 236, 240, 313 ff.
Adoula, Cyrille, congolesisk pol., 235, 236, 311, 317.
Aitio, Paavo, finsk pol., 315.
Alexander, H. T., engelsk general, 214.
Amer, Abdel Hakim, ægyptisk pol., 312.
Amini, Ali, persisk pol., 140.
Andersen, Anders, dansk pol., 146, 153.
Andersen, H. Vitting, dansk kontorchef, 264.
Andersen, Kaj, dansk pol., 324.
Andersen, Tage, dansk general, 325.
Arslan, Emir Majid, libanesisk pol., 313.
van Audenhove, Omez, belgisk pol., 311.
Australien: Parlamentsvalg, 318.
Averoff, Evangelos, græsk pol., 314.
Awolowo, Obafemi, nigeriansk pol., 92, 98.
Azikiwe, Nnamdi, nigeriansk pol., 79, 88, 89, 90, 97, 98.

Baéz, Herrera Porfirio, dominikansk pol., 142.
Balafrej, Ahmed, marokkansk pol., 143.
Balaguer, Joaquin, dominikansk pol., 142, 316.
Balewa, Abubakar, nigeriansk pol., 83, 96, 98.
Ball, George W., amerikansk embedsmand, 316.
Banda, Hastings, afrikansk pol., 238.
Bandaranaike, Sirimavo, ceylonesisk pol., 138.
Baumgartner, Wilfrid, fransk pol., 9.
Baunsgaard, Hilmer, dansk pol., 70, 155.
Bayar, Celal, tyrkisk pol., 240.
Beitz, Berthold, tysk pol., 63.
Bello, Ahmadu, nigeriansk pol., 92.
Belkacem, Krim, algiersk pol., 140.
Ben Bella, Muhammed, algiersk pol., 140, 313.
Belgien: Befolkning, 252. Landbrugsbefolkning, 252. Landbrugsvarer, priser på, 254. Parlament, opløsning af, 66. Parlament, valg til, 69. Regeringsdannelse, 138. Samarbejde med FN i Congo, 139. Strejker, 62. Strejker, afblæsning af, 63.
Benediktson, Bjarni, islandsk pol., 239.
Ben-Gurion, David, israelsk pol., 63, 65, 313, 314.
Ben Khedda, Ben Youssef, algiersk pol., 238, 310.
Ben-Zvi, I., israelsk pol., 65.
Bernstein, Edward, amerikansk økonom, 123.
Bismarck, Otto, tysk statsmand, 159.
Bomboko, Justin, congolesisk pol., 63.
Bomholt, Julius, dansk pol., 146, 151, 245.
Bo Sun Yun, japansk pol., 141.
Boulos Philippe, libanesisk pol., 141.
Boun Oum, laotisk pol., 61, 138.
Bourguiba, Hagib, tunesisk pol., 66, 234, 236.
Bowles, Chester, amerikansk embedsmand, 316.
Brandt, Willy, tysk pol., 173, 236, 240.
Brasilien: Diplomatiske forbindelser med Sovjet, genoptagelse af, 327. Forfatningsændring, 238. Præsidentkrise, 237.
von Brentano, Heinrich, tysk pol., 312, 314.
Britisk Kamerun: Folkeafstemning, 65.
Britisk Guiana: Lovgivende forsamling, valg til, 237.
Brooke, Henry, engelsk pol., 311.
Bruvik, Olav, norsk pol., 66.
Buchans, Alastair, engelsk pol., 177.
Bulganin, Nikolai A., russisk pol., 312.
Bundgaard, Hans, dansk forretningsmand, 146.
Bundvad, Kaj, dansk pol., 150, 243, 245.
Butler, Richard A., engelsk pol., 311.
Byrd, Harry F., amerikansk pol., 62.

Cambodia: Diplomatiske forbindelser med Thailand, afbrydelse af, 313. Regeringskrise, 62.

Canada: Renteniveau, 118. Valutareserver, 118. Vare- og tjenestebalance, 118.

Cardonas, José, cubansk pol., 137.

Casanova, Laurent, fransk pol., 17.

Castro, Fidel, cubansk pol., 137, 139.

Ceylon: Officielt sprog, indførelse af, 138.

Challe, Maurice, fransk general, 138, 140.

Chang Do Yung, japansk pol., 141, 233.

Chang Myung, japansk pol., 141.

Chalandon, Albin, fransk pol., 10.

Chaudet, Paul, schweizisk pol., 318.

Chile: Parlament, valg til, 68.

Chou En-lai, kinesisk pol., 312.

Christensen, Højlund, dansk general, 71.

Columbia: Regeringsdannelse, 238.

Congo: Borgerkrig, 60. Centralparlamentmøde, 233. Congotropper, kampe mellem FN og, 67. Coquilhatville-konferencen, 139. Diplomatiske forbindelser med Belgien, genoptagelse af, 317. Diplomatiske forbindelser med Sovjet, genoptagelse af, 317. Elizabethville, FN besættelse af, 235. Elizabethville, krav om FN rømning af, 67. FN hæren, styrkelse af, 67. Forfatningsudkast, 139. Generalkommissærernes råd, opløsning af, 63. Katanga: Evakuering af belgiere fra, 317. Indtræden i Congo, 5. Gendarmeri, 233. Løsrivelse af Nordkatanga fra, 60. Mobilisering, 64. Offensiv mod, 314. Samarbejde mellem Sydkasai og, 63. Sammenstød mellem FN og, 136, 317, 239. Kiwuprovinsen, løsrivelse af, 60. Lumumba, overførsel til fængsel i Elizabethville af, 60. Lumumba, drab på, 63. Parlament, indkaldelse af, 139. Regeringsdannelse, 235. Regeringsudnævnelse, 63. Våbenstilstand, 311. Tananarivekonferencen, 136. Tshombe, anklage mod, 139. Tshombe, arrestation af, 136. Tshombe, løsladelse af, 139.

Costa Rica: Diplomatiske forbindelser med Cuba, afbrydelse af, 239.

Cuba: Invasionsforsøg, 137. Mobilisering, 60.

Cyrankiewicz, polsk pol., 63.

Daddah, Mokhtar Ould, mauritansk pol., 144, 241.

Dahlgaard, Bertel, dansk pol., 74, 244, 245.

Danmark: Afgiftforhøjelser, 105, 226, 321, 322. Aktieselskabsbeskatning, 102, 103. Amtskommunalbeskatning, 70. Amtsskattereform, 72. Andels- svineslagterier, de danske, 243. Beskæftigelse, 229. Beskæftigelse i industrien, 33, 131. Betalingsbalance, 134, 149, 226, 307. Byggevirksomhed, 59, 74, 132, 133, 228, 229, 301, 302. Børnetilskud, 101. Dansk Samling, 246. Detailomsætning, 231. Detailpristal, 308, 309. Diskontoforhøjelse, 147, 151. Diskontoforhøjelse, protest mod, 152. EEC, ansøgning om optagelse i, 237, 242, 243, 321. EEC, forhandlinger med, 148, 320. Effektiv rente, 153, 154, 155, 308. Ejendomsbeskatning, 103, 104, 113. Eksportsvineslagteriernes salgsforening, 246. Faste voldgiftsret, den 243. Finanslovsforslag, 75. Finanspolitiske indgreb, 154. Fiskerigrænser, 147, 150, 242. Forligsinstitutionen, 71, 150. Fælleskommando, 72, 244, 245, 320, 324, 325. Fællesorganisation, De danske Mejeriers, 242. Grønland, EFTA og, 152. Grønland, landsrådsmøde, 243. Grønland, minedrift, 321. Hovedorganisationer, 147. Høstudbytte, 306. Indkomstskat, 100, 114. Indlånsrente, forhøjelse af, 152. Industrieksport, 56, 132, 302, 303. Industriforbund, 325. Industriproduktion, 302. Islandske håndskrifter, 148, 154. Intereuropæisk raket og drabantprogram, 70. Investering, 301. Kapitalvindingsskat, 102. Kasseoverskud, 151. Kildeskat, 70, 100, 155, 242, 244, 320. Kommuneskat, personlig, 74. Konservative folkeparti, 244. Kulturministerium, 245. Landbruget, afgang fra, 277. Landbruget, arbejdsfortjeneste, 269. Landbruget, befolkningstal, 264. Landbruget, beskæftigelse, 265, 281, 282. Landbruget, forrentningsprocent, 270. Landbruget, indkomst, 267, 268. Landbruget, kompensationskrav, 71. Landbrugsforlig, 150. Landbruget, leveringsstop, 149, 325.

Landbruget, producentpriser, 252. Landbruget, produktion, 56, 57, 129, 130, 230, 231, 304, 305. Landbruget, specialisering, 271 ff. Landbruget, statsstøtte til, 127, 128. Landbruget, strukturændring A., 264. Ligningslov, 73. Likviditet, 228. Likviditetsstramning, 149. Lillebæltsbro, 324. Lønglidning, 243. Mæglingsforslag, 74, 150. Mæglingsforslag, afstemning om, 74. Nationalbankens stilling, 155. Nato-depoter i Jylland, 154. Nordisk råd, 72, 323. Nordisk Litteraturpris, 73. Nordisk u-landshjælp, 73, 74. Olieraffinaderier, 71, 72. Ombudsmand, 150, 155, 246. Oplysningsudvalg, dansk tysk, 74. Pengemængde, 308. Polen, handelsaftale med, 74. Poststrejke, 150, 151, 152, 244. Pristal, 232, 309. Proportionalskat, 245. Radikale venstre, det, 244, 246. Radio, Danmarks, 243. »Red Crusader« affæren, 152, 153, 154, 155, 323. SAS, rekonstruktion af, 147. SAS, statsstøtte til, 148. Skattereform, 100, 320. Skatteskala, 102. Skibsforbindelse til Bornholm, 147. Socialdemokratiet, 72, 244. Sovjet, handelsaftale med, 246. Sovjet note, 325. Statistiske Departement, 245. Statsfinanser, 128, 308, 320. Storkommuner, 245. Storebæltsbro, 321, 322, 323. Strejke, 55, 56, 147, 148, 149. Tobaksafgifter, forhøjelse af, 74. Toldfrit salg på Øresund, 147. Toldpolitik, 57, 106, 107, 108. Toldprovenu, 113. Udenrigshandel, 135. Udlånsbegrænsning, 321. Udlån, de Private Bankers, 308. Udskrivningsloven, 73. Ungdommens Uddannelsesfond, 151. Valgretsalder, nedsættelse af, 70, 148, 152. Valutastilling, 134, 307. Vesteuropæisk landbrugsplan, 75. Våbenhjælpsprogram, 242, 243. Øresundsbro, 321, 323. Østtyskland, handelsaftale med, 70.

Dantos, Francisco Clementino, brasiliansk pol., 238.

Darakhshesh, Muhammed, persisk pol., 140.

Dayal Rajeshwar, indisk FN embedsmand, 60, 67, 139.

Debré, Michel, fransk pol., 8, 9, 14, 138, 143.

Defferre, Gaston, fransk pol., 4.

Delbeque, Léon, fransk pol., 10.

Delgado, Humberto, portugisisk pol., 62.

Diaz, Juan, dominikansk pol., 142.

Djilas, Milovan, jugoslavisk forfatter, 62.

Dominikanske Republik, Den: Undtagelsestilstand, 316.

Douglas, Thomas C., canadisk pol., 237.

Dovas, Constanstine, græsk pol., 241.

Duchet, Roger, fransk pol., 10, 11, 12, 18.

Duclos, Jacques, fransk pol., 4.

Duverger, Maurice, fransk forfatter, 7, 9.

EEC, EFTA, samarbejde med, 65. Mansholt-planen, 259, 260. Ministerrådsmøde, 65, 143, 246, 261, 262, 263. Landbrugspolitik, 255, 257, 258, 259. Romtraktaten, 215.

EFTA, Finlands associering, 65. Ministerrådsmøde, 155, 316. Toldnedsættelse, 65.

Eisenhower, Dwight D., amerikansk præsident, 61, 197, 288, 289.

El Salvador: Militær magtovertagelse, 63.

Emani, Jafaz Sharif, persisk pol., 68, 140.

England: Arbejderpartiets kongres, 310, 311. Atomstopforhandlinger, 69. Commonwealth-konference, 68. Diskontoforhøjelse, 235. Diskontonedsættelse, 119, 120. EEC, ansøgning om optagelse i, 144, 233, 237, 311. Export til USA, 121. Ghana, forhold til, 310. Ghana, dr. Elizabeth's besøg i, 310. Kenya-forhandlinger, 315. Kuwait-krisen, 144, 319. Landbrugsbefolkning, 252. Landbrugshandel, 253, 254. Landbrugspriser, 254. Laos-spørgsmålet, 61. Militære baser, nedlæggelse af, 144. Regeringsændring, 311. Udenrigshandel, 215, 217 ff. Valutafond, træk på, 121. Varetjenestebalance, 120.

Erhard, Ludwig, tysk pol., 67, 166, 167, 256, 314.

Eriksen, Erik, dansk pol., 72, 146, 154, 245, 320.

Eriksen, Niels, dansk pol., 71, 153.

Erlander, Tage, svensk pol., 237.

Errol, F. J., engelsk minister, 311, 322.

Eshkol, Levi, israelsk pol., 314.

Espantoso, Pedro Baltzal, peruviansk pol., 312.
Europa: Landbrugsordning, 251 A.
Eyskens, Gaston, belgisk pol., 69, 139.

Fagerholm, K. A., finsk pol., 315, 323.
Fanfani, Amintore, italiensk pol., 314.
Forenede Arabiske Republik: Diplomatiske forbindelser med Jordan og Tyrkiet, afbrydelse af, 310. Centralregering, udnævnelse af, 237. Nationalisering af banker, 235. Regeringsændring, 312. Syrien, anerkendelse af, 310. Unionen med Yemen, opløsning af, 319.
el Fassi, Ali, marokkansk pol., 143.
Faure, Edgar, fransk pol., 3.
Fauvet, Jacques, fransk forfatter, 6.
Fawzi, Mahmoud, ægyptisk pol., 312.
Federspiel, Per, dansk pol., 75.
Finland: EFTA, associering med, 69. Regeringsdannelse, 234. Rigsdag, opløsning af, 315. Sovjet, forhandling med, 313, 315. Udenrigshandel, 215.
FN. Angolaspørgsmålet, 69, 137. Atombombedebat, 312. Atomprøvestop, 314. Bizerte-krisen, 234. Cuba-debat, 60. Generalsekretærposten, 64, 314. Goa spørgsmålet, 318. Hammerskjöld, angreb på, 64. Kina-spørgsmålet, 318. Congodebat, 63, 64. Kuwait's optagelse i FN, russisk veto mod, 316. Nedrustningskommission, 181 ff. Nedrustningsforhandlinger, 178. Sydafrikas racepolitik, fordømmelse af, 137, 316.
Fogh, Aage, dansk pol., 153.
Foster, William, amerikansk pol., 177.
Foyer, Jean, fransk pol., 141.
Franco, Francisco, spansk diktator, 143.
Frankrig: Algier, folkeafstemning om, 62. Algier forhandlinger, 62, 66, 69, 136, 140, 235, 310, 313. Atomforsøg, 138. Barrikadeprocessen, 67. Berlin og Tyskland-spørgsmålet, 234, 236. Bizerte krisen, 236, 238, 239. Fagforbund, 18 ff. Folkeafstemning, 7. Forsvaret, styrkelse af, 236. Generaloprør, 138. Kommunevalg, 3. Massedemonstration i Paris, 310. Mauretanien, Samarbejde med, 144. OAS, 313. Politiske partier, 9 ff. Produktionspris på landbrugsvarer, 254. Republik, den 5., 3. Senatsvalg, 3. Skolespørgsmål, 23, 24. Socialpolitik, 22 ff. Sultestrejke blandt algierske fanger, 313. Økonomisk politik, 21 ff.
Fujiyama, Aiichiro, japansk pol., 235.

Gabon: Forfatning, ny, 65. Nationalforsamling, valg til, 65. Præsidentvalg 65.
Gagarin, Jurij, russisk astronaut, 137.
Gaitskell, Hugh, engelsk pol., 313.
Galvão, Henrique, portugisisk kaptajn, 62, 65.
Gam, Michael, grønlandsk pol., 245, 321, 322.
Gambiez, fransk general, 138.
Garcia, Carlos P., philippinsk pol., 316.
GATT: Landbrugshandel, 253.
de Gaulle, Charles, fransk præsident, 3 ff, 62, 136, 138, 140, 141, 142, 234, 238, 241, 310, 313.
Gerhardsen, Einer, norsk pol., 62, 72, 200, 208, 211, 212.
Gerstenmaier, Eugen, tysk pol., 312.
Ghana: Parlamentmedlemmer, arrestation af, 310. Portugal, handelsblokade mod, 142. Sydafrika, handelsblokade mod, 145. Unionen af afrikanske stater, dannelse af, 233.
Gizenga, Antoine, congolesisk pol., 60, 63, 64, 67, 139, 235.
Gorbach, Alphons, østrisk pol., 66, 137, 143, 240, 314.
Gottlieb, Henning, dansk embedsmand, 251.
Goulart, João, brasiliansk pol., 237, 238.
Gouraud, Marie-Michel, fransk general, 138.
Greenwood, Anthony, engelsk pol., 313.
Grisson, Virgil I., amerikansk astronaut, 235.
Grotewohl, Otto, tysk pol., 169.
Gromyko, Andrei A., russisk pol., 313, 315.
Grækenland: EEC, optagelse i, 143. Parlamentvalg, 313. Regeringsdannelse, 314. Regeringsdemission, 240.
Guinea: Unionen af afrikanske stater, dannelse af, 233.
Gustavsen, Finn, norsk pol., 212.
Gürsel, Cemal, tyrkisk general og pol., 61, 312.

Haagerup, Niels J., dansk redaktør, 177.
Hammerskjöld, Dag, generalsekretær for FN, 60, 62, 63, 64, 67, 73, 139, 143, 234, 239, 313.
Handal, Niels, norsk pol., 66.
Hansen, Poul, dansk forsvarsminister, 72, 246, 322, 324.
Harlem, Gudmund, norsk pol., 66.
Hassan II, konge af Marokko, 66, 68, 143.
Heath, Edward, engelsk pol., 143, 311, 317.
Heckscher, Gunnar, svensk pol., 238.
Helveg-Petersen, K., dansk undervisningsminister, 245.
Heusinger, Adolf, tysk general, 318.
Hill, Charles, engelsk pol., 311.
Hitler, Adolf, tysk diktator, 170.
Hjalmarson, Jarl, svensk pol., 238.
Holland: Landbrugsvarer, producentpriser, 254. Mønthævning, 68. New Guinea spørgsmål, 61, 66.
Home, Lord, engelsk pol., 148.
Honka, Olavi, finsk pol., 315.
Hoxha, Enven, albansk pol., 314.
Husseini, Rafik, jordansk pol., 315.
Hækkerup, Hans, dansk justitsminister, 71.
Høgsbro, Harald, dansk pol., 246.

Ibarra, Velasco, ecuadoriansk pol., 314.
Ikeda, Hayato, japansk pol., 234.
Ileo, Joseph, congolesisk pol., 63, 64, 67, 143.
Indonesien: Diplomatiske forbindelser med Holland, afbrydelse af, 68. New Guinea spørgsmålet, 61, 319. Våbenkøb i Sovjet, 61.
Inönü, Ismet, tyrkisk pol., 61, 316.
Irland: EEC, anmodning om optagelse i, 233. Parlamentsvalg, 311.
Island: Fiskerigrænseaftale med England, 68.
Israel: Eichmann-processen, 137, 319. Lavon-sagen, 65. Parlamentvalg, 237. Regeringsdannelse, 313, 314.
Italien: Landbrugsbefolkning, 252. Landbrugsvarer, producentpriser på, 254. Socialistisk partikongres, 69. Sydtyrol, 63, 65, 69, 141, 144, 234, 239, 314.

Jamaica: Folkeafstemning, 240.
Japan: Regeringsdannelse, 234.
Jagan, Cheddi, sydamerikansk pol., 239.
Jensen, Carl P., dansk boligminister, 74.
Jensen, Eiler, dansk pol., 325.
Jensen, Lars P., dansk indenrigsminister, 245, 322, 325.
Johnson, Lyndon B., amerikansk pol., 140, 236.
Jónsson, Gisli, islandsk pol., 72.
Jordan: Regeringsdannelse, 145. Regeringsændring, 315.
Jouhaud, Edmond, fransk general, 138, 234.
Joxe, Louis, fransk pol., 138, 140, 143.
Juhl, A. V., dansk pol., 71, 146, 150, 325.
Jørgensen, Erling, dansk nationaløkonom, 28.
Jørgensen, Jørgen, dansk pol., 148, 244, 245.
Jørgensen, Peter, dansk pol., 150.

Kadar, Janos, ungarsk pol., 239.
Kaganovich, Lazar M., russisk pol., 312.
Kalonji, congolesisk pol., 63.
Kamitatu, Cleophas, congolesisk pol., 136.
Kampmann, Viggo, dansk statsminister, 70, 72, 74, 146, 148, 150, 152, 153, 154, 155, 320, 321.
Kono, Ichiro, japansk pol., 235.
Karamanlis, Constantine, græsk pol., 240, 313, 314.
Karami, Rashid, libanesisk pol., 313.
Karjalainen, Ahti, finsk pol., 234, 315.
Kasavubu, J., congolesisk pol., 60, 63, 67, 139.
Kashamura, A., congolesisk pol., 60.
Kaunda, Kenneth, nordrhodesisk pol., 237.
Kayibanda, Gregorie, afrikansk pol., 313.
Keita, Modibo, præsident for Mali, 238.
Kennedy, John, amerikansk præsident, 61, 62, 64, 68, 72, 137, 141, 142, 145, 164, 185, 197, 234, 238, 285 ff, 316.
Kenya: Lovgivende forsamling, valg til, 66, 67. Regeringsdannelsen, 139.
Kenyatta, Jomo, kenyesisk pol., 139, 237, 313, 315.
Keyserling, Leon, amerikansk pol., 285.
Khadib, Abdelkrim, norsk pol., 143.
Khrushchev, Nikita, sovjetisk ministerpræ-

sident, 64, 137, 141, 142, 185, 234, 236, 238, 312, 314, 315, 316.
Kigeri V, Konge af Urundi, 63.
Kom Hong Il, japansk pol., 141.
Kiwanuka, Benedicto, afrikansk pol., 233.
Knudsen, Hans R., dansk finansminister, 70, 320, 321, 323.
Konjev, Ivan, russisk general, 236.
Kosak, Zentaro, japansk pol., 235.
Kraft, Ole Bjørn, dansk pol., 154.
Krag, Jens Otto, dansk udenrigsminister, 72, 74, 147, 148, 150, 153, 242, 321, 322, 323, 325.
Kragh, Erik, dansk general, 325.
Kreisky, Bruno, østrigsk pol., 63, 65, 137, 141, 314.
Kristensen, Thorkil, dansk pol., 241.
Kroll, Hans, tysk diplomat, 315.
Krone, Heinrich, tysk pol., 314.
Kusnetsov, sovjetisk pol., 315.
Kuwait: Kuwaitkrisen, 231, 237.
el Kuzbari, Mahmoud, syrisk pol., 241.

Lagaillarde, Pierre, fransk pol., 67, 310.
Lacerda, Carlos, brasiliansk pol., 237.
Laos: Borgerkrig, 60, 61. International konference, 138, 141, 142. Samlingsregering, 144. Udenrigspolitik, 64, 65, 68. Våbenstilstandsoverenskomst, 139, 140.
Larsen, Aksel, dansk pol., 72, 73.
Larsen, F. B., dansk general, 325.
Lavon, P., israelsk pol., 63.
Lefévre, Theo, belgisk pol., 138.
Lemass, Sean F., irsk pol., 311.
Libanon: Regeringsdannelse, 313. Regeringsdemission, 313. Regeringsændring, 141.
Lilienthal, David, amerikansk pol. 181.
Lindberg, Kaj, dansk trafikminister, 148, 151, 153, 322, 323, 324.
Linner, Sture, FN embedsmand, 317.
Litvinov, sovjetisk pol., 185.
Lin Shao-chi, kinesisk pol., 311.
Lleras, Alberto, colombiansk pol., 238.
Lloyd, Selwyn, engelsk pol., 235.
Lugard, Frederick, engelsk kaptajn, 80.
Lumumba, Patrice, congolesisk pol., 60, 139.
Luthuli, Albert J., sydafrikansk pol., 313.
Lübke, Heinrich, vesttysklands præsident, 240.
Lyidogan, Akif, tyrkisk pol., 316.
Löfsnes, Knut, norsk pol., 138.

Macaulay, Herbert, nigeriansk pol., 85, 87.
Macapagal, Diosdado, philippinsk pol.
Mac Cloy, John, amerikansk pol., 185.
Macleod, Ian, engelsk pol., 69, 234, 311.
Macmillan, Harold, engelsk pol., 67, 68, 143, 144, 233, 238.
MacNamara, Robert, amerikansk pol., 143.
MacPherson, John, nigeriansk guvernør, 91.
Mahendra, Konge af Nepal, 311.
Malenkov, Georgij, russisk pol., 312.
Mali: Unionen af afrikanske stater, dannelse af, 233.
Mansholt, hollandsk pol., 259.
Marokko: Forfatning, 143. Kongeskifte, 66. Regeringsdannelse, 143. Tilbagetrækning af franske styrker, 68.
Maudling, Reginald, engelsk pol., 311, 315.
Mauretanien: FN, optagelse i, 313. Præsidentvalg, 237. Regeringsdannelse, 241.
Mazilli, R., brasiliansk pol., 237.
Meir, Golda, israelsk pol., 314.
Mende, Erich, tysk pol., 174, 240.
Menderes, Adman, tyrkisk pol., 240.
Mendés-France, Pierre, fransk pol., 13, 15.
Mereiza, Adriano, portugisisk pol., 238.
Messali, Hadjs, algiersk pol., 136.
Miko, Takeo, japansk pol., 235.
Mitterrand, Francois, fransk pol., 3.
Miettunen, Maitti, J., finsk pol., 234.
Mobuto, Joseph, congolesisk pol., 63, 67, 233, 314.
Moe, Finn, norsk pol., 323.
Mollet, Guy, fransk pol., 14.
Molline, Mohammed Rashid, marokkansk pol., 143.
Molotov, V., sovjetisk pol., 312.
Monroy, Carlos J. A., ecuadoriansk pol., 314.
Moreira, Adriano, portugisisk pol., 137.
Morice, André, fransk pol., 13, 18.
Morin, Jean, fransk pol., 138.
Mpolo, Maurice, congolesisk pol., 63.
Münnich, Ferenc, ungarsk pol., 239.
Muhammed V, konge af Marokko, 61, 66.

Munango, G., congolesisk pol., 63.
de Murville, Couve, fransk pol., 244.
Møller, Poul, dansk pol., 153, 154, 244.

Naghdi, Ali, persisk pol., 69, 140.
Nakhai, Hussein, persisk pol., 68.
Nasser, Gamal, ægyptisk præsident, 61, 237 241, 314, 319.
NATO: Generalsekretærskifte, 138. Ministerrådsmøde, 140. Tyskland, 163, 171, 172. Udenrigsministerkonference, 236.
Nehru, Jawaharlal, indisk ministerpræsident, 64, 238, 316, 318.
Nennis, Pietro, italiensk pol., 69.
Nepal: Forbud mod politiske partier, 61.
Nixon, Richard M., amerikansk pol., 62.
Ngo Dinh Diem, sydvietnamesisk pol., 136, 312.
Nigeria: Folketal, 80. Historie, 79 A., MacPherson-forfatningen, 90. Nord-Kamerun, indlemmelse af, 142. Selvstændighed, 79.
Nkomo, Joshua, sydrhodesisk pol., 318.
Nkruma, K., ghanesisk pol., 61, 238, 241, 310.
Nielsen, Svend, dansk nationalbankdirektør, 135, 149.
Noel-Baker, Philip, engelsk pol., 180.
Noguena, Alberto F., portugisisk pol., 139, 317.
Nord-Rhodesia: Forfatningsforslag, 66. Forfatningskrise, 67.
Norge: Fiskerigrænseudvidelse, 62. Landbrugsbefolkning, 252. Socialistisk folkeparti, 138. Stortingsvalg, 200 A, 239. Udenrigshandel, 215.
Normann, A. C., dansk fiskeriminister, 243, 244.
Norstad, Lauris, NATO-general, 153, 242.
Nyasaland: Lovgivende forsamling, valg til 237.
Nyerere, Julius, afrikansk pol., 139.

OEEC: Landbrugskomité. Liberalisering af handel med landbrugsvarer, 553.
Ohlin, Bertil, svensk pol., 323.
Okito, Joseph, congolesisk pol., 63.
Ollenhauer, Erich, tysk pol., 170, 240.
Olié, Jean, fransk general, 138.
Olympio, Sylvanus, Togo's præsident, 137.
Oppenheimer, Robert, amerikansk atomforsker, 181.
Ortiz, Joseph, fransk pol., 67, 310.
Osman, Aden Abdullah, Somalis præsident, 234.
Outh, Peorn, cambodiansk pol., 62.

Paasio, Rafael, finsk pol., 315.
Pahg, H. J., dansk general, 325.
Pak Chung Hi, japansk pol., 233.
Paul, konge af Grækenland, 240.
Paz, Carlos M., peruviansk pol., 314.
Pedersen, Gustav, dansk pol., 324.
Pedersen, Ole Karup, dansk historiker, 79.
Persien: Irak, forhandlinger med, 69. Lærerstrejke, 140. Parlamentsåbning, 66. Regeringsdannelse, 68. Regeringsdemission, 140. Valglov, ny, 140.
Peru: Regeringsdemission, 314.
Pervuhkin, russisk pol., 312.
Pesmazoglan, M., græsk pol., 241.
Peter, Janos, ungarsk pol., 239.
Petersen, Alfred, dansk pol., 74, 242.
Philip, Kjeld, dansk økonomiminister, 70, 71, 73, 151, 154, 155, 245.
Pho Proeung, cambodiansk pol., 62.
Phoumi, Nasava, laotisk pol., 68.
Pinay, Antoine, fransk pol., 8, 9, 11, 12, 13, 21.
Pittermann, Bruno, østrigst pol., 137.
Polatkan, Hasan, tyrkisk pol., 240.
Portillo, Anibal, sydamerikansk pol., 63.
Portugal: Angola, 137. Goa-krisen, 317, 318. Parlamentsvalg, 315. Regeringsændring, 137, 139. »Santa Maria«-affæren, 62, 65.
Poulsen, Johan, færøsk pol., 75.
Poulsen, Ivar, dansk pol., 324.

Qũadros, Janiio, brasiliansk pol., 237.
Quezzani, Hassi, marokkansk pol., 143.

Raab, Julius, østrigsk pol., 66, 137.
Ramgoolam, S., mauritansk pol., 241.
Rasmussen, Hans, dansk pol., 75, 147, 154, 155, 243, 325.
Rastén, Adolf, dansk redaktør, 159.
Renard, André, belgisk pol., 62.
Reynaud, Paul, fransk pol., 11, 12.
Richards, sir Arthur, engelsk guvernør, 89.
Rosing, Nikolaj, grønlandsk pol., 153, 322.

Ruanda-Urundi: Belgien, samarbejde med 63. Præsidentvalg, 313. Republikken, 63.
Rusk, Dean, amerikansk pol., 137, 140, 143, 236.
Rwagasora, Louis, afrikansk pol., 313.
Rytter, Åge L., dansk pol., 75.
Røiseland, Bent, norsk pol., 209.

Saburow, russisk pol., 312.
Salam, Saeb, libanesisk pol., 141.
Salan, Raoul, fransk general, 234.
Salazar, portugisisk diktator, 137.
Salles, Walter M., brasiliansk pol., 238.
Samuelson, Paul, amerikansk nationaløkonom, 286.
Sandys, Duncan, engelsk pol., 144, 310.
Sarper, Salün, tyrkisk pol., 316.
Sato, Eisaku, japansk pol., 235.
Saugmann, Chr., dansk grosserer, 320.
Savang Vatthana, konge af Laos, 61.
Scelba, Mario, italiensk pol., 239.
Schelling, Thomas C., amerikansk professor, 193.
Schmidt, Hans, dansk pol., 322.
Schumacher, Kurt, tysk pol., 161, 168, 169, 170.
Schröder, Gerhard, tysk pol., 314.
Schwarzhaupt, Elizabeth, tysk pol., 314.
Schweiz: EEC, anmodning om associering, 317. Præsidentvalg, 318. Udenrigshandel, 218.
Segni, Antonio, italiensk pol., 63, 65, 141, 314.
Seip, Helge, norsk pol., 210.
Sendwe, Jasou, congolesisk pol., 235.
Servin, Marcel, fransk pol., 17.
Shepilov, Dimitri, russisk pol., 312.
Sierra Leone: FN, indtræden i, 241. Uafhængighed, 139.
Sihanouk, Norodom, cambodiansk general, 60.
Sik, Endre, ungarsk pol., 239.
de Silva, Manuel, portugisisk guvernør, 318.
Skog, Emil, finsk pol., 315.
Skytte, Karl, dansk landbrugsminister, 75, 149, 150, 152, 244, 246, 324.
Slim Mongi, tunesisk pol., 240.
Sletten, Vegard, norsk pol., 200.
Somali: Folkeafstemning, 144.
Sang Yo Chan, japansk pol., 233.
Souvanna Pouma, laotisk pol., 61, 65, 68.
Souphanovong, laotisk pol., 65, 139.
Soustelle, Jacques, fransk pol., 10, 11, 18.
Sovjetunionen: Albanien, angreb på, 312. Albanien, afbrydelse af diplomatiske forbindelser med, 318. Atomsprængninger, 189, 236, 238, 312. Berlinspørgsmålet, 316. Finland, forhandlinger med, 313, 315. Forsvar, styrkelse af, 234, 236. Mønthævning, 60. New Guinea-spørgsmålet, 61. Partifjendtlig gruppe, 312. Partiprogram, 235. Rumfart, 137, 237. Tysklandsspørgsmålet, 234, 236, 312.
Spaak, Paul-Henri, belgisk pol., 63, 138, 317.
Stalin, Joseph, russisk pol., 169.
Stanck, Hans, sydtyrolsk pol., 234.
Stevenson, Adlai, amerikansk pol., 318.
Stikker, Dirk V., hollandsk pol., 138.
Strauss, Franz Joseph, tysk pol., 145, 171, 314.
Sukarno, A., indonesisk premierminister, 238, 319.
Sukselainen, V. J., finsk pol., 145.
Swart, Charles R., sydafrikansk præsident, 139.
Sverige: EEC, anmodning om associering med, 317. Udenrigshandel, 215.
Sydafrika: Møntreform, 65. Parlamentsvalg, 139. Racepolitik, 62. Republik, 139.
Sydkorea: Forfatningsophævelse, 141. Magtovertagelse, militær, 141. Regeringsdemission, 233.
Sydrhodesia: Forfatning, 235, 318.
Sydvietnam: Guerillakampe, 136. Præsidentvalg, 136. Undtagelsestilstand, 313. USA-hjælp, 140.
Syrien: Grundlovgivende forsamling, 317. Revolution, 241.
Sørensen, Poul, dansk pol., 244.

Takla, Philippe, libanesisk pol., 141, 313.
Talhouni, Bahjat, jordansk pol., 315.
Tanganyika: FN, optagelse i, 315. Uafhængighed, 69, 139, 234, 318.
Thant, U., burmesisk pol., 314, 317, 319.
Thestrup, Knud, dansk pol., 324.
Thorez, Maurize, fransk pol., 16.

Thorneycroft, Peter, engelsk minister, 70, 144.
Thors, Olafur, islandsk pol., 239.
Thyregod, Ib, dansk pol., 154.
Thygesen, I. C., dansk direktør, 75.
Titov, G. S., russisk astronaut, 237.
Togo: Forfatningsændring, 137. Præsidentvalg, 137.
Touré, Sekou, 317.
Triffin, amerikansk professor, 123.
Trujillo, Rafael Leonidas, dominikansk diktator, 141.
Trujillo, Rafael jr., dominikansk general, 316.
Tshombe, Moise, congolesisk pol., 63, 64, 136, 137, 139, 143, 233, 235, 311, 317.
Tunis: Bizertekrisen, 234, 236, 238, 239. Diplomatiske forbindelser med FAR, genoptagelse af, 234, 236. Sovjet, lån fra, 236.
Tyrkiet: Folkeafstemning, 234. Forfatningsudkast, 141. Grundlovgivende forsamling, 61. Parlamentsvalg, 311, 317. Regeringsdannelse, 61, 316.
Tyskland: Berlinspørgsmål, 316. Betalingsbalance med USA, 62. Diskontonedsættelse, 219. Forbundsdagsvalg, 240. Landbrugsbefolkning, 252. Mønthævning, 67. Oder-Neisse-grænsen, 160. Polen, forhandlinger med, 63. Regeringsdannelse, 312, 314.
Törngren, Rolf, finsk pol., 141, 234.

Uganda: Selvstyre, 311.
Ulbricht, Walter, tysk pol., 163.
Ungarn: Regeringsdannelse, 239.
Urundi: Lovgivende forsamling, valg til 240.
USA: Arbejdsløshed, 286, 293. Atomstopforhandlinger, 69, 238. Berlin- og Tysklandsspørgsmål, 234, 236, 316, 143. Betalingsbalance, 62, 64, 293, 296, 298, 296. Detailomsætning, 292. Diplomatiske forbindelser med Cuba, afbrydelse af, 60. Finanser, 287, 290. Forsvaret, styrkelse af, 234, Konjunkturudvikling i 1961, 286 ff. Landbrugsbefolkning, 252. Laoskrisen, 68. Militære udgifter, 118. Præsidentvalg, 62. Rumfart, 140. Ulandshjælp, 118. Udvidelse af sociale ydelser, 64.

Valutafond, Den Internationale, 121, 122 ff.
Venezuela: Forfatningsændring, 62.
Verwoerd, H. F., Sydafrikas premierminister, 62, 68, 139.

Wallenberg, Marcus, svensk bankdirektør, 153.
Watkinson, H. A., engelsk minister, 144.
Welensky, Sir Roy, afrikansk pol., 66, 67, 317.
Wuori, finsk diplomat, 315.

Zanzibar: Lovgivende forsamling, valg til, 142.
Zeller, André, fransk general, 138, 140.
Zorin, Valerin, russisk pol., 63, 185.

Østrig: EEC, anmodning om associering med, 317. Regeringsændring, 137. Sydtyrol, 63, 137, 141, 166, 235, 314.

INDHOLDSFORTEGNELSE

ARTIKLER

George Damborg: Frankrig under de Gaulle 3
Erling Jørgensen: Aspekter af befolkningsspørgsmålet 28
Ole Karup Pedersen: Nigeria 79
Thorkild Hjortkjær: Hovedtræk af det danske skattesystem 100
Adolph Rastén: Kanslerdemokratiet og de vesttyske partier 159
Niels J. Haagerup: Nedrustning og rustningskontrol 177
Vegard Sletten: Stortingsvalet i Norge 1961 200
Henning Gottlieb: Den europæiske landbrugsordning 251
H. Vitting Andersen: Landbrugets struktur i industrialismens samfund . . 264

REGELMÆSSIGE OVERSIGTER

Den internationale økonomiske situation 47; 117; 214; 285
U. S. A. og Canada 117
Vesteuropa 120
Internationalt finansielt samarbejde 122
EFTA-landenes udenrigshandel 214
Englands udenrigsomsætning 216
Danmarks vareomsætning med udlandet 218
Geografisk fordeling af den danske industrieksport . . . 220
Den amerikanske konjunkturudvikling og betalingsbalance i 1961 285
Den danske økonomiske situation 55; 125; 226; 301
Politisk kronik. 60; 136; 233; 310